

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Thematisch ambtsbericht Russische Federatie
*Militaire dienstplicht en mobilisatie, LHBTIQ+, critici en
opposanten*

Datum 14 februari 2025

Colofon

Versienummer 1.0

Inhoud

Colofon	3
Inleiding	6
1 Militaire dienst	7
1.1 Dienstplichtigen	7
1.1.1 Verhoging dienstplichtleeftijd	8
1.1.2 Elektronisch militair register (Uniform Militair Register)	8
1.1.3 Digitale oproep en invallen	10
1.1.3.1 Negeren van oproepen – straf- en administratiefrechtelijke sancties	12
1.1.3.2 Negeren van oproepen – andere maatregelen	12
1.1.4 Vrijstelling of alternatieve dienstplicht.....	14
1.1.5 Dienstplichtontduiking en desertie	15
1.1.6 Inzet dienstplichtigen in Oekraïne.....	16
1.1.7 Inzet dienstplichtigen in Koersk en Belgorod	16
1.2 Contractsoldaten	17
1.2.1 Uitbreiding doelgroepen: leeftijdsgrens, criminelen, buitenlanders.....	17
1.2.2 Rekrutering: campagne en streefgetallen voor de overheid.....	19
1.2.2.1 Campagne in openbare ruimte en via werkgevers.....	19
1.2.2.2 Streefgetallen voor de lokale overheid	20
1.2.2.3 Financiële prikkels	21
1.2.2.4 Rekrutering van dienstplichtigen	21
1.2.3 Huurlingenlegers	23
1.2.4 Tsjetsjenië / Kadirovtsy.....	24
1.3 Mobilisatie van reservisten	25
1.4 Strafbepalingen voor contractsoldaten, reservisten en dienstplichtigen.....	27
1.4.1 Strafbepalingen.....	27
1.4.2 Mogelijkheid om te deserteren voor gemobiliseerden en contractsoldaten.....	28
1.4.3 Daadwerkelijke vervolging.....	30
1.5 Anti-Russische (para)militaire groepen.....	30
2 LHBTIQ+	31
2.1 Intersekse mensen	32
2.2 Vervolging voor extremisme	33
2.2.1 Wetgeving – strafrechtelijke misdrijven en bestuursrechtelijke overtredingen	34
2.2.2 Gevolgen uitspraak – strafrechtelijke vervolging	35
2.2.3 Gevolgen uitspraak – Administratieve vervolging.....	36
2.2.4 Gevolgen uitspraak – Zelfcensuur.....	38
2.3 Anti-propaganda wet van december 2022	38
2.3.1 Voorbeelden	39
2.4 Gevolgen van wetgeving in de samenleving.....	40
2.5 Transgender personen: Verbod geslachtsbevestigende operaties / aangepaste geslachtsaanduiding	41
2.6 Regionale verschillen	42
3 Critici en opposanten	46
3.1 Nieuwe wetgeving, aanscherping van bestaande wetgeving en beleid	48
3.2 Opsporingsmethoden: Screening van sociale media en gezichtsherkenning.....	54

3.3	Politieke activisten.....	56
3.3.1	Alexei Navalny en zijn aanhangers.....	56
3.4	Andere activisten	59
3.5	Advocaten	60
3.6	Journalisten.....	61
3.7	Kritiek op de oorlog	62
3.7.1	Kritiek op de oorlog – strafzaken	63
3.7.2	Kritiek op de oorlog – bestuursrechtelijke zaken.....	65
3.7.3	Militaire bloggers.....	65
3.7.4	Kinderen en jongvolwassenen	66
3.7.5	Punitieve psychiatrische behandeling	67
3.7.6	Vrouwen en moeders van militairen	68
3.8	Monitoring van Russen buiten Rusland	68
3.9	Demonstraties	69
4	Bijlagen	71
4.1	Literatuurlijst	71
4.2	Afkortingen.....	83

Inleiding

Dit thematisch ambtsbericht is opgesteld aan de hand van de vragen en aandachtspunten in de Terms of Reference (ToR) van het ministerie van Justitie en Veiligheid. De ToR voor dit ambtsbericht is vastgesteld op 19 september 2024.

In dit ambtsbericht wordt de situatie in Rusland met betrekking tot militaire dienst, LHBTIQ+ en critici en opposanten beschreven voor zover deze van belang is voor de beoordeling van asielaanvragen van personen die afkomstig zijn uit dit land en voor de besluitvorming over terugkeer van afgewezen Russische asielzoekers. Dit ambtsbericht is een actualisering van het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van maart 2023¹ van de hier beschreven onderwerpen. De verslagperiode beslaat de periode van maart 2023 tot en met januari 2025. Dit ambtsbericht betreft een feitelijke, neutrale en objectieve weergave van de bevindingen gedurende de onderzochte periode. Het is geen beleidsstuk en geeft niet de visie van de regering of het beleid jegens een land of regio weer, noch bevat het conclusies ten aanzien van het vreemdelingenbeleid.

Dit ambtsbericht is opgesteld aan de hand van openbare en vertrouwelijke bronnen waarbij gebruik is gemaakt van zorgvuldig geselecteerde, geanalyseerde en gecontroleerde informatie. Bij de opstelling is onder meer gebruik gemaakt van informatie van niet-gouvernementele organisaties (ngo's), rapporten van (Europese) COI²-organisaties, vakliteratuur, berichtgeving in de media en (indien van toepassing) relevante overheidsinstanties. De passages in dit ambtsbericht berusten op meerdere bronnen, tenzij anders vermeld of in het geval van algemeen onbetwiste feiten. De geraadpleegde openbare bronnen zijn opgenomen in de bijlagen bij dit ambtsbericht.

Een deel van de gebruikte informatie is ingewonnen door middel van interviews met relevante en deskundige bronnen. Daarnaast is gebruik gemaakt van informatie die onder andere verkregen is via de diplomatieke vertegenwoordiging van Nederland in Rusland. De op basis van vertrouwelijke interviews ingewonnen informatie is voornamelijk gebruikt ter ondersteuning van en aanvulling op passages die zijn gebaseerd op openbare informatie. De vertrouwelijke bronnen zijn in het voetnotenapparaat aangemerkt als 'vertrouwelijke bron' en voorzien van een datum. Waar mogelijk wordt de informatie afkomstig van een vertrouwelijke bron ondersteund door informatie van een andere bron.

Hoofdstuk één behandelt de militaire dienst, waaronder dienstplicht, militaire contracten en mobilisatie. Hoofdstuk twee LHBTIQ+. Hoofdstuk drie de positie van critici en opposanten.

---

¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#), maart 2023.

² Country of Origin Information

1 Militaire dienst

Dit hoofdstuk behandelt verschillende groepen militairen: dienstplichtigen, contractsoldaten en reservisten. Dienstplichtigen zijn alle Russische mannen tussen 18 en 30 jaar oud die hun dienstplicht nog niet hebben vervuld, zie paragraaf [1.1](#). Contractsoldaten zijn mensen die een contract met het Russische leger hebben getekend (waaronder dus ook beroepsmilitairen), zie paragraaf [1.2](#). Reservisten zijn de mannen en vrouwen die gemobiliseerd konden worden tijdens de mobilisatie in september en oktober 2022, zie paragraaf [1.3](#). Strafbepalingen die op alle drie de categorieën van toepassing zijn, worden toegelicht in paragraaf [1.4](#).

Rondom de oorlog in Oekraïne betrachtte de Russische overheid ook in deze verslagperiode grote terughoudendheid in het delen van informatie. Zo verstrekten de Russische autoriteiten nauwelijks informatie over het aantal gesneuvelde militairen. Familieleden van soldaten meldden dat zij misleidende of onjuiste informatie over hun familielid hadden ontvangen. Ook omtrent het aantal gevallen van desertie of weigering heerste onduidelijkheid omdat de meeste rechterlijke uitspraken en statistieken niet langer werden gepubliceerd.³ Waar aantallen niet kloppen of een minimum betreffen, is dit in de tekst duidelijk aangegeven.

1.1 Dienstplichtigen

Rusland kende in de verslagperiode een militaire dienstplicht voor alle mannen van 18 tot 30 jaar oud. Deze dienstplicht duurt twaalf maanden, en dienstplichtigen kunnen gedurende deze dienstplicht overstappen naar militaire dienst op contractbasis. Dienstplichtige mannen werden zowel in Rusland als sinds 2024 ook in de tijdelijk bezette en illegaal geannexeerde gebieden in Oekraïne – Donetsk, Luhansk, Zaporizjia, Cherson en de Krim – voor de dienstplicht opgeroepen.⁴ Daarbij ging het voor zover bekend om mannen met een Russisch paspoort. De Russische bezettingsautoriteiten oefenden grote druk uit op de inwoners van de tijdelijk bezette gebieden om de Russische nationaliteit aan te nemen.⁵

Zie voor meer achtergrondinformatie over de dienstplicht het algemeen ambtsbericht Russische Federatie uit 2023.⁶

Dit hoofdstuk beschrijft maatregelen genomen in de verslagperiode die de ontduiking van de dienstplicht bemoeilijken, zoals verhoging van de dienstplichtige leeftijd (paragraaf [1.1.1](#)) de invoering van het elektronisch dienstplichtregister (paragraaf [1.1.2](#)), op handen zijnde invoering van een digitale oproep (paragraaf

³ Freedom House, Freedom World [Russia](#), 2023.

⁴ EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 25.

⁵ OFPRA, [Ukraine: Russian military recruitment in the occupied territories](#), 17 mei 2024, p. 6; OCHCR, [Report on human rights situation in Ukraine](#), p. 18 en 24;

⁶ Zie Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#), maart 2023.

1.1.3), verhoging van de wettelijke boetes en overige maatregelen bij het niet gehoor geven aan een oproep (paragraaf 1.1.3.2).

1.1.1 *Verhoging dienstplichtleeftijd*

Met ingang van 1 januari 2024 werd de bovengrens voor de dienstplichtige leeftijd verhoogd van 27 naar 30 jaar.⁷ Vanaf de voorjaarsronde van oproepen voor de dienstplicht in 2024 vielen alle mannen die op of na 1 januari 2024 27 jaar oud werden, in de dienstplichtige leeftijd. Niet onder de dienstplicht vielen daarentegen mannen die vóór 1 januari 2024 de leeftijd van 27 hadden bereikt. Deze mannen zouden automatisch onderdeel van de militaire reserve uitmaken, net als mannen die al 28 en 29 waren.⁸ Het is niet bekend of de militaire rekruteringskantoren de uitgezonderde 27- tot 29-jarige mannen ook daadwerkelijk uitzonderden van de dienstplicht. Media meldden dat een militair rekruteringsbureau in maart 2023 aan een 27-jarige een militair boekje weigerde, vooruitlopend op de wetswijziging van januari 2024. Hij werd niet in de reserve geplaatst en daarom dienstplichtig.⁹

Mannen wier reden voor een opschorting van de dienstplicht op of na 1 januari 2024 kwam te vervallen, en die na die datum 27 of ouder werden, vielen onder de dienstplicht.¹⁰

1.1.2 *Elektronisch militair register (Uniform Militair Register)*

Al geruime tijd werd gewerkt aan een digitaal register omtrent de militaire status van personen. De invoering van een dergelijk register bevond zich tijdens de verslagperiode echter nog in een testfase.

Eind april 2024 kondigde de Russische regering invoering van het "Uniform Militair Register van informatie over burgers die onderworpen zijn aan initiële militaire registratie, burgers in het militaire register en burgers die niet in het militaire register staan, maar wel in het militaire register moeten staan"¹¹ (hierna: Uniform Militair Register). Dit Uniform Militair Register moet alle informatie bevatten over militaire registratie en over burgers die daaraan onderworpen zijn - inclusief

---

⁷ The Guardian, *Russia raises the maximum age of conscription as it seeks to replenish Ukraine forces*, 26 juli 2023; Euronews, *Russia's autumn conscription: How many of the 133,000 draftees will end up in Ukraine?*, 1 oktober 2024; Le Monde, *Russia raises conscription age from 27 to 30*, 29 juli 2023.

⁸ ISW, *Russian Offensive Campaign Assessment*, 31 maart 2024; TASS, *Vladimir Putin signed a decree on the spring conscription of Russian citizens for military service*, 31 maart 2024 (https://t.me/tass_agency/240884?single); Vedomosti, *The state Duma adopted a law raising the conscription age to 30*, 25 juli 2024 (RU); Meduza, *More than a million more soldiers*, 27 juli 2024; ISW, *Russian Offensive Campaign Assessment*, 31 maart 2024; Wet [312507-8](#) d.d. 25 juli 2023; The New York Times, *Russia Moves to Expand Conscription*, 25 januari 2023, updated 7 januari 2023; vertrouwelijke bron d.d. 29 november 2024.

⁹ Activata, *The military registration and enlistment office did not issue a military ID to a 27-year-old man*, 14 maart 2023 (RU).

¹⁰ Vertrouwelijke bron d.d. 29 november 2024. Het gaat dan bijvoorbeeld om mannen die uitstel hadden gekregen op grond van studie, tijdelijke ziekte of de zorg voor een minderjarig broertje of zusje dat meerderjarig werd. Zie voor redenen van uitstel ook Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#), maart 2023, p. 42.

¹¹ Russisch: *Единый реестр сведений о гражданах, подлежащих первоначальной постановке на воинский учет, гражданах состоящих на воинском учете, а также о гражданах, не состоящих, но обязанных состоять на воинском учете*. In het Engels wordt het register aangeduid als "Unified Register of Military Registration". De term *uniform* maakt duidelijk dat informatie uit meerdere databases samenkomt in dit register.

persoonlijke en paspoortgegevens, contactgegevens, SNILS¹², TIN¹³, informatie over staatsburgerschap, opleiding, werk, burgerlijke staat en aantal kinderen en medische gegevens. Daartoe moeten persoonlijke gegevens van dienstplichtigen en reservisten worden gecombineerd met informatie uit de systemen van bijvoorbeeld de belastingdienst, handhavingsinstanties, onderwijsinstellingen, het pensioenfonds van Rusland, medische instellingen, de werkgever en *Gosuslugi* (een overheidsportaal voor overheidsdiensten).¹⁴ Door de toekomstige koppeling van voornoemde gegevens en van opleidingsinstellingen en werkgevers¹⁵ in het Uniform Militair Register zal het militaire rekruteringsbureau weten waar de dienstplichtigen en reservisten zich daadwerkelijk bevinden, indien dit elders is dan het geregistreerde adres.¹⁶ Op dit moment zijn autoriteiten alleen op de hoogte van het daadwerkelijke verblijf van personen die zich op de opsporingslijst bevinden.¹⁷ Niet iedereen weet of hij op de opsporingslijst staat; het onafhankelijke nieuwsplatform Mediazona heeft een (niet-uitputtende) opsporingslijst gepubliceerd.¹⁸ Soms geeft het leger elektronische berichten door met namen van gezochte deserteurs.¹⁹ Het is niet duidelijk of dit systematisch gebeurt.

Naast het ministerie van Defensie krijgen ook de federale veiligheidsdienst FSB en andere inlichtingendiensten toegang tot het register. De dienstplichtige zelf krijgt de kennisgeving van de oproep te zien in *Gosuslugi*, het portaal voor overheidsdiensten.²⁰ Van een bericht in *Gosuslugi* krijgen gebruikers een notificatie per mail. Zij kunnen zich registreren bij *Gosuslugi* via Tweevoudige verificatie (2FA).²¹ *Gosuslugi* is online te raadplegen door dienstplichtigen, evenals het Uniform Militair Register zelf met de inloggegevens voor *Gosuslugi*.²² Het is niet bekend of in het Uniform Militair Register ook te zien is voor een dienstplichtige of hij gezocht wordt.

Het Uniform Militair Register moest operationeel worden vanaf 1 november 2024.²³ De lancering werd echter uitgesteld naar januari 2025. Reden daarvoor was volgens media de ontbrekende bereidheid van verschillende overheidsdiensten om gegevens met elkaar te delen. Daarnaast zouden er grote technische problemen zijn met de

---

¹² het Russische sociale zekerheidsnummer.

¹³ het Russische fiscale nummer.

¹⁴ Kommersant, [Het digitale register van dienstplichtigen krijgt vorm](#), 5 oktober 2023 (RU); Open Democracy, [Russia plans crackdown on men avoiding the draft](#), 11 april 2023; RFERL, [In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd](#), 1 november 2024 (RU).

¹⁵ Werkgevers zijn verplicht om gegevens over werknemers te verstrekken aan militaire registratie- en rekruteringsbureaus. Zie ook Kommersant, [Werkgevers worden toegevoegd aan het militaire register](#), 4 juli 2024.

¹⁶ Vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024; RFERL, [In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd](#), 1 november 2024 (RU).

¹⁷ Mediazona, [Torture, Bribes, and and escape](#), 11 december 2024.

¹⁸ Mediazona, [Russia's wanted list. An updated and user-friendly database](#), 26 november 2024.

¹⁹ The New York Times, [How to Escape From the Russian Army](#), 27 juni 2024.

²⁰ RFERL, [In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd](#), 1 november 2024 (RU);

²¹ Gmail-gebruikers werden in November 2024 verzocht om zich met een ander emailadres te registreren bij Gosuslugi. Zie Meduza, [Russia's government services portal has asked people to stop using Gmail.](#), 1 november 2024. Mensen zonder een account op *Gosuslugi* worden na 7 dagen geacht de oproep te hebben ontvangen. Zie voor een uitgebreidere uitleg van Gosuslugi: RAAM, [From digital Paradise to digital Gulag](#), 17 april 2023.

²² RFERL, [Er is een kwetsbaarheid gevonden in het elektronisch dagvaardingsregister](#), 19 september 2024 (RU).

²³ Stiftung Wissenschaft und Politik, Klein, M., [Wie Russland für einen langen Krieg rekrutiert](#), SWP Comment, No. 24, 27 juni 2024.

koppeling van verschillende systemen, omdat persoonsgegevens deels inconsistent zouden zijn ingevoerd.²⁴ Ook zou de online omgeving nog niet goed zijn beveiligd.²⁵ In drie Russische regio's werd het systeem al wel getest: de regio's Ryazan en Sachalin, en de Autonome Republiek Mari El.²⁶

1.1.3 *Digitale oproep en invallen*

Sinds april 2023 hoeven oproepen voor militaire dienst wettelijk gezien niet meer persoonlijk te worden overhandigd. Anders dan voorheen kan de oproep digitaal worden verstrekt via *Gosuslugi*, en via het Uniform Militair Register zodra dit register is ingevoerd. Daarnaast kon de oproep nog steeds ook via aangetekende brief en persoonlijk betekend worden.²⁷ Aangezien het Uniform Militair Register in de najaarsronde van rekrutering van dienstplichtigen in 2024 nog niet was ingevoerd, werden alleen in drie pilotregio's – Ryazan en Sachalin, en de autonome republiek Mari El – de dienstplichtoproepen digitaal verzonden. Deze oproepen hadden alleen informatieve waarde en waren niet juridisch bindend. Het negeren van een digitale oproep kon dan ook geen juridische consequenties hebben.²⁸ Om wel juridisch bindend te zijn, moesten oproepen dan ook in alle regio's – ook de pilotregio's – in afwachting van het elektronische Uniform Militair Register nog steeds op de oude manier worden overhandigd; dat wil zeggen dat zij persoonlijk moesten worden betekend en ondertekend door de dienstplichtige, of per aangetekende post worden bezorgd aan de dienstplichtige.²⁹ Het is niet bekend of dit daadwerkelijk gebeurde in de pilotregio's.

Onder het nieuwe systeem – nog niet ingevoerd tijdens de verslagperiode – kan men de overhandiging van de oproep, en daarmee de juridische verplichting om op het rekruteringskantoor te verschijnen, in principe niet meer ontlopen. De oproep wordt als overhandigd beschouwd nadat deze via het Uniform Militair Register is verzonden aan de dienstplichtige, en niet pas het moment waarop de dienstplichtige de oproep daadwerkelijk heeft geopend.³⁰ Tot aan de invoering van het Uniform Militair Register zijn dienstplichtigen in juridische zin pas opgeroepen als zij daadwerkelijk in persoon een oproep overhandigd hadden gekregen, en daarom ook pas vanaf dat moment strafbaar voor dienstplichtontduiking. Het negeren van oproepen voor de dienstplicht was in het verleden moeilijk te sanctioneren aangezien dienstplichtigen de oproep ontweken door bijvoorbeeld op een ander

²⁴ Carnegie Endowment, *Russia's Database of Draft Dodgers Will Only Cause More Chaos*, 3 mei 2023; RFERL, [In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd](#), 1 november 2024 (RU); vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024.

²⁵ Novaya Gazeta, [Serieuze kwetsbaarheid gevonden in het elektronische register](#), 18 september 2024 (RU); RFERL, [Er is een kwetsbaarheid gevonden in het elektronisch dagvaardingsregister](#), 19 september 2024 (RU).

²⁶ The Moscow Times, [Russia Delays Launch of Digital Military Summons Until 2025, Lawmaker Says](#), 23 september 2024.

²⁷ Stiftung Wissenschaft und Politik, Klein, M., [Wie Russland für einen langen Krieg rekrutiert](#), SWP Comment, No. 24, 27 juni 2024; Kommersant, [De regering heeft de mogelijkheid van militaire registratie goedgekeurd zonder persoonlijke verschijning bij het militaire registratie – en rekruteringsbureau](#), 28 juli 2023.

²⁸ EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 23; RFERL, [In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd](#), 1 november 2024 (RU); Novaya Gazeta Europe, [What to do if you get an email?](#), 26 september 2024 (RU); RTVI, [De Doema sprak over de najaarsoproepen voor de dienstplicht in 2024](#), 21 september 2024 (RU).

²⁹ EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 29; RTVI, [De Doema sprak over de najaarsoproepen voor de dienstplicht in 2024](#), 21 september 2024 (RU).

³⁰ ISW, [Russian Offensive Campaign Assessment](#), 1 november, 2024; vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024.

adres te verblijven.³¹ Het elektronisch register moet dienstplichtontduiking onmogelijk maken.

Daarnaast geldt er een uitreisverbod vanaf de dag dat het ministerie van Defensie aan de uitvoerende autoriteit van het Uniform Militair Register verzoekt om de persoon op te roepen, dus mogelijk nog voordat diegene de digitale oproep heeft gekregen. Zie hiervoor ook paragraaf 1.1.3.2 (uitreisverbod).³²

Voor het negeren van de oproep kan men sinds oktober 2023 een boete krijgen van 10.000 tot maximaal 30.000 roebel.³³ Als de rechtbank bij iemand de intentie vaststelt om de dienstplicht te ontduiken, kan dit een veroordeling tot maximaal twee jaar gevangenisstraf opleveren.³⁴

Massale gedwongen inschrijving bij een militaire eenheid

In de praktijk werd volgens media ook in Moskou al tijdens de najaarsronde van 2024 geëxperimenteerd met digitale oproepen of simpelweg sms-berichten. Volgens dezelfde media zocht de politie in Moskou op straat, in metro's en op thuisadressen actief naar dienstplichtigen. Deze werden vervolgens naar een politiebureau gebracht of direct naar een militair verzamelpunt begeleid. Vervolgens ontvingen zij een digitale oproep en moesten zij zich inschrijven voor de dienstplicht. Onder deze groep zouden zich ook dienstplichtigen bevinden die door een medische aandoening recht op uitstel hadden. Ondanks het bezwaar tegen de oproep, aangetekend door familieleden van de dienstplichtigen, werden deze dienstplichtigen alsnog vervoerd naar een militair verzamelpunt.³⁵ Naast Moskou vonden dergelijke politieacties ook in andere delen van Rusland plaats, in samenwerking met de Presidentiële Garde (bijvoorbeeld in metrostations, winkelcentra, horecagelegenheden, bij mensen thuis en in studentenhuisvesting). Met name tegen het einde van de najaarsronde eind december 2024 waren er berichten dat er dwang werd toegepast op dienstplichtigen om zich te melden bij het rekruteringsbureau middels bijvoorbeeld dreiging, geweld, handboeien en elektrische *tasers*, en werden procedurele regels omtrent medische keuring genegeerd. Dienstplichtigen werden meteen na het verschijnen bij het rekruteringskantoor doorgezonden naar een militair verzamelpunt, ook indien zij bezwaar hadden gemaakt hiertegen. Het indienen van bezwaar had in deze gevallen geen schorsende werking meer.³⁶ Het is niet bekend op welke schaal dit gebeurde.

In Moskou werd in maart 2024 een nieuw soort rekruteringskantoor, een *Single Conscription Point* (SCP)³⁷ geopend. Dienstplichtigen moesten bij aankomst hun telefoon inleveren en de toegang en uitgang is beveiligd door middel van pasjes. Zij

³¹ Zie Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#), maart 2023.

³² Vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024; RFERL, [In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd](#), 1 november 2024.

³³ The Moscow Times, [Russia Ramps Up Fines for Draft Dodging](#), 31 juli 2023; EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 29. Omgerekend 95 resp. 284 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

³⁴ RFERL, [In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd](#), 1 november 2024 (RU).

³⁵ Mediazona, [Hunting season](#), 28 mei 2024 (RU); The Moscow Times, [Mass raids on conscripts resume in Moscow](#), 12 november 2024 (RU).

³⁶ Instructions Peace Plea, [instructions.peaceplea.org](#), geraadpleegd op 3 december 2024; Telegram Peace Plea bericht [1024](#), [Een beroep doen op het geweten](#), 11 december 2024 (RU); The Insider, [Russia's fall conscription drive reaches new levels of brutality](#), 24 december 2024.

³⁷ Russisch: [Единый пункт призыва на военную службу ЕРР](#); website [Gemeentedistrict Sokol](#) (Moskou), geraadpleegd op 15 januari 2025.

mochten geen vertrouwenspersoon of advocaat mee naar binnen nemen. Critici vrezen dat het in een dergelijk SCP door gebrek aan communicatie naar buiten en de onmogelijkheid om het pand te verlaten, nog minder makkelijk is om alternatieve dienstplicht of uitstel aan te vragen, of in bezwaar te gaan.³⁸

- 1.1.3.1 Negeren van oproepen – straf- en administratiefrechtelijke sancties
Dienstplichtontduiking is strafbaar onder artikel 328 Wetboek van Strafrecht (WvS). Er is sprake van dienstplichtontduiking indien de dienstplichtige zich niet bij het militaire rekruteringskantoor heeft gemeld om zijn militaire dienst te beginnen of om uitstel aan te vragen, nadat hij een oproep heeft gekregen. Volgens bronnen van het Europees Asielagentschap (EUAA) kon een strafzaak wegens dienstplichtontduiking worden ingesteld indien een dienstplichtige gedurende twee of meer rekruteringsrondes oproepen heeft genegeerd, zonder bezwaar aan te tekenen tegen de oproep en indien oproepen conform de wet waren betekend. Oproepen verzonden tijdens de najaarsronde van de dienstplicht in 2024 moesten in afwachting van het elektronische Uniform Militair Register nog steeds persoonlijk worden betekend en ondertekend door de dienstplichtige, of per aangetekende post worden bezorgd aan de dienstplichtige. Volgens EUAA en een advocaat werden doorgaans alleen boetes en geen detentie opgelegd in strafzaken.³⁹

Straffen voor andere overtredingen dan dienstplichtontduiking staan beschreven in de *Code of Administrative Offences* (CAO). Indien men geen gehoor geeft aan een oproep om gegevens te verstrekken aan het rekruteringskantoor was dit een bestuursrechtelijke – en geen strafrechtelijke – overtreding. De boete voor het niet verschijnen op het militair rekruteringskantoor is bij wet van juli 2023 met ingang van 1 oktober 2023 vertienvoudigd naar 30.000 roebel⁴⁰ (art. 21.5 CAO). Op het niet melden dat men Rusland voor een periode van meer dan zes maanden verlaat, of dat men het land weer is binnengekomen, staat sinds oktober 2023 een verdrievoudigde boete van 15.000 roebel⁴¹, net als op het niet doorgeven van wijzigingen in werk, gehuwde staat, studie, of verblijfsadres.⁴²

Inwoners van de Krim werden gedwongen om in dienstplicht te gaan, waaronder ook en met name Krim-Tataren. Tussen februari 2022 en mei 2024 werden 206 gevallen van strafrechtelijke vervolging voor dienstplichtontduiking op de Krim geregistreerd.⁴³

- 1.1.3.2 Negeren van oproepen – andere maatregelen

---

³⁸ The Call to Conscience coalition e.a., [The right to conscientious objection](#), 31 mei 2024; The Insider, [Russia's fall conscription drive reaches new levels of brutality](#), 24 december 2024; EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 25.

³⁹ EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 29; Verstka, ["Het wordt bijna onmogelijk om de dienstplicht te ontlopen"](#), 11 april 2023 (RU).

⁴⁰ Omgerekend 284 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

⁴¹ Omgerekend 284 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

⁴² EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 29; Kommersant, [Poetin verhoogde de boetes voor het niet verschijnen op een dagvaarding en het niet assisteren van militaire registratie- en dienstnemingsbureaus](#), 31 juli 2023 (RU).

⁴³ EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 25; Center for Civil Liberties, [The illegality of conscription of Crimean Tatars, and other Ukrainian civilians, into the Russian army in occupied territories](#), 30 december 2022; The New York Times, [Russia's Draft is targeting Crimean Tatars and other marginalized groups, according to activists](#), 27 september 2022.

Naast het moeilijker maken van dienstplichtontduiking, en de dreigende straffen, zijn er in april 2023 ook de volgende maatregelen getroffen om dienstplichtontduiking te ontmoedigen. Als betrokkene zich niet binnen twintig dagen na ontvangst van de oproep meldt bij het rekruteringsbureau, gaan een aantal beperkende maatregelen in: betrokkene mag niet meer autorijden, kan geen uitkeringen meer ontvangen, kan geen transacties met betrekking tot vastgoed doen, geen onderneming inschrijven in de Kamer van Koophandel en geen lening meer afsluiten.⁴⁴ Boetes lopen sinds 1 oktober 2023 op tot maximaal 30.000 roebel.⁴⁵ De beperkende maatregelen inclusief het uitreisverbod kunnen worden opgeheven na melding bij een rekruteringsbureau.⁴⁷ Deze maatregelen werden juridisch gezien al meteen van kracht na hun invoering, ook als het digitale systeem nog niet was ingevoerd.⁴⁸ Door praktische problemen in de implementatie vond er echter in de verslagperiode nog geen automatische toepassing plaats, hooguit toepassing per geval.⁴⁹

Uitreisverbod

Voor dienstplichtigen geldt een uitreisverbod vanaf de dag dat het ministerie van Defensie verzoekt aan de uitvoerende autoriteit van het Uniform Militair Register om de dienstplichtige op te roepen, dus mogelijk nog voordat diegene de (digitale) oproep heeft gekregen. Door de koppeling van gegevens van zorginstanties, opleidingsinstituten, en werkgevers in het Uniform Militair Register weet het militaire rekruteringsbureau na invoering van het register waar de dienstplichtige zich daadwerkelijk bevindt, los van zijn geregistreerde adres.⁵⁰ Volgens media kon de FSB-grenspolitie de uitreisbeperking voor dienstplichtigen in haar systemen al raadplegen gedurende de najaarsronde van oproepen.⁵¹ Volgens Radio Free Europe / Radio Liberty (RFERL) kregen dienstplichtigen in Moskou die de oproep in de najaarsronde hadden genegeerd, via sms-berichten en het digitale gemeenteportal mos.ru informatie over het uitreisverbod.⁵²

Een uitreisverbod gold eerder al voor FSB-ambtenaren, militairen en anderen met toegang tot staatsgeheimen, zie ook het vorige algemeen ambtsbericht Russische Federatie.⁵³ In juli 2023 tekende president Poetin een wetsamendement, waardoor mensen op basis van hun daadwerkelijke toegang tot staatsgeheimen, los van een

⁴⁴ The New York Times, [Russia Moves to Make Draft Evasion More Difficult](#), 12 april 2023; Verstka, "[Het wordt bijna onmogelijk om de dienstplicht te ontlopen](#)", 11 april 2023 (RU);

⁴⁵ Omgerekend 142 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

⁴⁶ Open Democracy, [Russia plans crackdown on men avoiding the draft](#), 11 april 2023; EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 23; The Guardian, [Russia raises the maximum age of conscription](#), 26 juli 2023.

⁴⁷ EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 23;

⁴⁸ Vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024; Istories, [Conscripts in Moscow Were Notified About the Closure of Exit From the Country](#), 12 november 2024.

⁴⁹ Istories, [Conscripts in Moscow Were Notified About the Closure of Exit From the Country](#), 12 november 2024; vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024; Kommersant, [Restrictions for non-applying to the military enlistment office will be introduced not immediately, but in the next call](#), 11 april 2023 (RU).

⁵⁰ Vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024; RFERL, [In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd](#), 1 november 2024.

⁵¹ Istories, [Conscripts in Moscow Were Notified About the Closure of Exit From the Country](#), 12 november 2024.

⁵² RFERL, [Moscow Conscripts Banned From Leaving Russia](#), 13 november 2024; RFERL, [Meldingen over het uitreisverbod werden naar dienstplichtigen gestuurd](#), 12 november 2024 (RU); Istories, [Conscripts in Moscow Were Notified They Are Banned From Leaving the Country](#), 12 november 2024.

⁵³ Zie Ministerie van Buitenlandse Zaken, [ambtsbericht Russische Federatie maart 2023](#), p. 82.

eerder of huidig arbeidscontract, het recht op uitreis werd ontzegd. Daaronder vallen volgens het Kremlin bijvoorbeeld senatoren, andere afgevaardigden in volksvertegenwoordigingen, rechters en gouverneurs. Volgens berichten moesten sommige dienstplichtigen ook een papier tekenen waarbij zij geheimhouding van staatsgeheimen beloofden. Door de ondertekening van dit papier vielen ook deze dienstplichtigen onder het uitreisverbod.⁵⁴ Een bron geeft aan dat over het algemeen dienstplichtigen geen toegang tot geheime informatie wordt gegeven, en dat dienstplichtigen over het algemeen alleen een uitreisverbod treft tot aan de vervulling van hun dienstplicht, en niet uit hoofde van toegang tot geheime informatie.⁵⁵ Dit zelfde geldt voor reservisten die deel van de reserve uitmaken na afronding van hun dienstplicht.

Sinds 11 december 2023 moesten opgeroepen dienstplichtigen hun internationale paspoort inleveren bij de Russische autoriteiten. Pas op vertoon van een militair boekje met een stempel als bewijs van vervulling van de militaire dienstplicht, kunnen zij hun paspoort weer terugkrijgen. Paspoorten die niet conform deze wet worden ingeleverd, worden ongeldig verklaard in de systemen. Hoe sluitend deze systemen zijn, en of de informatie met de grenspolitie wordt gedeeld, is niet bekend.⁵⁶

1.1.4 *Vrijstelling of alternatieve dienstplicht*

Militaire rekruteringsbureaus negeerden in toenemende mate het beroep op vrijstellingsgronden van dienstplichtigen, zoals bijvoorbeeld medische gronden.⁵⁷ Volgens een publicatie van Mediazona hadden gewetensbezwaarden wel nog kans om vrijstelling te krijgen en in alternatieve dienst te gaan, en kon de rechtbank ook een beroep tegen een afwijzing van de alternatieve dienstplicht toewijzen. Werd men echter ondanks een beroep op gewetensbezwaren naar een militair verzamelpunt gestuurd, dan was het zeer moeilijk om in die fase nog beroep in te dienen gezien de zware dwang en bedreigingen van de zijde van militair personeel. Volgens Mediazona bedroeg het aantal Russen dat in de eerste helft van 2024 alternatieve dienstplicht uitvoerde 2.022 personen, twee keer zoveel als het jaar daarvoor. Gezien het verhoogde aantal verzoeken om alternatieve dienstplicht – volgens *The Call to Conscience Coalition* 3 tot 4 maal zo veel als voor de oorlog – werden deze verzoeken echter ook vaak genegeerd of formeel afgewezen. In sommige regio's liep het afwijzingspercentage volgens *The Call to Conscience Coalition* op tot 50%.⁵⁸ Exacte gegevens hoeveel afwijzingen er waren, ontbreken echter.

---

⁵⁴ Website Kremlin, [Additional legislative measures to protect state secrets taken](#), 4 augustus 2023; IStories, [The Traitors, The Spies, The Terrorists](#), 18 oktober 2024; Novaya Gazeta, [Russians with access to state secrets ordered to notify FSB one month before going abroad](#), 21 mei 2024; The Moscow Times, [Mass raids on conscripts resume in Moscow](#), 12 november 2024 (RU).

⁵⁵ Vertrouwelijke bron d.d. 12 februari 2025.

⁵⁶ ISW, [Russian Offensive Campaign Assessment](#), 11 december 2023; Business Insider, [Russia is seizing thousands of passports from people who might flee the war in Ukraine or run off with secrets](#), 12 december 2023; Beleidsrichtlijn nr. 1953 d.d. 22 november 2023 (RU).

⁵⁷ Mediazona, [Hunting season. In Moscow, conscripts trying to escape the army were locked in a collection point and taken to a military unit at night](#), 28 mei 2024; The Insider, [Russia's fall conscription drive reaches new levels of brutality](#), 24 december 2024.

⁵⁸ Mediazona, [Belangrijke vragen over militaire registratie- en rekruteringskantoren, dagvaardingen en uw rechten. Instructies voor de 'Oproep tot het geweten'](#), 1 oktober 2024

Verzoeken om vrijstelling op basis van gezondheidsklachten werden in toenemende mate genegeerd door dienstplichtcommissies en militaire registratie- en rekruteringsbureaus.⁵⁹

1.1.5 *Dienstplichtontduiking en desertie*

Door alle bovengenoemde maatregelen – digitale oproepen, maatregelen indien er geen gehoor wordt gegeven aan oproepen – moet dienstplichtweigering moeilijker worden. De overheid zet daarmee in op preventie van dienstplichtweigering en desertie, meer dan op strafrechtelijke vervolging. Een reden hiervoor is volgens een bron het gebrek aan capaciteit bij militaire rechtbanken voor strafrechtelijke vervolging van dienstplichtweigeraars of deserteurs.⁶⁰

Dienstplichtontduiking

Dienstplichtontduiking (artikel 328 WvS) kan gedurende een mobilisatieperiode worden bestraft met maximaal twee jaar detentie. Van desertie is in geval van dienstplichtigen pas sprake als zij reeds volgens de juiste procedure zijn opgeroepen en ingedeeld bij een militaire eenheid. Voordat men is ingedeeld bij een militaire eenheid vallen de volgende feiten dan ook niet onder dienstplichtontduiking en zijn daarom alleen administratiefrechtelijk vervolgbaar: geen gehoor geven aan de oproep, of weigeren om zich bij de militaire eenheid te melden waar men is ingedeeld indien men nog geen medische keuring heeft ondergaan; het veinzen van ziekte; het veranderen van woonplaats zonder dit mede te delen aan de autoriteiten; of het verlaten van de Russische Federatie zonder te worden uitgeschreven.⁶¹

Volgens een berekening van de oppositionele nieuwswebsite *Verstka* werden in 2023 958 mensen veroordeeld wegens het ontduiken van de dienstplicht, artikel 328 lid 1. In de eerste helft van 2024 werden volgens de website 427 mensen hiervoor veroordeeld. In geen van de gevallen werd een gevangenisstraf opgelegd, maar boetes. Slechts een uitzonderlijk klein aantal van de verdachten kreeg een hogere boete dan 100.000 roebel: tien in 2023, en vijf in de eerste helft van 2024.⁶² Aantallen administratieve vervolgingen ontbreken.

Desertie en ongeoorloofde afwezigheid

Nadat dienstplichtigen zijn ingeschreven bij een militaire eenheid, dreigt detentie indien zij deserteren of ongeoorloofd afwezig zijn. Het misdrijf desertie (artikel 338 WvS, maximaal vijftien jaar detentie) impliceert de opzet om blijvend niet terug te keren naar de militaire eenheid, hetgeen moeilijker bewijsbaar is. Hiervoor werden dan ook niet veel militairen aangeklaagd. Voor ongeoorloofde afwezigheid van de eenheid (artikel 337 WvS, maximaal tien jaar detentie afhankelijk van de duur van de afwezigheid) en voor het niet opvolgen van een bevel (artikel 332 WvS) zijn dienstplichtigen wel strafrechtelijk vervolgd, zij het in minder grote aantallen dan

---

(RU); vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024; The Call to Conscience coalition e.a., [The right to conscientious objection](#), 31 mei 2024, p. 3 ev.

⁵⁹ RFERL, [Maximum Effort to Send to the Front: Conscription Campaign in the South and North Caucasus](#), 9 april 2024 (RU); EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p.26.

⁶⁰ Vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024.

⁶¹ Österreichisches Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl, [Themenbericht Russische Föderation - Militärdienst vor dem Hintergrund des Ukraine-Kriegs](#), 2 april 2024, p. 24; Peaceplea, [Instructions: What counts as desertion?](#), geraadpleegd op 21 december 2024.

⁶² Verstka, [Ontduiking van de militaire dienst](#), 18 oktober 2024 (RU).

gemobiliseerde reservisten en contractsoldaten. Exacte aantallen ontbreken.⁶³ Zie voor meer informatie over strafrechtelijke vervolging hiervoor paragraaf 1.4.

Zie voor de behandeling van dienstplichtigen die weigeren om een militair contract te tekenen, paragraaf 1.2.2.

1.1.6 *Inzet dienstplichtigen in Oekraïne*

Volgens een presidentieel besluit moeten dienstplichtigen ten minste vier maanden militaire dienst en opleiding hebben voltooid om naar gevechtsmissies te worden gestuurd, tenzij de staat van oorlog wordt uitgeroepen, hetgeen tot aan het einde van de verslagperiode niet was gebeurd.⁶⁴ Als echter de staat van oorlog wordt afgekondigd, kunnen dienstplichtigen eerder worden opgeroepen en niet pas na vier maanden.⁶⁵ Hoewel het dus juridisch mogelijk is om dienstplichtigen in te zetten voor gevechtshandelingen, zond Rusland in de verslagperiode voor zover bekend geen dienstplichtigen uit naar de tijdelijk bezette gebieden in Oekraïne.⁶⁶ Wel werden volgens een bron dienstplichtigen ingezet op de illegaal geannexeerde Krim.⁶⁷ Anders dan dienstplichtigen kunnen contractsoldaten worden ingezet bij gevechtsoperaties vanaf het moment van het afleggen van de militaire eed, die uiterlijk twee maanden na het begin van de militaire opleiding moet plaatsvinden.⁶⁸ Dienstplichtigen kunnen na aanvang van hun dienstplicht een contract tekenen, zie paragraaf 1.2.2.4.

1.1.7 *Inzet dienstplichtigen in Koersk en Belgorod*

Inzet van dienstplichtigen in gevechtsgebieden gebeurde in de verslagperiode wel in gevechten buiten Oekraïne, dat wil zeggen in Koersk en Belgorod, waar Oekraïense troepen Russisch grondgebied waren binnengevallen.⁶⁹ Officiële cijfers van gestorven dienstplichtigen zijn er niet, maar er waren berichten over honderden dienstplichtigen die ter verdediging werden ingezet in de regio Koersk en Belgorod, en tientallen die stierven, krijgsgevangen genomen waren door Oekraïense strijdkrachten of waar geen contact meer mee was.⁷⁰ Op 1 november 2024 sprak RFERL van minstens drie sterfgevallen onder dienstplichtigen in de regio Koersk en ruim 80 vermisten.⁷¹ BBC Russia schatte in augustus 2024 het totale aantal

⁶³ Mediazona, [Evading > refusing > fleeing. A year of mobilization in Russia through trials and verdicts](#), 21 september 2023.

⁶⁴ ISW, [Russian Offensive Campaign Assessment](#), 19 oktober 2022; <https://base.garant.ru/180912/>; Österreichisches Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl, [Russische Föderation - Militärdienst vor dem Hintergrund des Ukraine-Kriegs](#), 4 april 2024, p. 14.

⁶⁵ ISW, [Russian Offensive Campaign Assessment](#), 30 oktober 2022.

⁶⁶ Vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024; RFERL, [In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd](#), 1 november 2024 (RU); ISW, [Russian Offensive Campaign Assessment](#), 22 augustus 2024.

⁶⁷ Vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024.

⁶⁸ <https://base.garant.ru/180912/>; Österreichisches Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl, [Russische Föderation - Militärdienst vor dem Hintergrund des Ukraine-Kriegs](#), 4 april 2024, p. 14.

⁶⁹ Vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024; RFERL, [In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd](#), 1 november 2024 (RU); ISW, [Russian Offensive Campaign Assessment](#), 22 augustus 2024.

⁷⁰ BBC Russia, [Ze zijn er. Hoe Russische dienstplichtigen sterven in de Russische oorlog met Oekraïne](#), 9 augustus 2024; BBC Russia, [Tientallen dienstplichtigen zijn verdwenen in de buurt van Koersk en het aantal dode vrijwilligers groeit](#), 23 augustus 2024.

⁷¹ RFERL, [In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd](#), 1 november 2024 (RU).

omgekomen dienstplichtigen sinds het begin van de Russische invasie in februari 2022 op minimaal 159.⁷²

Half augustus 2024 zeiden moeders van Russische dienstplichtigen, die van de frontlinie in de Koersk-regio waren geëvacueerd, dat hun zoons onder dreiging van strafrechtelijke vervolging, waren gedwongen contracten te tekenen en naar het front terug te keren. Volgens hen waren er in een van de militaire eenheden in de Koersk-regio ongeveer 150 dienstplichtigen die onder druk werden gezet om een contract te tekenen.⁷³

Dienstplichtigen werden in de regio Koersk ingezet voor onder meer grensbewaking.⁷⁴ Het is niet bekend welke taken dienstplichtigen verder moesten vervullen.

1.2 Contractsoldaten

Sinds het begin van de oorlog in Oekraïne kondigde Poetin driemaal aan het troepencontingent uit te willen breiden, laatstelijk naar een totaal van 2,3 miljoen militair personeel, waaronder 1,5 miljoen actieve militairen. Volgens zijn besluit in september 2024 moesten er in de jaren 2025 – 2027 nog 180.000 nieuwe militairen worden aangeworven. Hij voerde daarmee de druk op de rekruteringskantoren op.⁷⁵

Alle tijdelijke contracten werden in september 2022 omgezet naar contracten voor onbepaalde tijd, tot het formele afkondigen van het einde van de mobilisatie. Contracten van militairen wier contract afliep, werden bij presidentieel besluit van september 2022 automatisch verlengd tot aan het einde van de mobilisatie. Dat wil zeggen dat men ook niet tussentijds het contract kon opzeggen. Opzeggen van een militair contract was vóór de oorlog al moeilijker dan een arbeidscontract in de vrije of publieke sector.⁷⁶ Na de mobilisatie in september 2022 was dit helemaal niet meer mogelijk, tenzij betrokkene de maximale leeftijd behorend bij zijn of haar rang had bereikt, gezondheidsproblemen had of in geval van een strafrechtelijke veroordeling tot detentie.⁷⁷ De mobilisatie was in juridische zin nog niet beëindigd in de verslagperiode (zie paragraaf 1.3).

1.2.1 *Uitbreiding doelgroepen: leeftijdsgrens, criminelen, buitenlanders*

Om meer contractsoldaten te rekruteren, werd het contingent aan mensen die daarvoor in aanmerking komen vergroot door een aantal maatregelen: de

⁷² BBC Russia, [Ze zijn er. Hoe Russische dienstplichtigen sterven in de Russische oorlog met Oekraïne](#), 9 augustus 2024; BBC Russia, [Tientallen dienstplichtigen zijn verdwenen in de buurt van Koersk en het aantal dode vrijwilligers groeit.](#), 23 augustus 2024.

⁷³ RFERL, [In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd](#), 1 november 2024 (RU).

⁷⁴ BBC Russia, [Tientallen dienstplichtigen zijn verdwenen in de buurt van Koersk en het aantal dode vrijwilligers groeit.](#), 23 augustus 2024.

⁷⁵ Novaya Gazeta, [Putin orders boost to Russian troop numbers with additional 180,000 service personnel](#), 16 september 2024; IStories, [Russia Plans to Recruit at Least 225.000 People on Contract with the Defense Ministry in the Next Three Years](#), 4 oktober 2024; New York Times, [September Was Deadly Month for Russian Troops in Ukraine, U.S. Says](#), 10 oktober 2024.

⁷⁶ The 'Call to Conscience' coalition et al, [The Right to Conscientious Objection to Military Service in Russia During Full-Scale War](#), 31 May 2024.

⁷⁷ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#), maart 2023, p. 49; Meduza, [How getting out of the Russian army became all but impossible](#), 29 oktober 2024.

leeftijdsgrenzen werden verruimd, mensen met een zwaarder strafblad of verwickeld in een strafproces kunnen nu ook gerekruteerd worden, evenals buitenlanders en dienstplichtigen die net zijn begonnen aan de dienstplicht. Zie voor een toelichting van deze maatregelen hieronder.

Verruiming leeftijdsgrenzen

De minimumleeftijd voor contractsoldaten werd in het voorjaar van 2023 verlaagd naar 18 jaar zonder dat voorafgaande vervulling militaire dienstplicht vereist was, en de maximumleeftijd verhoogd van 50 naar 65 jaar.⁷⁸ Het onafhankelijke *Holod* sprak met familieleden van jongvolwassenen van 18 en 19 jaar, die na het ondertekenen van een militair contract en twee weken militaire training naar het front gestuurd werden en daar stierven of gewond raakten.⁷⁹

Criminelen en verdachten: Voorwaardelijke straffen en ontslag van rechtsvervolging
President Poetin ondertekende in maart 2024 een wet⁸⁰ waardoor mensen met een strafblad of verdachten van een misdrijf tegen wie een strafrechtelijk onderzoek is geopend, een militair contract met de strijdkrachten van de Russische Federatie kunnen tekenen. Vanaf oktober 2024 konden ook verdachten tegen wie het strafproces reeds was geopend, opteren voor een militair contract.⁸¹ Deze bepaling geldt tijdens mobilisatie, staat van beleg of oorlogstijd. Personen die verdacht worden van of veroordeeld zijn voor seksuele misdaden tegen minderjarigen, terrorisme of staatsveiligheid zijn uitgezonderd; zij mogen geen contract aangaan. In ruil voor een militair contract is het juridisch mogelijk om veroordelingen om te zetten naar voorwaardelijke veroordelingen. Ook kan ontslag van rechtsvervolging plaatsvinden indien betrokkene een militaire onderscheiding ontvangt, of uit dienst gaat op grond van gezondheidsklachten, leeftijd of einde van de mobilisatieperiode.⁸²

Openbaar aanklagers boden geregeld aan om een contract te sluiten in ruil voor een strafproces.⁸³ In de strafzaak tegen de aanvallers op het kantoor van het bedrijf Wildberries⁸⁴ vroegen de verdachten zelf om een militair dienstverband in plaats van vervolging.⁸⁵

Zogenaamde "Storm-Z"-bataljons bestaan vooral uit voormalige gedetineerden die in ruil voor het wissen van hun strafblad en een financiële vergoeding vanuit

---

⁷⁸ EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 33.

⁷⁹ De website Meduza publiceerde het onderzoek in het Engels. Meduza, [Toy soldiers](#), 16 augustus 2024.

⁸⁰ Federale wet nr. 61-FZ d.d. 23 maart 2024.

⁸¹ Meduza, [New Russian law lets criminal suspects join the army at any stage of their trial](#), 8 oktober 2024.

⁸² Garant.ru, [SMO-deelnemers zullen worden vrijgesteld van strafrechtelijke aansprakelijkheid](#), 25 maart 2024.

⁸³ Vertrouwelijke bron d.d. 11 oktober 2024; Novaya Gazeta, [Woman accused of burning husband's corpse joins Russian army in Ukraine](#), 5 november 2024; IStories, ["War correspondent" Yegor Guzenko, accused of attacking a police officer, has been released from custody. He will go to war with Ukraine](#), 15 november 2024.

⁸⁴ Rond 30 mensen werden in september 2024 opgepakt na een schietpartij bij het hoofdkantoor van het bedrijf Wildberries, waarbij twee beveiligers gedood werden en enkele anderen verwond. De aanleiding voor de schietpartij was een zakelijk conflict. Zie The Moscow Times, [Wildberries Founder's Ex-Husband Arrested After Deadly Office Shootout](#), 19 september 2024.

⁸⁵ RFERL, [Putin Signs Law Allowing Criminal Defendants To Join Military](#), 3 October 2024; vertrouwelijke bron d.d. 11 oktober 2024.

detentie zijn gerekruteerd. Zij moeten vechten aan het front in de meest moeilijke omstandigheden, met weinig ondersteuning van het leger. Ook gewone militairen worden volgens media in dergelijke bataljons geplaatst, als straf voor het niet-opvolgen van bevelen, of als disciplinaire maatregel voor drank- of drugsgebruik.⁸⁶

Rekrutering in het buitenland

Ook uit het buitenland haalde Rusland rekruten, bijvoorbeeld uit Nepal, Sri Lanka, en Jemen, volgens verschillende media met de belofte van het Russische staatsburgerschap en hoge salarissen.⁸⁷ Deels werden deze mensen met valse beloften via mensenhandel-netwerken aangeworven.⁸⁸ Van Noord-Korea kreeg Rusland speciale eenheden ter beschikking gesteld.⁸⁹

In Rusland verblijvende migranten

Ook in Rusland verblijvende immigranten werden geworven om een contract te tekenen en te dienen in de gewapende strijd met Oekraïne. Daartoe werden rekruteringskantoren geopend in kantoren van de migratiedienst. Arbeidsmigranten uit vooral Centraal-Azië, maar ook uit India, Somalië en Syrië, werden bij politie-invallen gedwongen om contracten te tekenen. Als een geldige verblijfsvergunning ontbrak, gebeurde dit ook onder dreiging van deportatie. Dit gebeurde vooral in de regio's Moskou en Sint-Petersburg, waar zich veel arbeidsmigranten bevinden. Ook werd het Russische staatsburgerschap in het vooruitzicht gesteld als beloning voor het uitdienen van een zogenaamd tijdelijk contract, en soms werd dit zelfs als voorwaarde gesteld voor naturalisatie.⁹⁰ Daarnaast werd in augustus 2024 een wet van kracht die ontneming van het Russische staatsburgerschap mogelijk maakt indien genaturaliseerde Russen zich niet voor militaire dienst gemeld hebben.⁹¹

1.2.2 *Rekrutering: campagne en streefgetallen voor de overheid*

Rekrutering van contractsoldaten werd in deze verslagperiode gekenmerkt door een grootschalige wervingscampagne en druk op de lokale overheden door middel van streefgetallen.

1.2.2.1 *Campagne in openbare ruimte en via werkgevers*

Om aan de steeds hogere doelstellingen van uitbreiding van het aantal troepen te voldoen, voerde de Russische overheid een grote wervingscampagne voor het tekenen van een contract. Daartoe werden advertenties en films gebruikt op sociale media, en posters in openbare ruimtes zoals bibliotheken, OV-haltes en gemeenteloketten. Een militaire loopbaan werd gepresenteerd als een aantrekkelijk toekomstperspectief voor mannen die bijvoorbeeld geen geld hebben, een alcoholverslaving of andere problemen. Ook werden zowel private als

⁸⁶ Reuters, ['They're just meat': Russia deploys punishment battalions in echo of Stalin](#), 3 oktober 2023.

⁸⁷ Newsweek, [Yemeni Fighters Reportedly Join Russia's War in Ukraine](#), 24 november 2024; RFERL, [Russia Reportedly Recruiting Fighters From Yemen Through Huthi Intermediaries](#), 24 november 2024; NOS, Financial Times: [Rusland rekruteert Jemenieten om te vechten in Oekraïne](#), 24 november 2024; Tamil Guardian, [Trapped in a different war](#), 25 november 2024.

⁸⁸ The New York Times, [How to Escape From the Russian Army](#), 27 juni 2024.

⁸⁹ DW, [Ukraine reports first clash with North Korean troops](#), 6 november 2024; NRC, [Stuurt Moskou Noord-Koreaanse militairen als 'kanonnenvoer' naar het front in Oekraïne?](#), 24 oktober 2024.

⁹⁰ UN Special Rapporteur on Russia, Report on the situation of Human Rights in Russia, [A/HRC/57/59](#), 13 september 2024, p. 12 en 13; Landinfo, [Rusland: Rekrutering til krigen i Ukraina](#), 8 augustus 2024.

⁹¹ Federale wet van 08.08.2024 nr. [281-FZ](#); Mediazona, [Belangrijke vragen over militaire registratie- en rekruteringskantoren, dagvaardingen en uw rechten. Instructies voor de Oproep tot het geweten](#); 1 oktober 2024 (RU).

staatsbedrijven onderdeel van de rekruteringscampagne: zij werden financieel beloofd voor het overtuigen van hun personeel om zich als contractsoldaat aan te melden. Gevolg hiervan was dat bedrijven nieuw personeel aanwerven om hen direct daarna aan te melden als contractsoldaten. Op die manier hoefden zij niet hun eigen goed opgeleide en lang ingewerkte specialisten op te geven.⁹² Door de oplopende druk op werkgevers werden sommige werknemers door de werkgever verzocht om een militair contract te tekenen, zodat de werkgever aan het genoemde streefcijfer zou voldoen. Het contract zou dan weer geannuleerd worden. Anders dan beloofd werden deze contracten echter niet geannuleerd, maar werden de werknemers ingezet aan het front.⁹³ Het is niet bekend op welke schaal dit gebeurde.

Ook andere private groeperingen dan bedrijven, die zich bijvoorbeeld voordeden als het voormalige huurlingenleger Wagner, en een veteranenorganisatie, rekruteerden via een 'lege' tewerkstellingsconstructie⁹⁴ contractsoldaten, veelal van buitenlandse komaf. Daarnaast werd mensen voor het aandragen van een kennis als contractsoldaat een bonus van 50.000 roebel aangeboden.⁹⁵

1.2.2.2 Streefgetallen voor de lokale overheid

Naast de publiekscampagne en werkgeverscampagne werkte de overheid met streefgetallen per regio of zelfs per wijk.⁹⁶ Volgens een journalistiek onderzoek van IStories rustte er grote druk op civiele overheidsfunctionarissen van lokale gemeenten, belast met rekrutering, om aan streefgetallen te voldoen. Zo werden resultaten van hun rekruteringsinspanningen bijvoorbeeld in hun beoordeling meegenomen. Niet alleen lokale gemeenten, maar alle overheidsinstanties zouden inspanningen verrichten voor rekrutering, van ministeries tot staatsmedia tot arbeidsbemiddelingsloketten. Volgens datzelfde onderzoek werden lokale overheden in minimaal één provincie aangespoord om zich te richten op mannen met militaire ervaring, en mannen uit kwetsbare groepen zoals daklozen, werklozen, mannen met een strafblad of tegen wie een strafrechtelijk onderzoek liep, gedetineerden, migranten zonder verblijfsstatus, of mensen met schulden. Volgens één functionaris van een rekruteringskantoor, geciteerd in het onderzoek van november 2023, zouden ongeveer evenveel mensen zich uit eigen beweging melden als door lokale overheden worden aangedragen voor een contract.⁹⁷ Deze informatie kon niet bij andere bronnen geverifieerd worden.

De onafhankelijke nieuwswebsite *Meduza* berichtte over rekruteringskantoren die zich als civiele werkgever voordeden en civiele posities adverteerden. Pas bij aankomst voor het sollicitatiegesprek werd mensen duidelijk dat zij bij het leger solliciteerden. Ook werd melding gedaan van enkele gevallen waarbij drugs werden

⁹² Landinfo, [Russland: Rekrutering til krigen i Ukraina](#), 8 augustus 2024; RFERL, [Inside Russia's Improvised System For Mobilizing Men For The Ukraine War](#), 15 mei 2024;

⁹³ Meduza, [Desperate for new army recruits, Russian authorities resort to planting drugs and posting fake job ads](#), 13 november 2024;

⁹⁴ Deze tewerkstelling werd opgetuigd zodat het bedrijf de tekenbonus van het ministerie van Defensie kon ontvangen. Een daadwerkelijke tewerkstelling volgde niet, aangezien de betrokken werknemer direct werd doorgezonden naar het leger.

⁹⁵ Vertrouwelijke bron d.d. 19 juli 2024; RFERL, [Inside Russia's Improvised System For Mobilizing Men For The Ukraine War](#), 15 mei 2024;

⁹⁶ IStories, ["Vrijwilligers" voor oorlog: migranten, faillieten, schuldenaren en werklozen](#), 2 november 2023 (RU); Currenttime.tv, [Eigenaardigheden in plaats van mobilisatie](#), 14 mei 2024.

⁹⁷ IStories, ["Vrijwilligers" voor oorlog: migranten, faillieten, schuldenaren en werklozen](#), 2 november 2023 (RU); Landinfo, [Russland: Rekrutering til krigen i Ukraina](#), 8 augustus 2024.

gepland door de politie. In ruil voor ontslag van strafvervolging werd daarop een militair contract aangeboden.⁹⁸

Anderen kregen volgens activisten beloften om op niet-gevechtsposities hun civiele beroepen bij het leger te kunnen blijven uitoefenen, terwijl dat niet het geval bleek.⁹⁹

1.2.2.3 Financiële prikkels

Naast kwijtschelding van schulden voor nieuwe rekruten (een maatregel die per 1 december 2024 is ingegaan)¹⁰⁰, bood het ministerie van Defensie ook steeds hogere tekenbonussen en salarissen aan, die voor armere Russen exorbitant waren. Volgens onderzoeksjournalisten van IStories bedroeg het budget voor tekenbonussen 13% van de gehele sociale zekerheidsbegroting. In sommige regio's ging de helft van de begroting voor sociale zekerheid op aan sociale uitkeringen voor veteranen en hun families.¹⁰¹ Daarnaast bestonden financiële prikkels uit kwijtschelding van hypotheek¹⁰², en verhoogde sociale uitkeringen voor veteranen. Overigens klaagde een deel van de terugkerende contractsoldaten dat de beloofde financiële uitkeringen niet of alleen deels plaatsvonden.¹⁰³

1.2.2.4 Rekrutering van dienstplichtigen

Dienstplichtigen kunnen sinds juli 2023 vrijwel onmiddellijk na aanvang van hun dienstplicht een contract afsluiten.¹⁰⁴ In juli 2023 nam de Doema wetgeving waardoor dienstplichtigen een contract voor militaire dienst kunnen afsluiten 'voor een periode van één jaar of minder'.¹⁰⁵ In de praktijk zijn tijdelijke contracten overigens gedurende de mobilisatie niet tijdelijk maar geldig voor onbepaalde tijd, zie begin paragraaf 1.2.

Dwaling

Het kwam voor dat dienstplichtigen door hun commandant werden overgehaald om een zogenaamd contract voor bepaalde tijd te tekenen. Later bleek dan dat ook deze tijdelijke contracten voor onbepaalde tijd geldig waren gedurende de oorlog. Tussentijdse opzegging was niet mogelijk.¹⁰⁶

Andere dienstplichtigen berichtten dat zij onverwacht salaris uitgekeerd kregen dat veel hoger was dan hun dienstplichtsalaris. Zo berichtten media in oktober 2024

⁹⁸ Meduza, [Desperate for new army recruits, Russian authorities resort to planting drugs and posting fake job ads](#), 13 november 2024; Moscow Times, [How Russia's covert mobilization finds manpower for the war](#), 21 mei 2024.

⁹⁹ Meduza, [Desperate for new army recruits, Russian authorities resort to planting drugs and posting fake job ads](#), 13 november 2024; Moscow Times, [How Russia's covert mobilization finds manpower for the war](#), 21 mei 2024.

¹⁰⁰ Meduza, [Russia passes law allowing war participants to write off debts worth \\$100,000](#), 20 november 2024; DW, [Russia offers debt relief to recruits for Ukraine war](#), 23 november 2024; Business Insider, [Putin signs law allowing some Russian recruits to write off bad debts](#), 24 november 2024; ISW, [Russian Offensive Campaign Assessment](#), 1 november 2024; Meduza, [Even after doubling its sign-on bonus payment, the Russian army's recruitment rate is falling](#), 4 december 2024.

¹⁰¹ IStories, [Wartime social security](#), 11 november 2024 (RU).

¹⁰² In sommige regio's bedroeg de bonus 1 miljoen roebel. Zie ISW, [Russian Offensive Campaign Assessment](#), 1 november 2024; Meduza, [Even after doubling its sign-on bonus payment, the Russian army's recruitment rate is falling](#), 4 december 2024.

¹⁰³ Moscow Times, [How Russia's covert mobilization finds manpower for the war](#), 21 mei 2024.

¹⁰⁴ Stiftung Wissenschaft und Politik, Klein, M., [How Russia Is Recruiting for the Long War](#), *SWP Comment*, No. 24, 27 juni 2024, p. 3; vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024.

¹⁰⁵ Kommersant, [Voor mensen onder de dertig](#), 25 juli 2023 (RU).

¹⁰⁶ Vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024.

over ten minste zeven dienstplichtigen die elk 305 duizend roebel¹⁰⁷ ontvingen omdat ze zogenaamd een contract hadden getekend met het ministerie van Defensie. Hier wisten zij echter niets vanaf.¹⁰⁸ In deze gevallen bestaat het vermoeden dat de contracten voor hen waren getekend. Vanuit hun dienstplichtlocatie was het nagenoeg onmogelijk om juridische stappen hiertegen te zetten om een dergelijk contract te laten ontbinden bij de rechtbank.¹⁰⁹ De Doema noemde betalingen op grond van valse contracten een 'technische fout'.¹¹⁰

Dwang bij dienstplichtigen

Ook vóór de Russische inval in Oekraïne was rekrutering van dienstplichtigen als contractsoldaten gebruikelijk. Onafhankelijke media en ngo's meldde in de verslagperiode dat dienstplichtigen toenemend onder druk gezet werden om een contract te tekenen. Het is echter niet bekend op welke schaal daadwerkelijk dwang werd toegepast aangezien dienstplichtigen hier nauwelijks ruchtbaarheid aan zullen geven.¹¹¹ In het Russische leger heerst van oudsher een cultuur van gewelddadige ontgroeningspraktijken ("*dedovschina*"), zie ook het vorige ambtsbericht.¹¹²

De toenemende druk blijkt ook uit het volgende. In maart 2024 berichtte het onafhankelijk nieuwsplatform *Verstka* dat dienstplichtigen gedwongen konden worden tot het tekenen van een militair contract door overreding, een aantrekkelijk salaris, dwaling omtrent de lengte van het contract, en bij weigering ook door verbaal en fysiek geweld. Door bijvoorbeeld voorafgaand aan de dienstplicht een document te tekenen waarin men kenbaar maakte dat men geen contract wilde tekenen, zou men in het voorjaar van 2024 nog een kans maken om te kunnen weigeren.¹¹³ In het najaar van 2024 berichtte *Verstka* echter refererend aan de ngo's *Go to the Forest* en *School of Conscript* over een toename van gevallen sinds augustus 2024, waarin dienstplichtigen werden gedwongen om een militair contract te tekenen. Daarnaast zijn er volgens diezelfde berichten gevallen bekend waarin dienstplichtigen al in een veel eerdere fase dan voorheen, namelijk in de eerste dagen van de dienstplicht, onder druk werden gezet om een militair contract te tekenen.¹¹⁴

Enkele extreme gevallen van mishandeling en doding verschenen in de media. Begin december 2024 berichtten onafhankelijke Russische media over de 19-jarige

¹⁰⁷ Omgerekend 2.895 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

¹⁰⁸ RFERL, "[We are terrified, we don't want to fight." Conscripts are paid under fake contracts](#), 20 oktober 2024; BBC Monitoring, [More Russian conscripts paid for enforced 'contract' service](#), 23 oktober 2024; Vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024.

¹⁰⁹ Vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024; ISW, [Russian Offensive Campaign Assessment](#), 23 oktober 2024.

¹¹⁰ RFERL, [In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd](#), 1 november 2024 (RU);

¹¹¹ RFERL, [In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd](#), 1 november 2024 (RU); The 'Call to Conscience' coalition et al, [The Right to Conscientious Objection to Military Service in Russia During Full-Scale War](#), 31 May 2024, p. 6; Reuters, [Ukraine's Kursk incursion tests young Russian conscripts' mettle](#), 29 August 2024; Stiftung Wissenschaft und Politik, Klein, M., [How Russia Is Recruiting for the Long War](#), *SWP Comment*, No. 24, 27 juni 2024; vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024; vertrouwelijke e-mail d.d. 12 februari 2025.

¹¹² Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#), april 2021, p. 52.

¹¹³ Verstka, [Service to contract: "It's hard to protect yourself when you're inside"](#), 27 maart 2024 (RU).

¹¹⁴ Verstka, [Human rights activists have reported an increase in the number of complaints from conscripts about being forced to sign a contract with the Ministry of Defense](#), 13 november 2024.

dienstplichtige Artyom Antonov uit Tatarstan, die tijdens de vervulling van zijn dienstplicht aan de grens met China geweigerd had om een contract te tekenen en te vechten in de regio Koersk. Volgens de berichten was deze dienstplichtige door zijn meerderen mishandeld met een metalen staaf om hem ertoe te brengen te tekenen, en uiteindelijk gedood.¹¹⁵

Ook de familie van een andere dienstplichtige, Andrei Lazhiev, berichtte dat hij een fatale hoofdondwond opliep bij mishandeling omdat hij weigerde om een contract te tekenen. De daadwerkelijke toedracht kon niet geverifieerd worden.¹¹⁶

Volgens een bron werd niet elke dienstplichtige gedwongen tot ondertekening van een contract, en lukte het ook niet om elke dienstplichtige met dwang over te halen. Commandanten zouden hun dreiging van geweld en vernedering, en de daadwerkelijke toepassing daarvan, vooral richten tegen degenen die minder sterk in hun schoenen stonden en minder goed geïnformeerd waren over hun rechten. Dienstplichtigen werden – vergeleken met nieuw aan te werven contractsoldaten – vaker blootgesteld aan dwang en dreiging van geweld, of daadwerkelijke toepassing daarvan, aangezien zij zich al in militaire kazernes bevonden. Dwang door middel van geweld kwam volgens deze bron dan ook vaker voor bij dienstplichtigen dan bij contractsoldaten die vanuit een burgerleven besluiten een contract te tekenen.¹¹⁷ Zie paragraaf 1.1.3.

1.2.3

Huurlingenlegers

In Oekraïne vochten naast het reguliere leger met beroeps- en contractmilitairen, en reservisten, ook huurlingenlegers. Deze werden deels gefinancierd door grote Russische bedrijven, waaronder in het verleden ook de Wagner Groep. Volgens het Russische Wetboek van Strafrecht is de rekrutering, opleiding, financiering en materiële levering van huurlingen en het gebruik ervan in het kader van gewapende conflicten of vijandelijkheden verboden en strafbaar met een vrijheidsstraf van ten minste twaalf jaar. Er bestonden echter wel een aantal huurlingenlegers, voornamelijk gelieerd aan personen uit het veiligheidsapparaat ("siloviki"), zogenaamde "gouverneurslegers", alsook (semi-)particuliere huurlingenformaties die eigendom zijn van oligarchen en staatsbedrijven (*Private military companies PMC*). Het Russische ministerie van Defensie maakte in Oekraïne op verschillende momenten gebruik van diverse huurlingenformaties en PMC's, waardoor de grenzen tussen particuliere groepen en aan de overheid ondergeschikte entiteiten vervaagden.¹¹⁸

Het Russische leger probeerde de controle over dergelijke eenheden te krijgen. De huurlingenlegers konden zich tot juli 2023 aansluiten bij het ministerie van Defensie. Het meest bekende huurlingenleger, de Wagner Groep, werd onder directe controle van het ministerie van Defensie gebracht. De leider van de Wagner Groep,

---

¹¹⁵ De naam "Artyom" wordt ook wel gespeld "Artem". Novaya Gazeta, [Russian conscript tortured and killed for refusing to fight in Ukraine](#), 7 december 2024; IStories, [Een 19-jarige dienstplichtige werd in Primorye neergeschoten nadat hij weigerde te gaan vechten in de Koersk-regio](#), 6 december 2024 (RU).

¹¹⁶ RFERL, [Young Russian Conscript's Father Suspects Son May Have Been Beaten To Death For Refusing To Fight In Ukraine](#), 26 november 2023.

¹¹⁷ Vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024.

¹¹⁸ Österreichisches Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl, [Russische Föderation - Militärdienst vor dem Hintergrund des Ukraine-Kriegs](#), 4 april 2024, p. 14; Jamestown Foundation, [After Prigozhin: The Anatomy of Russia's Evolving Private Military and Mercenary Industry](#), 3 maart 2024.

Yevgeny Prigozhin, en enkele andere hooggeplaatste Wagnermilitairen stierven in augustus 2023 bij een vliegtuigongeluk. Critici vermoedden dat er geen sprake was van een ongeluk. Prigozhin had die zomer een muiterij ontketend en weer afgebroken.¹¹⁹

Bij het rekruteren van contractsoldaten richtten ambtenaren zich onder andere op voormalige huurlingen, zie paragraaf 1.2.2.¹²⁰ Bij het aanwerven van contractsoldaten deden wervingsbureaus zich voor als afsplitsingen van Wagner.¹²¹

Het is dezerzijds niet bekend of deze privélegers nog tijdelijke contracten aanboden, noch is bekend wat het beleid was ten aanzien van deserterende huurlingensoldaten.

1.2.4 Tsjetsjenië / Kadirovtsy

De rekrutering van de Tsjetsjeense autoriteiten verloopt volgens onderzoek van de Deense en Zweedse immigratiedienst via drie verschillende tactieken, die zich in de loop van de oorlog hebben ontwikkeld:¹²²

- Overtuiging en patriotisme; met name in het begin van de oorlog tekenden er reservisten uit persoonlijke overtuiging vrijwillig contracten om in Oekraïne te dienen; deze motivatie zou echter inmiddels zijn weggeëbd. Daarnaast waren er volgens onafhankelijke media vele malen minder contractsoldaten dan de Tsjetsjeense president Kadirov deed voorkomen. Aangenomen wordt dat de bereidheid om te dienen laag was, mede omdat maar zeer weinig Tsjetsjeense mannen de dienstplicht hadden vervuld.¹²³
- Financiële prikkels: met name mensen uit armere regio's in Tsjetsjenië tekenden contracten voor hoge salarissen, vergeleken bij een modaal inkomen in Tsjetsjenië.
- Dwang: vooral ten tijde van de mobilisatie eind september 2022 werd dwang toegepast om mensen een contract te laten tekenen. Op welke schaal en wanneer dit voorkwam, is echter onduidelijk. Volgens Mark Galeotti kwam gedwongen rekrutering vooral voor in Grozny, waar financiële prikkels minder rekruten aantrokken omdat economische omstandigheden in Grozny vergeleken met andere regio's beter zijn, en rekruteringsbureaus hun streefgetallen derhalve niet haalden.¹²⁴ Rekrutering werd ook wel als straf gebruikt tegen bepaalde groepen, bijvoorbeeld tegen critici van het regime, soms zelfs voor het volgen van een 'verkeerd' Telegram kanaal. Ook familieleden van critici zouden punitieve rekrutering riskeren. Daarnaast was er minimaal één plaatselijke politiechef bekend die familieleden afperste om

¹¹⁹ Österreichisches Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl, [Russische Föderation - Militärdienst vor dem Hintergrund des Ukraine-Kriegs](#), 4 april 2024, p. 14; Jamestown Foundation, [After Prigozhin: The Anatomy of Russia's Evolving Private Military and Mercenary Industry](#), 3 maart 2024.

¹²⁰ IStories, ["Vrijwilligers" voor oorlog: migranten, faillieten, schuldenaren en werklozen](#), 2 november 2023 (RU); Österreichisches Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl, [Russische Föderation - Militärdienst vor dem Hintergrund des Ukraine-Kriegs](#), 4 april 2024, p. 14.

¹²¹ RFERL, [Inside Russia's Improvised System For Mobilizing Men For The Ukraine War](#), 15 mei 2024;

¹²² Migrationsverket, [Russia – Recruitment of Chechens to the War in Ukraine](#), april 2024.

¹²³ Novaya Gazeta Europe, [An army of one](#), 4 september 2024.

¹²⁴ Interview met Mark Galeotti, Brits historicus en Rusland-expert, in Migrationsverket, [Russia – Recruitment of Chechens to the War in Ukraine](#), april 2024, p. 47 ev.

geld te betalen zodat opgepakte mannen niet naar het front in Oekraïne gestuurd worden.¹²⁵

1.3 Mobilisatie van reservisten

Het Russische parlement verhoogde in juli 2023 de maximale leeftijd waarop mannen konden worden gemobiliseerd. Leeftijden verschillen per rang en categorie reservisten. Voor algemene reservisten gold een maximale leeftijd van 40, 50 of 55, afhankelijk van de categorie reservisten waar zij in vielen. Dit was een stijging ten opzichte van de eerdere maximale leeftijd van 45 jaar. Daarnaast konden de hoogste rangen in de reserve worden opgeroepen tot de leeftijd van 70, en mannen met juniorrang tot 60 jaar.¹²⁶ Zie voor uitleg van de verschillende categorieën reservisten het vorige algemeen ambtsbericht.¹²⁷

Er werden in de verslagperiode geen mobilisatieoproepen meer verzonden. Juridisch gezien is de mobilisatie echter niet beëindigd.¹²⁸ Volgens de overheid en Kremlingetrouwe media zijn er geen plannen om weer mobilisatieoproepen te verzenden.¹²⁹ Ook het *Institute for the Study of War* (ISW) berichtte in september 2024 dat Poetin een mobilisatie ondanks gebrek aan manschappen zo lang mogelijk uit wilde stellen om maatschappelijke onrust te voorkomen.¹³⁰ Tegelijkertijd werden er wel maatregelen getroffen om een mogelijke volgende mobilisatieronde succesvol te doen verlopen, bijvoorbeeld met de introductie van het Uniform Militair Register en de digitale oproepen. Daarnaast bleven actieve reservisten¹³¹ in de verslagperiode wel oproepen ontvangen voor militaire trainingen van maximaal twee maanden, zoals gebruikelijk bij reservisten. In enkele regio's gebeurde dat via elektronische oproepen, hetgeen werd aangekondigd in Kremlingetrouwe media.¹³² Ook werd het aantal reservisten vergroot door bovengenoemd oprekken van de leeftijdsgrenzen voor reservisten, en doordat er meer dienstplichtigen zijn, die na vervulling van hun dienstplicht automatisch reservist worden: de leeftijdsgrenzen voor dienstplichtigen zijn opgerekt, en mannen met het Russische staatsburgerschap in de tijdelijk bezette Oekraïense regio's werden ook

---

¹²⁵ The Insider, [«Threatening mothers and sisters.» How Chechen «volunteers» are forcibly sent to fight in Ukraine](#), 15 juni 2022; Migrationsverket, [Russia – Recruitment of Chechens to the War in Ukraine](#), april 2024.

¹²⁶ Business Insider, [Russia is trying to keep its army going](#), 19 juli 2023; Reuters, [Russia extends eligibility for military call-up by at least five years](#), 19 juli 2023.

¹²⁷ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#), p. 53, 54 e.v.

¹²⁸ EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 31; vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024.

¹²⁹ Kommersant, [Generale Staf: er zijn geen plannen voor een tweede mobilisatiegolf](#), 31 maart 2023.

¹³⁰ ISW, [Russian Offensive Campaign Assessment](#), 19 september 2024; Levada Center, [Conflict with Ukraine: September 2022](#), 7 oktober 2022.

¹³¹ Zie voor een uitleg van "actieve reservisten" Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 55.

¹³² Kommersant, [Reservisten en reservemilitairen werden naar trainingskampen geroepen](#), 5 oktober 2023; Kommersant, [Kartaplov: in een aantal regio's zullen elektronische oproepen voor militaire training worden verzonden](#), 5 oktober 2023 (RU).

dienstplichtig.¹³³ Daarnaast gingen de maatregelen bij het negeren van een oproep voor dienstplichtigen ook gelden voor reservisten.¹³⁴

Het negeren van een persoonlijk ontvangen mobilisatieoproep ten tijde van de mobilisatie – dus voor eind oktober 2022 – was strafbaar onder administratief recht met een maximale boete van 30.000 roebel¹³⁵; ¹³⁶ er stond geen strafrechtelijke sanctie op. Onderminister Kartapolov kondigde weliswaar strafrechtelijke vervolging aan voor het negeren van een mobilisatieoproep, maar deze wet is nog niet aangenomen.¹³⁷ Reservisten die reeds waren ingeschreven bij een militaire eenheid en dan pas weigerden, waren wel strafrechtelijk vervolgbaar (zie paragraaf 1.4.1 en 1.4.2).¹³⁸

Gemobiliseerde reservisten werden evenals contractsoldaten voor onbepaalde tijd opgeroepen.¹³⁹ Er is geen informatie beschikbaar over de hoeveelheid reservisten die op het moment van publicatie van dit ambtsbericht nog waren ingezet in de gewapende strijd.

Vervolging

Mensen die een mobilisatieoproep hadden ontvangen voorafgaand aan de zogenaamde 'beëindiging' van de mobilisatie eind oktober 2022, moesten zich melden en waren dus strikt gesproken aansprakelijk voor een bestuurlijke boete indien zij dit niet deden. Er zijn in de verslagperiode geen strafzaken hiervoor geopend, alleen administratieve boetes. Het is niet bekend in hoeverre de autoriteiten actief boetes oplegden voor mensen die in de laatste weken voor eind oktober 2022 een oproep hebben ontvangen. Evenmin is er bekend wat gebeurt bij terugkeer van reservisten naar Rusland, nadat zij een mobilisatieoproep hebben genegeerd.

Bij de strafrechtelijke vervolging voor desertie, ongeoorloofde afwezigheid of het weigeren van bevelen maakten de autoriteiten geen onderscheid tussen gemobiliseerde reservisten en contractsoldaten. Ook de statistieken die in media werden gepubliceerd maakten geen onderscheid. Zie paragraaf 1.4.

---

¹³³ Stiftung Wissenschaft und Politik, [Wie Russland für einen langen Krieg rekrutiert](#), Margarete Klein, 26 juni 2024.

¹³⁴ Stiftung Wissenschaft und Politik, [Wie Russland für einen langen Krieg rekrutiert](#), Margarete Klein, 26 juni 2024; Meduza, [Russian lawmaker says legalization of electronic military summonses will apply to all draft-eligible citizens, not just annual conscripts](#), 11 april 2023;

¹³⁵ Het boetebedrag werd in juli 2023 verhoogd van maximaal 3.000 roebel naar een standaard bedrag van 30.000 roebel, omgerekend 284 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025. Zie Landinfo, [Russland: Rekruttering til krigen i Ukraina](#), 8 augustus 2024.

¹³⁶

¹³⁷ Mediazona, [Een jaar van mobilisatie in rechtbanken en vonnissen](#), 21 september 2023; Kommersant, [Kartapolov: failure to appear at the military registration and enlistment office during mobilization will be considered evasion, punishable by up to 5 years](#), 4 augustus 2023; EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024.

¹³⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 65.

¹³⁹ EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 32;

1.4 Strafbepalingen voor contractsoldaten, reservisten en dienstplichtigen

1.4.1 *Strafbepalingen*

Onderstaand beschreven strafbepalingen zijn van toepassing op opgeroepen dienstplichtigen die reeds zijn ingedeeld bij een militaire eenheid, gemobiliseerde reservisten die zijn ingeschreven bij een militaire eenheid, en contractmilitairen. Dienstplichtigen zijn daarnaast administratiefrechtelijk strafbaar indien zij geen gehoor geven aan een oproep, zie paragraaf [1.1.3.1](#) (Dienstplicht). Reservisten zijn onder administratief recht vervolgbaar indien zij een oproep negeren, zie paragraaf [1.3](#) (Mobilisatie).

Ontneming als straf

In februari 2024 werd nieuwe wetgeving aangenomen die het mogelijke maakte dat financiële middelen en eigendommen die gebruikt werden voor activiteiten gericht tegen de staatsveiligheid van Rusland, in beslag genomen en ontnomen konden worden. Onder de bedoelde activiteiten gericht tegen de staatsveiligheid vallen volgens deze nieuwe wet bijvoorbeeld ook desertie (art. 338 WvS), en het niet-opvolgen van bevelen (art. 332 WvS). Deze wet is alleen van toepassing op veroordelingen voor desertie en het niet-opvolgen van bevelen na invoering van de wet, dat wil zeggen na 7 februari 2024.¹⁴⁰ Zie voor ontneming van eigendommen paragraaf [3.1](#).

Ongeoorloofde afwezigheid van de eenheid (artikel 337 WvS, "AWOL")¹⁴¹

De wettelijke maximum straf voor ongeoorloofde afwezigheid hangt af van de duur van de afwezigheid:

- ongeoorloofde afwezigheid tussen de twee en tien dagen: tot vijf jaar vrijheidsbeperking of disciplinaire maatregelen;
- ongeoorloofde afwezigheid tussen de tien dagen tot een maand: tot maximaal zeven jaar detentie;
- ongeoorloofde afwezigheid meer dan een maand: tussen de vijf en tien jaar strafkolonie.¹⁴²

Niet opvolgen van een bevel – artikel 332, paragraaf 2.1 WvS

Dienstweigering in de vorm van het niet opvolgen van het bevel van een meerdere, uitgevaardigd in overeenstemming met de vastgestelde procedure, evenals weigering om deel te nemen aan militaire handelingen of vijandelijkheden, werd sinds een wijziging van artikel 63 WvS vanaf 24 september 2022 bestraft met detentie van maximaal twee tot drie jaar indien er sprake was van strafverzwarende omstandigheden. Sinds de wetswijziging vormen ook mobilisatie, staat van beleg of oorlog een dergelijke strafverzwarende omstandigheid. Andere strafverzwarende omstandigheden waren daarnaast al bijvoorbeeld recidive, ernstige gevolgen van het misdrijf, en het plegen in groepsverband.¹⁴³

¹⁴⁰ Meduza, [Putin signs law enabling asset seizure for convictions related to desertion, genocide, and 'fake news' about army](#), 14 februari 2024;

¹⁴¹ In de literatuur wordt dit misdrijf ook wel aangeduid met de afkorting AWOL (*Absent WithOut Leave*).

¹⁴² Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 48;

¹⁴³ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 48; Meduza, [A new Russian law suggests the country is preparing for mobilization](#), 20 september 2022; Interfax, [Putin signs amendments to the Russian Criminal Code on looting, desertion and surrender](#), 24 september 2022.

Volgens onderzoek van het onafhankelijke nieuwsmiddeel *Mediazona* werden in het eerste jaar na de Russische invasie in Oekraïne de meeste militairen aangeklaagd voor ongeoorloofde afwezigheid van de eenheid (artikel 337 WvS, "AWOL") en het weigeren van een bevel (artikel 332 WvS). In het jaar na de mobilisatie ontvingen de militaire rechtbanken meer dan drieduizend aanklachten wegens ongeoorloofde afwezigheid van de eenheid ten tijde van mobilisatie (artikel 337 WvS), waarbij de mobilisatie als een strafverzwarende omstandigheid werd aangerekend. Dergelijke zaken waren sinds maart 2023 aanzienlijk toegenomen, en de piek van het aantal AWOL's vond plaats in juli 2023 – toen ontvingen de rechtbanken 500 zaken in één kalendermaand.¹⁴⁴

Naast bovengenoemde strafbepalingen zijn er nog andere strafbepalingen. Deze werden minder vaak tegengeworpen.

Desertie – artikel 338 WvS

Artikel 338 WvS stelt desertie strafbaar onder de verzwarende omstandigheid met maximaal vijftien jaar.¹⁴⁵ Het verschil met ongeoorloofde afwezigheid is de opzet om daadwerkelijk niet meer terug te keren naar de eenheid.

Vrijwillige overgave – artikel 352.1 WvS

Vrijwillige overgave aan de vijand wordt met drie tot tien jaar strafrechtelijke detentie gestraft (art. 352.1), tenzij er kenmerken van verraad zijn. In dat geval kan berechting onder artikel 275 WvS (hoogverraad) plaatsvinden.¹⁴⁶

Naast bovenstaande strafbepalingen en ontslag zijn er ook dwang en mishandeling die dreigen, met name voor militairen die zich reeds in een militaire eenheid of al in Oekraïne bevinden.

1.4.2 Mogelijkheid om te deserteren voor gemobiliseerden en contractsoldaten

Volgens mediaberichten bleek het voor gemobiliseerde reservisten en contractsoldaten erg moeilijk om te deserteren of te weigeren om te vechten indien men al bij een militaire eenheid was aangesloten. Militairen die weigerden te vechten of die hun militaire dienst wilden beëindigen, werden in de praktijk door leidinggevendenden met ernstige mishandeling en buitengerechtelijke detentie gestraft. Op welke schaal dit gebeurde, is niet bekend. Media berichtten van grote aantallen gevallen van marteling en mishandeling, deels in geïmproviseerde gevangnissen voor gestelde deserteurs, deels in kuilen in de grond of in kooien, of vastgebonden aan een boom. Deels was hierbij sprake van een dodelijke afloop. Als militairen zelf vroegen om strafrechtelijk vervolgd te worden voor het weigeren van een bevel in plaats van terug naar het front gestuurd te worden, werd dit vaak geweigerd gezien het gebrek aan manschappen.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Mediazona, [Evading > refusing > fleeing. A year of mobilization in Russia through trials and verdicts](#), 21 september 2023;

¹⁴⁵ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 48; *Federale wet d.d. 14 juli 2022 № 260-ФЗ (RU)*.

¹⁴⁶ Mediazona, [Evading > refusing > fleeing. A year of mobilization in Russia through trials and verdicts](#), 21 september 2023;

¹⁴⁷ Mediazona, [Relatives of Russian fighters recount tales of a torture prison in a Donetsk suburb](#), 22 november 2024; IStories, [A Runaway Regiment](#), 19 november 2024; Holod, [De](#)

Als het militairen lukte om hun militaire eenheid zonder toestemming te verlaten, was de kans groot in Rusland aangehouden te worden. Deze militairen konden door de militaire autoriteiten binnen Rusland getraceerd worden via het Russische betalingsverkeer, via het mobiele telefoonverkeer en het openbaar vervoersnetwerk.¹⁴⁸ Onafhankelijke media berichtten dat één van de twaalf divisies actief in de oorlog een lijst van ruim duizend ongeoorloofd afwezige militairen ("sochniks") had gedeeld met regionale autoriteiten, met het verzoek hen op te sporen.¹⁴⁹ Zelfs als het militairen al lukte om ongehinderd thuis te komen, bestond de kans dat mensen in hun woonplaats hen herkenden en aangaven bij de autoriteiten.¹⁵⁰

Voor Russen met toegang tot staatsgeheimen is uitreis uit Rusland zonder toestemming daartoe verboden; daaronder vallen ook mensen in militaire dienst met daadwerkelijke toegang tot staatsgeheimen, ongeacht de aard van hun aanstelling.¹⁵¹ Rusland verlaten was volgens een mensenrechtenadvocaat wel mogelijk als een militair deserteerde tijdens verlof, en binnen twee tot drie weken de grens naar het buitenland overschreed, omdat de politie niet zo snel reageerde. Het is onduidelijk hoe dit zal veranderen als het elektronische Uniform Militair Register volledig operationeel is en kan worden gebruikt om uitreis te blokkeren.¹⁵² Zie ook het vorige ambtsbericht¹⁵³ en voor een uitreisverbod van dienstplichtigen paragraaf 1.1.3.2.

Deserteurs – ook dienstplichtigen – vluchtten meestal naar Kazachstan of Armenië, omdat voor grensoverschrijding naar die landen alleen een binnenlands en geen internationaal paspoort nodig was.¹⁵⁴ RFERL berichtte over verschillende in Rusland gezochte deserteurs die door de Russische militaire politie op Armeens grondgebied werden gearresteerd en naar Rusland werden overgebracht.¹⁵⁵

[vrouw van de Russische commandant ontvoerde hem uit het leger](#), 27 juli 2024 (RU); Mediazona, [Torture, Bribes, and an escape](#), 11 december 2024; Meduza, [How getting out of the Russian army became all but impossible](#), 29 oktober 2024.

¹⁴⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 82 e.v.; Meduza, [How a Russian draftee, tortured by his commander, fled the army and continues to evade capture](#), 13 december 2024.

¹⁴⁹ IStories, [A Runaway Regiment](#), 19 november 2024.

¹⁵⁰ Meduza, [Russians deserting the army often turn to their families for help – but in small communities, hiding can prove impossible](#), 1 oktober 2024; Mediazona, [Torture, Bribes, and an escape](#), 11 december 2024.

¹⁵¹ Website Kremlin, [Additional legislative measures to protect state secrets taken](#), 4 augustus 2023; IStories, [The Traitors, The Spies, The Terrorists](#), 18 oktober 2024; Novaya Gazeta, [Russians with access to state secrets ordered to notify FSB one month before going abroad](#), 21 mei 2024; The Moscow Times, [Mass raids on conscripts resume in Moscow](#), 12 november 2024 (RU).

¹⁵² IStories, [A Runaway Regiment](#), 19 november 2024.

¹⁵³ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 68.

¹⁵⁴ Lidstaten van de Euraziatische Economische Unie – Armenië, Belarus, Kazachstan en Kirgizië laten Russen toe tot hun grondgebied zonder een internationaal paspoort te vereisen. Het binnenlandse paspoort is wel vereist. Zie Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 84; IStories, [A Runaway Regiment](#), 19 november 2024.

¹⁵⁵ RFERL, [Russian Soldier Who Fled War In Ukraine Captured In Armenia](#), 10 april 2024, RFERL, [Armenia detains Russian activist wanted by Moscow on 'Terrorism' charges](#), 21 oktober 2024.

1.4.3 Daadwerkelijke vervolging

Ten aanzien van militairen – reservist of contractsoldaat – die erin slaagden om te deserteren of ongeoorloofd lang afwezig te blijven van hun eenheid, voerde de overheid een actief opsporings- en vervolgingsbeleid. In de verslagperiode stopte het Russische Hooggerechtshof met het publiceren van gerechtelijke uitspraken inzake misdaden gedurende de militaire dienst, aangezien dit als vertrouwelijke informatie geclassificeerd werd.¹⁵⁶ Onafhankelijke media slaagden er wel in om gegevens omtrent deze rechtszaken te verzamelen en te analyseren. Het aantal veroordelingen voor misdaden die verband houden met de militaire dienst (desertie, het niet naleven van bevelen, etc.) verdrievoudigde in 2024 ten opzichte van 2023, en lag 7,5 keer zo hoog vergeleken met jaren voor de invasie in Oekraïne. In de maand maart 2024 werden 700 veroordelingen uitgesproken voor ongeoorloofde afwezigheid.¹⁵⁷ In juli 2024 lag dat aantal rond de 1.000 veroordelingen.¹⁵⁸

Vrijspraak volgt vrijwel nooit in het Russische strafrecht.¹⁵⁹ Veelal eindigden strafrechtelijke procedures in voorwaardelijke veroordelingen, zodat de veroordeelde weer naar het front kon terugkeren. Het percentage van voorwaardelijke veroordeling lag bij misdrijven in verband met de militaire dienst rond de 40%, en bij veroordelingen voor ongeoorloofde afwezigheid nog hoger. Het percentage voorwaardelijke veroordelingen ligt bij het totaal aantal veroordelingen voor strafrechtelijke delicten gemiddeld rond de 22%.¹⁶⁰

1.5 Anti-Russische (para)militaire groepen

In Oekraïne vochten een aantal eenheden met uitsluitend Russische militairen aan de zijde van het Oekraïense leger tegen Rusland. Sinds circa april 2022 bestond bijvoorbeeld het *Freedom of Russia Legion*, gevormd uit in Oekraïne krijgsgevangen genomen Russische militairen, en Russische militairen die zich vrijwillig bij dit legioen aansloten. Het legioen bestond uit circa 500 man, en nam ook mensen aan die zich vanuit Rusland aanmelden. De bekende activist Ildar Dadin vocht samen met het *Freedom of Russia Legion* tegen Rusland. Hij sneuvelde in oktober 2024.¹⁶¹

Het *Russian Volunteer Corps* (RVC, Russische Vrijwilligerskorps) bestond sinds circa augustus 2022. Het exacte aantal strijders was niet bekend maar werd geschat op 30 tot 150 man. De aanvoerder van het RVC, Denis Kapustin, werd in november 2023 bij verstek veroordeeld door een Russische rechtbank tot levenslange detentie in het zwaarste regime wegens staatsverraad. Hij werd in Rusland geregistreerd als terrorist.¹⁶² In november volgde een tweede veroordeling tot levenslang, samen met vier medestrijders van het RVC.¹⁶³

¹⁵⁶ Mediazona, [When soldiers say no](#), 11 april 2023;

¹⁵⁷ IStories, [The Traitors, The Spies, The Terrorists](#), 18 oktober 2024; Mediazona, [34 AWOL sentences a day. Russian military courts set a new record in March 2024](#), 12 april 2024.

¹⁵⁸ IStories, [A Runaway Regiment](#), 19 november 2024.

¹⁵⁹ Vrijspraak volgt in ongeveer 0,15% van de zaken in het Russische strafrecht. Novaya Gazeta, [Guilty-oriented justice](#), 10 juni 2023.

¹⁶⁰ IStories, [A Runaway Regiment](#), 19 november 2024; vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024; Mediazona, [34 AWOL sentences a day. Russian military courts set a new record in March 2024](#), 12 april 2024.

¹⁶¹ BBC, [Russian opposition activist killed fighting for Ukraine](#), 7 oktober 2024.

¹⁶² Deutsche Welle, [Who are the Russian volunteers fighting for Ukraine?](#), 24 mei 2023; RFERL, [Moscow Court Sentences Leader Of Russian Volunteer Corps Fighting On Ukraine's Side To Life](#), 16 november 2023.

¹⁶³ Meduza *Telegram bericht nr. 116732* d.d. 14 november 2024.

2 LHBTIQ+

De verslagperiode werd voor LHBTIQ+ vooral gekenmerkt door verdere staatsrepressie, toenemende haat vanuit de samenleving en een afnemende ruimte om zich te uiten en als gemeenschap te organiseren. Deze ontwikkeling speelde zich af tegen de achtergrond van de bredere staatspropaganda die zich inzette voor traditionele gezinswaarden¹⁶⁴ en ageerde tegen een zogenaamd Westerse LHBTIQ+-'ideologie'. De twee meest markante momenten van deze systematische staatsrepressie waren de aanmerking van de zogenaamde, niet bestaande 'internationale LHBT-beweging' als extremistische organisatie op 30 november 2023 (paragraaf [2.1](#)); en het verbod op geslachtsbevestigende operaties en hormoonbehandelingen voor transgender personen in juli 2023 (paragraaf [2.5](#)). Een toelichting op de bredere ontwikkelingen volgt hieronder.

Bejegening door de overheid

De overheid richtte zich volgens ngo's niet alleen op activisten en ngo's, maar in toenemende mate op iedereen die op enige manier betrokken is bij de LHBTIQ+-gemeenschap. Reeds in december 2022 werd het verbod op 'LHBT-propaganda' aangescherpt: er gold vanaf dat moment een verbod voor alle doelgroepen van de LHBTIQ+-gerelateerde uitingen, ongeacht de leeftijd van de doelgroep. Ook werden boetes verhoogd.¹⁶⁵ Onder uitingen verstaat men bijvoorbeeld het tonen van de regenboogvlag of het afbeelden van partners van gelijk geslacht. Deze uitbreiding van de doelgroep in de propaganda-wet¹⁶⁶ leidde dan ook tot zelfcensuur en administratieve beboeting van LHBTIQ+, bedrijven en ambtenaren.¹⁶⁷ Zie ook paragraaf [2.3](#) (Anti-propagandawet). Anderen berichtten over officiële promotie van homofobie, waaronder campagnes op de staatsmedia die LHBTIQ+-personen afschilderden als 'perverselingen' en homoseksualiteit vermengden met pedofilie.¹⁶⁸

Bejegening door de samenleving

Naast deze systematische repressie vanuit de overheid, werd deze verslagperiode ook gekenmerkt door toenemende stigmatisering en discriminatie in de samenleving. Activisten berichtten dat de meeste LHBTIQ+-personen hun seksuele geaardheid of genderidentiteit op de werkplek verborgen hielden uit angst om hun baan of huis te verliezen, en vanwege het risico op geweld. LHBTIQ+-studenten meldden discriminatie op scholen en universiteiten. Zorgprofessionals bleven naar verluidt LHBTIQ+-personen gezondheidsdiensten weigeren vanwege intolerantie en vooroordelen; de Russische ngo LGBT-Network meldde dat LHBTIQ+-personen die gezondheidszorg zochten, vaak sterke negatieve reacties en de veronderstelling dat ze geestelijk ziek waren, ondervonden. Het is niet duidelijk op welke schaal dit voorkwam. Ook waren er berichten dat LHBTIQ+-personen te maken kregen met discriminatie op het gebied van ouderlijke rechten.¹⁶⁹ Mensen zouden gezien

¹⁶⁴ DW, [What's behind Russia's plan to ban 'child-free' ideology?](#), 28 september 2024;

¹⁶⁵ IStories, [The Traitors, The Spies, The Terrorists](#), 18 oktober 2024; vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2024.

¹⁶⁶ Zie ambtsbericht Russische Federatie maart 2023, p. 23 ev: Vanaf december 2022 waren niet alleen LHBTIQ+-gerelateerde uitingen tegenover minderjarigen administratief beboet, maar ook uitingen die voor wie dan ook zichtbaar waren.

¹⁶⁷ Citizens' Watch and Sphere, [Judicial harassment against LGBT+ under the 'propaganda' law in Russia](#), augustus 2024, p. 22.

¹⁶⁸ US Department of State, Human Rights Report 2023 on Russia.

¹⁶⁹ US Department of State, Human Rights Report 2023 on Russia.

bovengenoemde situatie geen andere uitweg zien dan ontkenning van hun seksuele voorkeur of genderidentiteit, of emigratie, of in enkele gevallen zelfs zelfmoord.¹⁷⁰ Statistieken over psychische klachten en zelfmoord waren niet beschikbaar.

Conversietherapie

Zogenaamde conversietherapie, waarbij LHBTIQ+ mensen moeten worden 'genezen' van hun seksuele geaardheid of genderidentiteit, werd in steeds meer klinieken in Rusland aangeboden. In minstens twaalf instellingen en privépraktijken boden zowel geregistreerde artsen en psychotherapeuten als ook zelfbenoemde therapeuten, religieuze helers en hypnotiseurs diensten aan voor conversietherapie. Betrokkenen werden meestal opgegeven voor dergelijke therapieën door familieleden, en namen deel onder druk van de familie. Dergelijke behandeling kon variëren van een reeks gesprekken tot aan gedwongen medicatie, mishandeling en in enkele gevallen zelfs zogenaamde 'correctieve verkrachtingen'.¹⁷¹ In geval van gedwongen opname in een psychiatrisch ziekenhuis konden mensen ook wilsonbekwaam worden verklaard.¹⁷²

Gedwongen psychiatrische behandeling

Bij een enquête van een ngo onder 4.701 leden van de LHBTIQ+-gemeenschap, gaf circa 1% aan tegen hun wil te zijn opgenomen in psychiatrische verzorgingshuizen, of te zijn opgesloten in een cel met of zonder gerechtelijke veroordeling.¹⁷³

2.1 Intersekse mensen

De groep intersekse mensen heeft een andere positie in de Russische samenleving dan LHBTQ+. Terwijl bijvoorbeeld geslachtsbevestigende operaties van transgender mensen vanaf juli 2023 verboden waren (zie paragraaf 2.5), mochten artsen bij intersekse mensen nog wel geslachtsbevestigende operaties uitvoeren. Het ging daarbij wel alleen om behandelingen van baby's of kinderen om het bij de geboorte toegekende geslacht te bevestigen. Toekenning van het geslacht gebeurde in Rusland meteen bij geboorte volgens de inschatting van de aanwezige arts, vaak zonder de ouders te raadplegen. Dit had soms tot gevolg dat op latere leeftijd kon blijken dat dit geslacht niet overeenkwam met het geslacht waartoe betrokkene zich voelde behoren.¹⁷⁴

Verder was er in de samenleving weinig bekend over intersekse mensen, en zij werden niet op dezelfde wijze gezien als LHBTQ+, die vaak worden afgeschilderd als mensen met een 'slechte opvoeding' of een 'amorele keuze'. Intersekse mensen werden vooral gezien als mensen met een onbekende medische aandoening die in de privésfeer hoort en als vertrouwelijk werd behandeld. Hierdoor was het zijn van intersekse niet van invloed op hun positie in de samenleving. Belangrijke

---

¹⁷⁰ Vertrouwelijke bron d.d. 4 oktober 2024; vertrouwelijke bron d.d. 8 oktober 2024g; The Guardian, *Russian Duma passes draft law banning gender change*, 15 juli 2023.

¹⁷¹ Sphere, *Mental health and human rights in Russia*, 10 oktober 2024, p. 7; Current Time, *Een journalistiek onderzoek heeft voor het eerst conversietherapie sessies voor LGBTQ-mensen in Rusland vastgelegd*, 4 maart 2024 (RU);

¹⁷² Sphere: *Mental health and human rights in Russia: LGBT+ perspective (spherequeer.org)*, 10 oktober 2024; zie voor een beschrijving van het dagelijks leven van transgenders in Rusland: Center T, *Coming out in Russia*, 11 oktober 2023.

¹⁷³ Coming Out and Sphere, *LGBT+ Community in Russia in 2023*, p. 52.

¹⁷⁴ HRW, *Russia: Trans Health Care, Families Bill Violates Rights*, 15 juli 2023; vertrouwelijke bron d.d. 23 oktober 2024; vertrouwelijke bron d.d. 10 februari 2025.

kanttekening is wel dat dit heel anders ligt voor intersekse mensen met een 'andere' seksuele geaardheid dan hetero, of intersekse mensen die worstelen met hun genderidentiteit als gevolg van toekenning van het verkeerde geslacht bij de geboorte.¹⁷⁵

Veel intersekse mensen distantiëren zich bewust van de LHBTQ+-gemeenschap, mede uit vrees voor de negatieve waarneming in de samenwerking gelijkend aan LHBTQ+, en voor repressie vanuit de autoriteiten. Russische ngo's spreken dan ook vaak van 'LHBT' of 'LHBTQ+'.¹⁷⁶ In dit ambtsbericht wordt de term LHBTIQ+ gebezigd gezien de groep intersekse mensen die niet cis is.

2.2 Vervolgving voor extremisme

Op 30 november 2023 sprak het Russische Hooggerechtshof van een 'internationale LHBT-beweging' en bestempelde deze als 'extremistische organisatie'. Op 1 maart 2024 voegde het ministerie van Justitie de 'beweging' toe aan de lijst van extremistische organisaties. De regenboog werd als extremistisch symbool aangemerkt en was dan ook verboden.¹⁷⁷ Aangezien een dergelijke internationale beweging niet bestaat, is niet vastomlijnd wie er volgens de autoriteiten in deze groep valt. Daarmee kan de overheid de anti-extremismewetgeving op een willekeurig aantal mensen toepassen die voor LHBTIQ+-rechten staan, geen hetero-geaardheid hebben, met hun seksuele identiteit kampen of zich solidair verklaren met LHBTIQ+.¹⁷⁸

De uitspraak van het Hooggerechtshof was vertrouwelijk maar werd later door media gepubliceerd.¹⁷⁹

Anders dan de anti-terrorismewetgeving stelt de onderstaand beschreven anti-extremismewetgeving alleen acties strafbaar; het hebben van een LHBTIQ+-geaardheid of identiteit op zich, en daarmee een gesteld lidmaatschap van de 'internationale LHBT-beweging' zonder dat daar activiteiten aan zijn verbonden, is dus strikt volgens de wet niet strafbaar.¹⁸⁰ Daar staat wel tegenover dat anti-extremismewetgeving in zijn algemeenheid door de Russische autoriteiten vaak op een arbitraire wijze werd toegepast en ruim geïnterpreteerd.¹⁸¹ Een duidelijke definitie van extremisme en terrorisme ontbrak in de Russische regelgeving. De ruime bewoording van de anti-extremisme wetgeving en de onduidelijke afbakening van een zogenaamde 'LHBT-beweging' werkte willekeurige toepassing in de hand.

¹⁷⁵ Vertrouwelijke bron d.d. 20 september 2024; vertrouwelijke bron d.d. 10 februari 2025.

¹⁷⁶ Vertrouwelijke bron d.d. 10 februari 2025.

¹⁷⁷ UN Special Rapporteur on Russia, Report on the situation of Human Rights in Russia, [A/HRC/57/59](#), 13 september 2024, p. 10; SOVA Center, [Inappropriate Enforcement of Anti-Extremist Legislation in Russia in 2023](#), 2 mei 2024.

¹⁷⁸ HRW, Russia: [First Convictions Under LGBT 'Extremist' Ruling](#), 15 februari 2024; vertrouwelijke bron d.d. 6 februari 2025.

¹⁷⁹ Svobodnye Novosti, [Vernietiging van traditionele waarden en feminisme](#), 18 januari 2024 (RU);

¹⁸⁰ Zie ook artikel 205 WvS en voorbeelden van strafrechtelijke vervolging van Hizb-ut Tahrir volgelingen onder de anti-terrorismewetgeving zonder dat zij activiteiten hebben ontplooid. Zie McNeil-Willson, R. 2022, [Resilience against counterterrorism? The repression and response of Crimean Muslim activism against Russian counterterrorism and counter-extremism](#). *Intersections*. East European Journal of Society and Politics. 7, 4 (Jan. 2022), 154–173; vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024.

¹⁸¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 91.

Voor LHBTIQ+ is dan ook niet duidelijk wie er precies risico op strafrechtelijke vervolging loopt. Naast mogelijke strafrechtelijke vervolging heeft de aanmerking als extremistische beweging ook maatschappelijke gevolgen voor LHBTIQ+, ook als zij zich niet actief inzetten voor LHBTIQ+ (zie paragraaf 2.4).

2.2.1 *Wetgeving – strafrechtelijke misdrijven en bestuursrechtelijke overtredingen*

De omschrijving van extremistische misdrijven dan wel bestuursrechtelijke overtredingen onder bovenstaande extremismewetgeving was echter niet vastomlijnd. Dit leidde in Rusland al voor de verslagperiode tot arbitraire interpretatie en arbitraire strafrechtelijke of bestuursrechtelijke vervolging van onder meer anti-oorlogsactivisten, politieke oppositie en anderen die zich kritisch uitten. De autoriteiten gebruikten anti-extremismewetgeving reeds langere tijd om kritische stemmen de mond te snoeren.¹⁸²

Het Wetboek van Strafrecht voorzag in de bestraffing van extremistische misdaden op grond van meerdere artikelen, waaronder:

- Artikel 280: openbaar oproepen tot extremistische activiteiten, maximale straf – detentie van vijf jaar;
- Artikel 282.1: organisatie van een extremistische gemeenschap, maximale straf – detentie van acht jaar;
- Artikel 282.2: organisatie van extremistische activiteiten, maximale straf – detentie van tien jaar.

Het Wetboek van Administratieve Overtredingen beschreef de volgende 'extremistische' overtredingen, waarop maximaal 15 dagen bestuursrechtelijke detentie of verschillende boetes staan:

- Artikel 20.3 – verspreiding en openbare vertoning van attributen of symbolen van extremistische organisaties;
- Artikel 20.29 – productie en distributie van extremistisch materiaal.¹⁸³

Een tweede overtreding van deze artikelen kon onder het strafrecht worden berecht en met maximaal vier jaar gevangenisstraf worden gestraft.¹⁸⁴

Volgens een bekend advocatenkantoor zijn de volgende handelingen strafbaar onder straf- dan wel bestuursrecht:

- voortgezette deelname aan de activiteiten van de 'extremistische' organisatie;
- het organiseren van haar activiteiten, inclusief het organiseren van evenementen;
- het tonen en verspreiden van 'extremistische' symbolen (zoals de regenboog);
- het betrekken van andere personen bij de activiteiten van de organisatie;
- financiering van de organisatie (inclusief donaties);

¹⁸² UN Special Rapporteur on Russia, Report on the situation of Human Rights in Russia, [A/HRC/57/59](#), 13 september 2024, p. 10; SOVA Center, *Freedom of Expression in Russia. SOVA Center's statement at Warsaw Human Dimension Conference*, 8 oktober 2024; Amnesty International, *Russia: Surge in abuse of anti-terrorism laws to suppress dissent*, 19 februari 2024; Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023.

¹⁸³ RBC, [The Supreme Court has declared the LGBT movement extremist. What does this mean?](#), 30 november 2023.

¹⁸⁴ HRW, [Russia: Supreme Court Bans "LGBT Movement" as "Extremist"](#), 30 november 2023.

- het oproepen tot deelname aan LHBT-activisme.¹⁸⁵

Naast bovenstaande strafbepalingen kunnen de autoriteiten personen die verdacht worden van actieve betrokkenheid bij een extremistische organisatie¹⁸⁶ opnemen in de landelijke 'lijst van extremisten'¹⁸⁷ zonder rechterlijke uitspraak, op verzoek van het OM, het *Investigative Committee*, de politie, de FSB of het ministerie van Justitie. Als gevolg hiervan worden hun banktegoeden bevroren, mogen zij geen overheids gelden (zoals een uitkering, subsidie of pensioen) meer ontvangen en mogen zij maar 10.000 roebel per maand uitgeven.¹⁸⁸ Deze maatregelen gelden ook in andere lidstaten van de Verdragsorganisatie voor Collectieve Veiligheid: Armenië, Kazachstan, Kirgizië, Tadzjikistan en Belarus. In augustus 2024 stonden 611 organisaties en 15.339 mensen op deze lijst, waaronder 52 minderjarigen, de jongste 14 jaar. Mensen die geacht worden betrokken te zijn bij een extremistische organisatie, mogen zich niet kandidaat stellen voor een openbaar ambt.¹⁸⁹

2.2.2 *Gevolgen uitspraak – strafrechtelijke vervolging*

De gevolgen van de aanmerking als 'extremistische organisatie' uitte zich tot dusver op meerdere niveaus. Grootschalige strafrechtelijke vervolging onder de extremismewetgeving van LHBTIQ+ bleef in de verslagperiode uit. Wel werden er twaalf strafzaken opgestart onder artikel 282.2 tegen LHBTIQ+ voor gestelde extremistische activiteiten van de 'internationale LHBT-beweging', waarvan één voor gesteld LHBT-activisme.¹⁹⁰ Verspreid door Rusland volgden tientallen politie-invallen in nachtclubs en op privé feesten, zie hieronder en paragraaf 2.2.3 (administratieve vervolging).

In de verslagperiode deed de politie tientallen hardhandige invallen in LHBTIQ+-uitgaansgelegenheden in heel Rusland. Begin december 2023, een paar dagen na de uitspraak van het Hooggerechtshof, volgden al enkele van dergelijke invallen. Aangezien de uitspraak van het Hooggerechtshof pas eind december 2023 van kracht werd, vonden deze invallen plaats onder het mom van een drugscontrole.¹⁹¹ In het meest bekende geval onderbrak de politie in samenwerking met de Presidentiële Garde (*Rosgvardiya*) in maart 2024 in Orenburg, Zuidwestelijk Rusland, een *drag show*, en hield bezoekers en performers met geweld vast in de club. Een lokale nationalistische groep had melding gemaakt van de *dragshow*, nam deel aan de politieactie en postte later videomateriaal hiervan online. Volgens media moesten sommige bezoekers hun naam en adres op camera inspreken, van anderen werd een foto van hun identiteitsdocument gemaakt. Zij konden weer gaan. Twee werknemers van de nachtclub werden gearresteerd op verdenking van oprichting

¹⁸⁵ Department One, [How to protect yourself](#), geraadpleegd op 25 oktober 2024 (RU).

¹⁸⁶ Zie 'List of public associations and religious organizations for which a court has issued a final decision on liquidation or prohibition of activities based on the grounds provided by the Federal Law of 25 July 2002 N 114-FZ 'On Counteracting Extremist Activities' <https://minjust.gov.ru/ru/documents/7822/> (vanuit Nederland met VPN te raadplegen). NB mogelijk is deze lijst niet uitputtend of bestaan er andere lijsten.

¹⁸⁷ Zie <https://www.fedsfm.ru/documents/terrorists-catalog-portal-act> (vanuit Nederland met VPN te raadplegen); zie ook Telegramkanaal [bad list updates](#), geraadpleegd op 6 februari 2025; <https://extrem.ishukshin.ru/>; vertrouwelijke bron d.d. 6 februari 2025. NB mogelijk is deze lijst niet uitputtend of bestaan er andere lijsten.

¹⁸⁸ Vertrouwelijke bron d.d. 6 februari 2025; Meduza, [A programmer from Gelendzhik shared a link to his website, which monitors updates to the list of "extremists"](#), 11 augustus 2018.

¹⁸⁹ UN Special Rapporteur on Russia, Report on the situation of Human Rights in Russia, [A/HRC/57/59](#), 13 september 2024, p. 10; HRW, [Russia: Supreme Court Bans "LGBT Movement" as "Extremist"](#), 30 november 2023.

¹⁹⁰ OVD-Info, [Repression in Russia in 2024](#), 10 januari 2025.

¹⁹¹ Deutsche Welle, [Russian police raid Moscow gay clubs](#), 2 december 2023.

van een extremistische organisatie, en later ook de eigenaar van de nachtclub. De strafzaken liepen in de verslagperiode nog.¹⁹²

Op 29 mei 2024 werd in Samara, als onderdeel van een strafrechtelijk onderzoek op grond van verdenking van extremisme, een huiszoeking gedaan in de woning van Artyom Fokin, de voorzitter van Irida, een LHBTIQ+-organisatie die eerder was aangemerkt als buitenlandse agent.¹⁹³

Andrey Kotov, een reisagent die reizen voor homoseksuele mannen aanbood, werd 's nachts in zijn huis gewelddadig gearresteerd op verdenking van organisatie van een extremistische gemeenschap. Volgens de aanklacht organiseerde hij ook na de uitspraak van het Hooggerechtshof nog reizen.¹⁹⁴ Kotov overleed in detentie, een maand na zijn arrestatie. Volgens de autoriteiten had hij zelfmoord gepleegd. Mensenrechtenverdedigers twijfelden aan deze lezing. Kotov had eerder bericht over mishandeling tijdens zijn detentie.¹⁹⁵

Donaties aan of samenwerking met LHBTIQ+-organisaties kon strafrechtelijk worden vervolgd.¹⁹⁶ Er zijn dezerzijds geen voorbeelden hiervan in de verslagperiode bekend.

2.2.3

Gevolgen uitspraak – Administratieve vervolging

De onafhankelijke krant *Novaya Gazeta Europe* meldde dat politie-invallen "ter bescherming van traditionele waarden" al sinds begin van de Russische invasie in Oekraïne waren toegenomen, en sinds de uitspraak van het Hooggerechtshof nog meer negatieve politieaandacht was voor LHBTIQ+-evenementen. *Novaya Gazeta Europe* telde 149 dergelijke invallen sinds februari 2022, waarvan 40% gericht was tegen de LHBTIQ+-gemeenschap of de seksueel getinte evenementen. Meestal bleef het bij ondervragingen van bezoekers, het noteren van hun gegevens of administratieve straffen (zie hieronder); eigenaren, personeel of organisatoren riskeerden strafrechtelijke vervolging (zie paragraaf 2.2.2).¹⁹⁷ De krant noemt ook een geval waarin het barpersoneel van een striptease wedstrijd in Belogorsk werd gedwongen een militair contract te tekenen om te vechten in Oekraïne¹⁹⁸, net als bij een andere politie-inval in Moskou.¹⁹⁹

Bovenstaand genoemde invallen in LHBTIQ+-gerelateerde uitgaansgelegenheden of organisaties hadden administratieve vervolging van bezoekers tot gevolg. Ook eind november 2024 voerde de politie in Moskou invallen en huiszoekingen uit. Meerdere LHBTIQ+-uitgaansgelegenheden werden doorzocht, waarbij aanwezigen op de grond

¹⁹² Amnesty International, [Officials target drag show in first-ever LGBTI-related 'extremism' case](#), 19 maart 2024; Mediazona, [Russia's pioneering "LGBT extremism" case](#), 5 april 2024; Meduza, [We know all of you now](#), 27 januari 2025 (RU).

¹⁹³ SOVA Center, [Misuse of Extremism in May 2024](#), 25 juni 2024; *Novaya Gazeta*, [Head of Russian LGBT group detained for leading an 'extremist organisation'](#), 29 mei 2024.

¹⁹⁴ *Novaya Gazeta Europe*, [Moscow travel agent remanded in custody for catering to queer clients](#), 2 december 2024; *Novaya Gazeta*, [Moscow queer venues raided on first anniversary of LGBT 'extremism' ruling](#), 30 november 2024.

¹⁹⁵ Meduza, [A Russian travel agent accused of organizing LGBTQ tours died in a Moscow jail](#), 2 januari 2025; DW, [Russia: Man accused of organizing LGBTQ+ tours dies in jail](#), 29 december 2024.

¹⁹⁶ Department One, [Is het gevaarlijk om mensen te helpen die op de lijst van 'extremisten' staan?](#), geraadpleegd op 23 december 2024.

¹⁹⁷ NBC News, [A dozen Moscow clubgoers found guilty after anti-LGBTQ 'propaganda' raids](#), 3 december 2024.

¹⁹⁸ *Novaya Gazeta Europe*, [Party crashers](#), 20 november 2024.

¹⁹⁹

moesten gaan liggen en werden gevisiteerd. Zij werden urenlang vastgehouden en tientallen van hen werden gearresteerd. Telefoons, laptops en camera's werden in beslag genomen op zoek naar indicaties van 'LHBT-propaganda'. Zeven personen kregen administratieve detentie opgelegd van twaalf tot vijftien dagen. Enkele anderen kregen straffen opgelegd voor hooliganisme. Ook werden er oproepen voor militaire dienst overhandigd.²⁰⁰

Omdat het Hoogerechtshof de regenboogvlag ook tot een verboden symbool had verklaard, werd het tonen van een regenboog de basis voor administratieve sancties in een aantal bestuursrechtelijke rechtbankzaken. Eind januari 2024 veroordeelde een rechtbank in Nizhny Novgorod een vrouw tot vijf dagen administratieve detentie omdat ze regenboogkleurige oorbellen droeg in een café. In diezelfde maand legde een rechter in de regio Volgograd een boete op voor het plaatsen van een regenboogvlag op sociale media. Begin februari 2024 legde een rechtbank in Saratov een vrouw een boete op omdat ze een regenboogvlag op sociale media had geplaatst.²⁰¹ In de daaropvolgende maanden kregen elke maand enkele mensen door heel Rusland een boete opgelegd.²⁰² In totaal hadden in september 2024 circa dertig mensen een geldboete opgelegd gekregen voor het gebruiken van extremistische symbolen (art. 20.3 CAO), en in enkele gevallen ook administratieve detentie.²⁰³ In heel 2024 waren 57 zaken onder art. 20.3 opgestart met betrekking tot LHBTIQ+-symbolen.²⁰⁴ Er is niets bekend over strafrechtelijke zaken wegens het tonen van LHBTIQ+-symbolen.²⁰⁵

Ook mensen die zelf niet behoren tot de LHBTIQ+-gemeenschap konden onder bestuursrecht beboet worden voor het tonen van LHBTIQ+-gerelateerde content, en een tweede overtreding kon onder het strafrecht berecht worden. Zo legde bijvoorbeeld de rechtbank van het district Tverskoy in Moskou een boete op aan Alexandra Marova, lid van het regionale hoofdkwartier van het Al-Russische Volksfront (*Obshcherossiyskiy Narodnyy front*, ONF) en medeoprichter van de stichting "Verdedigers van de kindertijd" (Zaschitniki Detstva), voor een bedrag van omgerekend 29 euro²⁰⁶ op grond van artikel 20.29 CAO²⁰⁷ voor de grootschalige verspreiding van extremistisch materiaal. Zij had in maart 2024 op haar Telegramkanaal een bericht gedeeld daags na de terroristische aanslag op het muziekpaleis *Crocus* in de regio Moskou. Het bericht vermeldde contacten van organisaties die gratis psychologische hulp konden bieden aan slachtoffers, waaronder ook een hulplijn en een link naar de chat van de Russische ngo *LGBT Network*. Tijdens het proces benadrukte Marova dat ze deze lijst zelf niet op internet had geplaatst, maar alleen had gedeeld zonder de contacten van het Russische LGBT Network op te merken.²⁰⁸

---

²⁰⁰ NBC News, [A dozen Moscow clubgoers found guilty after anti-LGBTQ 'propaganda' raids](#), 3 december 2024; Mediazona, [Moscow court arrests seven Mor Mutabor club visitors after police raid 'in fight against LHBt propaganda'](#), 3 december 2024 (RU); Verstka, [Security forces raid Mono and former Mutabor](#), 30 november 2024 (RU).

²⁰¹ HRW, Russia: [First Convictions Under LGBT 'Extremist' Ruling](#), 15 februari 2024.

²⁰² SOVA Center, [Misuse of Extremism in May 2024](#), 25 juni 2024;

²⁰³ BAMF, [Länderkurzinformation Russische Föderation SOGI](#), oktober 2024.

²⁰⁴ OVD-Info, [Repression in Russia in 2024: OVD-Info Overview](#), 12 januari 2025.

²⁰⁵ Vertrouwelijke bron d.d. 11 februari 2025.

²⁰⁶ 3.000 roebel, omgerekend via xe.com d.d. 22 oktober 2024.

²⁰⁷ Code of Administrative Offences

²⁰⁸ SOVA Center, [Misuse of Anti-Extremism in July 2024](#), 9 september 2024.

2.2.4 *Gevolgen uitspraak – Zelfcensuur*

Uit vrees voor vervolging pasten mensen uit de LHBTI+-gemeenschap in toenemende mate zelfcensuur toe, zowel LHBTIQ+-organisaties als individuele mensen. Minstens drie organisaties zagen zich gedwongen hun deuren te sluiten uit vrees voor repercussies onder bovenstaande wetgeving.²⁰⁹ Enkele andere organisaties konden onder een andere vlag nog wel psychische hulp bieden aan LHBTIQ+ die daar behoefte aan hadden, maar moesten vrezen voor infiltratie en melding aan de politie. Zij opereerden daardoor volledig buiten de publiciteit.²¹⁰ Daardoor kon de gemeenschap elkaar niet meer vinden, ontmoeten en steunen, anders dan in private gelegenheden. Dat maakte volgens de bron met name jonge LHBTIQ+ kwetsbaar voor psychisch lijden.²¹¹

2.3 **Anti-propaganda wet van december 2022**

Aan de aanmerking als extremistische organisatie van LHBTIQ+ ging reeds sinds jaren een alsmaar toenemende marginalisatie vooraf, mede door een geleidelijk ingevoerd verbod op positieve of neutrale vermelding van LHBTIQ+-gerelateerde inhoud, de zogenaamde anti-propagandawet. Vanaf 2006 begonnen verschillende Russische regio's verboden op 'LHBT-propaganda' ten opzichte van minderjarigen in te voeren. In 2013 werd op federaal niveau een verbod op verspreiding van informatie over 'niet-traditionele relaties' ten opzichte van minderjarigen opgenomen in het bestuursrecht.²¹² In het jaar daarop legde het Russische Hooggerechtshof uit dat het uitsluitend ging om het positief uitdragen van onder meer LHBT-gerelateerde uitingen, zogenaamd schadelijke informatie voor de geestelijke en morele ontwikkeling van kinderen. Er was toen nog wel ruimte voor artsen, psychologen en ngo's om kinderen en volwassenen te voorzien van informatie en steun.²¹³

In december 2022 werd de doelgroep die zogenaamd door de antipropagandawet beschermd zou moeten worden, wettelijk uitgebreid tot alle volwassenen en kinderen. Daarmee is het uitdragen van welke LHBT-gerelateerde uiting dan ook – positief of neutraal – als bestuursrechtelijke overtreding opgenomen in de wet. Zie ook de voorbeelden in paragraaf 2.3.1. Op overtredingen staan hoge administratieve boetes: De minimumboete voor individuen onder beide artikelen varieert van 50.000 tot 100.000 roebel²¹⁴, voor ambtenaren van 100.000 tot 200.000 roebel²¹⁵ en voor rechtspersonen van 800.000 tot 1.000.000 roebel²¹⁶. Als er strafverzwarende omstandigheden zijn, zoals "propaganda" onder minderjarigen (lid 2, artikel 6.21) of verspreiding op internet (lid 1, artikel 6.21.2), stijgt het boetebedrag. De maximaal mogelijke boete (lid 4, artikel 6.21 – "propaganda"

²⁰⁹ UN Special Rapporteur on Russia, Report on the situation of Human Rights in Russia, [A/HRC/57/59](#), 13 september 2024, p. 10;

²¹⁰ vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2024; vertrouwelijke bron d.d. 14 januari 2025.

²¹¹ Vertrouwelijke bron d.d. 4 oktober 2024.

²¹² Wet no. 2013 135-FZ voerde artikel 6.21 CAO (Code of Administrative offence) in.

²¹³ Citizens' Watch en Sphere, [Judicial harassment against LGBT+ under the 'propaganda' law in Russia](#), augustus 2024; Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 23.

²¹⁴ Omgerekend 474 respectievelijk 948 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

²¹⁵ Omgerekend 948 respectievelijk 1.898 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

²¹⁶ Omgerekend 7.594 respectievelijk 9493 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

onder minderjarigen in de media en/of het internet) is 5.000.000 roebel²¹⁷ voor rechtspersonen en 400.000 roebel²¹⁸ voor individuen. Voor een veroordeling hoeven geen daadwerkelijke gevolgen van de uiting te worden aangetoond.²¹⁹

Net als de vervolging onder extremisme-wetgeving bleef ook grootschalige beboeting onder de zogenaamde anti-propagandawet in de verslagperiode uit, zie onderstaande cijfers. Toch gaat er een duidelijke signaalwerking uit van de propagandawet, evenals van de aanmerking als 'extremistische organisatie' (zie paragraaf 2.2): LHBTIQ+ wordt als illegaal bestempeld, met alle juridische en maatschappelijke gevolgen van dien, zie paragraaf 2.4.

De volgende cijfers geven een indicatie, aangezien niet alle rechtbankzaken publiek toegankelijk waren. In 2013 – 2021 waren er 117 administratieve zaken met slechts 36 veroordelingen onder het verbod.²²⁰ Tussen december 2022 en maart 2024 tekenden ngo's 64 veroordelingen voor de verschillende bestuursrechtelijke overtredingen onder de anti-propagandawet op, waarvan de overgrote meerderheid voor uitingen op sociale media. In de meeste zaken - 48 van de 64 – werd een boete opgelegd; bij acht buitenlandse betrokkenen werd daarnaast ook hun verblijfsvergunning ingetrokken.²²¹ Van januari tot juni 2024 werden 133 administratieve zaken van 'LHBT-propaganda' voor de rechter gebracht. Gedurende heel 2023 waren dat er ongeveer 200 – volgens het onafhankelijke medium *IStories* negen keer meer dan in 2022.²²²

2.3.1

Voorbeelden

Op 4 mei 2024 legde een rechtbank in Moskou een boete voor het verspreiden van 'LHBT-propaganda' op van omgerekend 960 euro²²³ aan Yan Dvorkin, de leider van de ngo *Center T Group*, die transgenders en non-binaire personen hielp. Dvorkin werd vervolgens ook aangegeven door de kindbeschermingsdienst van Moskou, die Dvorkins geadopteerde kind in de gaten hield, en beschuldigd van 'LHBT-propaganda' aangezien hij volgens hen online berichtte over zijn relatie met zijn partner.²²⁴

Haoyang Xu en zijn partner Gela Gogishvili werden in maart 2023 in Kazan gearresteerd en beboet wegens het verspreiden van 'LHBT-propaganda' op sociale media. Zij berichtten over hun dagelijks leven in Rusland. Het stel had eerder online haat en doodsbedreigingen ontvangen, nadat de bekende anti-LHBT-activist Timur Bulatov hiertoe had opgeroepen. Ook was er melding gemaakt van hun video's bij de politie, waarop de politie hen ging zoeken in Kazan. Uiteindelijk werden Xu en

²¹⁷ Omgerekend 47.458 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

²¹⁸ Omgerekend 3.796 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

²¹⁹ Citizens' Watch en Sphere, [Judicial harassment against LGBT+ under the 'propaganda' law in Russia](#), augustus 2024; Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 23.

²²⁰ Sergey Katsuba (2024), [The Decade of Violence: A Comprehensive Analysis of Hate Crimes Against LGBTQ in Russia in the Era of the "Gay Propaganda Law" \(2010–2020\)](#), *Victims & Offenders*, 19:3, 395-418, DOI: 10.1080/15564886.2023.2167142; The Moscow Times, [How Russia's 2013 'Gay Propaganda' Law Catalyzed a Decade of Anti-LGBTQ+ Violence](#), 26 december 2023.

²²¹ Citizens' Watch en Sphere, [Judicial harassment against LGBT+ under the 'propaganda' law in Russia](#), augustus 2024.

²²² *IStories*, [Staatsverraders, spionnen, terroristen](#), 18 oktober 2024.

²²³ 100.000 roebel, omgerekend via xe.com op 22 oktober 2024.

²²⁴ RFERL, [Noted Russian LGBT activist fined for 'gay propaganda'](#), 4 maart 2023; Frontline Defenders, [Human Rights defender Yan Dvorkin fined RUR 100,000 under 'LGBT propaganda' Law](#), 9 maart 2023.

Gogishvili gearresteerd en Xu werd gedurende enkele dagen in vreemdelingen-detentie gezet. Zij kregen beiden een boete opgelegd, en Xu's verblijfsvergunning werd ingetrokken. Het stel verliet Rusland en bleef bedreigingen ontvangen.²²⁵

In één geval volgde een aanklacht voor satanisme: In oktober 2024 werd Ilya Zhuravlyov, de directeur van twee medische centra in de regio Oeljanovsk, door de FSB beschuldigd van het bevorderen van satanisme als onderdeel van een bredere campagne om 'LHBT-propaganda' te verspreiden. Zhuravlyov werd mogelijk vanwege zijn homoseksualiteit gearresteerd onder verdenking van extremisme, maar later ook aangeklaagd voor satanisme.²²⁶

2.4 Gevolgen van wetgeving in de samenleving

Naast gerechtelijke vervolgbaarheid leidde de anti-propagandawet en de aanmerking als extremistische organisatie voor LHBTIQ+ ook tot andere, niet-juridische gevolgen in de samenleving. Het voornaamste gevolg was verdere marginalisatie en versplintering van de LHBTIQ+-gemeenschap, waardoor leden elkaar minder wisten te vinden om elkaar te steunen. Ook psychologische en medische hulp werd daardoor moeilijker vindbaar, en geweldsmisdrijven met haat tegen LHBTIQ+ als motief namen toe.²²⁷

Geweldsincidenten

De LHBTIQ+-gemeenschap werd na invoering van de anti-propagandawet in 2013 driemaal zo vaak slachtoffer van geweldsmisdrijven dan daarvoor, namelijk jaarlijks minimaal rond de 140 keer. Voor eenzelfde effect van de bovengenoemde aanscherping van de antipropagandawet en de aanmerking als extremistische beweging wordt gevreesd.²²⁸ Betrouwbare cijfers over daadwerkelijke aantallen geweldsincidenten tegen de LHBTIQ+-gemeenschap ontbraken echter, door onderrapportage door slachtoffers, en door onwil van de autoriteiten om tot strafrechtelijke vervolging van de daders over te gaan. Volgens de ngo LGBT Network lag het percentage van onderrapportage uit vrees voor repressie rond de 90%. De ngo Coming Out legde in haar representatieve enquête vast dat de toename van haatdragende overheidsretoriek tegen LHBTQ+ zich in 2022 niet doorvertaalde in een toename van geweldsincidenten, maar er in 2023 wel een duidelijke toename van geweldsincidenten gemeld werd.²²⁹

Psychologische en medische zorg

²²⁵ Telegram kanaal [Chinaz en Grouse](#), geraadpleegd op 17 januari 2025; RFERL, 'Er is op ons gejaagd', 25 maart 2023 (RU) The Moscow Times, [Russian Court Rules to Deport Chinese LGBT Blogger](#), 6 april 2023.

²²⁶ RFERL, [Russia Accuses Medical Director Of Satanism Amid Crackdown On 'Nontraditional Values'](#), 7 oktober 2024; Bitter Winter, [Accusations of "Satanism" Used as a Tool for Anti-LGBT Repression](#), 11 oktober 2024.

²²⁷ Vertrouwelijke bron d.d. 4 oktober 2024; vertrouwelijke bron d.d. 4 oktober 2024; vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2024; Coming Out and Sphere, [LGBT+ Community in Russia in 2023](#), p. 4; New York Times, [Putin signs a harsh new law targeting transgender people in Russia](#), 24 juli 2023.

²²⁸ Vertrouwelijke bron d.d. 4 oktober 2024; [New York Times, Putin signs a harsh new law targeting transgender people in Russia](#), 24 juli 2023; Sergey Katsuba (2024), [The Decade of Violence: A Comprehensive Analysis of Hate Crimes Against LGBTQ in Russia in the Era of the "Gay Propaganda Law" \(2010–2020\)](#), Victims & Offenders, 19:3, 395-418, DOI: 10.1080/15564886.2023.2167142.

²²⁹ Coming Out SPB, [Report on the Life of LGBTQ+ People in Russia in 2023](#), p. 62.

Psychologische en medische zorg toegespitst op de LHBTIQ+-gemeenschap was vrijwel onbespreekbaar, en daarom ook online vrijwel niet vindbaar. Er waren nog artsen die onder de radar medische behandeling boden, weliswaar minder dan voorheen. Maar deze hulp was beperkt toegankelijk doordat deze buiten het zicht van de autoriteiten geboden moest worden. Psychologen hebben te vrezen voor boetes onder de propagandawet (zie paragraaf 2.3), of vervolging onder de anti-extremisme wetgeving (zie paragraaf 2.2).²³⁰ Zie voor medische trajecten voor geslachtsbevestiging van transgenders de volgende paragraaf.

2.5 Transgender personen: Verbod geslachtsbevestigende operaties / aangepaste geslachtsaanduiding

Sinds 24 juli 2023 was geslachtsbevestigende gezondheidszorg in Rusland verboden. Deze nieuwe wet verbood naast geslachtsbevestigende operaties ook hormoonbehandelingen. Ook mag de geslachtsaanduiding in identiteitsdocumenten na juli 2023 niet langer meer worden aangepast. Een eerdere geslachtsbevestigende operatie of aanpassing van documenten leidde tot annulering van een huwelijk van betrokken echtlieden, en sloot adopties of ouderlijk gezag uit.²³¹ Tussen 2016 en 2022 hadden ongeveer 2.990 mensen hun geslachtsaanduiding in hun identiteitspapieren laten veranderen.²³²

Binnen de LHBTIQ+-gemeenschap in Rusland waren transgender personen volgens ngo's voorheen al het meest kwetsbaar voor discriminatie, vooral door medeburgers en werkgevers, en sinds het wettelijk verbod van geslachtsbevestigende operaties en hormoonbehandelingen in het bijzonder door medici, zie hieronder.²³³

Gevolgen voor transgender personen met reeds voltooide transitie

Op papier zou de nieuwe wet alleen van toepassing zijn op transgender personen die in juli 2023 hun transitie nog niet hadden voltooid. De wet had echter in de praktijk ook discriminatie tot gevolg voor mensen die reeds hun transitie hadden afgerond. Zo werd aan mensen die reeds de geslachtsaanduiding in hun identiteitsdocumenten hadden veranderd dubbel zo vaak de toegang tot overheidsdiensten geweigerd. Het ging daarbij volgens twee ngo's bijvoorbeeld om het ontzeggen van het recht om hun voornaam te veranderen naar een genderneutrale voornaam, hoewel de nieuwe wet dit niet verbood. Ook kregen personen met reeds voltooide transitie te maken met overheidspersoneel dat de nieuwe wet met terugwerkende kracht toepaste: er werd geweigerd om officiële documenten aan te passen aan de reeds aangepaste geslachtsaanduiding in de identiteitsdocumenten, zelfs indien rechtbanken het recht hierop wel bevestigden.²³⁴

²³⁰ Sphere, [Mental health and human rights in Russia](#), 10 oktober 2024, p. 7; Current Time, [Een journalistiek onderzoek heeft voor het eerst conversietherapie sessies voor LGBTQ-mensen in Rusland vastgelegd](#), 4 maart 2024 (RU); vertrouwelijke bron d.d. 14 januari 2025; vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2024.

²³¹ New York Times, [Putin signs a harsh new law targeting transgender people in Russia](#), 24 juli 2023; The Guardian, [Russian Duma passes draft law banning gender change](#), 14 juli 2023; HRW, [Russia: Trans Health Care, Families Bill Violates Rights](#), 15 juli 2023;

²³² HRW, [Russia: Trans Health Care, Families Bill Violates Rights](#), 15 juli 2023; [BBC. Russian parliament bans gender reassignment surgery for trans people](#), 14 juli 2023.

²³³ Coming Out and Sphere, [LGBT+ Community in Russia in 2023](#), p. 5; vertrouwelijke bron d.d. 8 oktober 2024.

²³⁴ Coming Out and Sphere, [LGBT+ in Russia 2023](#), short conclusions; vertrouwelijke bron d.d. 8 oktober 2024.

In deze groep leefde de vrees dat een eerdere aanpassing van de geslachtsaanduiding in identiteitsdocumenten – dus van vóór juli 2023 – zou worden teruggedraaid. Hiervan zijn echter nog geen gevallen bekend.²³⁵

Volgens een andere bron kwam het ook al vóór invoering van de wet voor dat ambtenaren van de burgerlijke stand (ZAGS) getrouwde stellen tot echtscheiding probeerden te bewegen of zelfs het huwelijk automatisch ontbonden, als één van de echtelieden diens geslachtsaanduiding wilde laten wijzigen. Pas na beëindiging van het huwelijk werd de verandering van de geslachtsaanduiding toegestaan. In juli 2023 vroeg het ZAGS in Irkoetsk de rechtbank met succes om een huwelijk te ontbinden nadat één van de echtelieden zijn geslachtsaanduiding had laten wijzigen.²³⁶

Gevolgen voor transgender personen met deels voltooide transitie

Mensen die nog in een medisch transitietraject zaten op het moment van de wetwijziging, konden geen aanspraak meer maken op een medische behandeling. Medische instituten die dergelijke trajecten voorafgaand aan het verbod aanboden, staakten hun dienstverlening. Sommige van deze artsen werden door de politie ondervraagd.²³⁷ Het doel van die ondervragingen was op het moment van schrijven van dit ambtsbericht onduidelijk. Door de aandacht van de autoriteiten was de vrees onder artsen voor strafrechtelijke vervolging op grond van eventuele verdere medische begeleiding groot. Personen met een deels voltooide transitie waren dan ook aangewezen op zelfmedicatie met illegaal verkregen hormonen, al dan niet met online advies van artsen in het buitenland, met alle medische risico's van dien. Zij kwamen niet meer in aanmerking voor een operatie. Indien zij al hun sociale transitie hadden afgerond, kwam hun uiterlijk niet meer overeen met de geslachtsaantekening in hun documenten. Zij waren dan ook kwetsbaar voor discriminatie door de autoriteiten en door medisch personeel, met name in staatsziekenhuizen. Mensen in een dergelijke situatie vermeden volgens een bron de spoedeisende zorg uit angst voor transfobische reacties.²³⁸

Transgender mensen waren volgens een enquête van de ngo *Coming Out in 2023* voorzichtiger in het uiten van hun genderidentiteit dan in 2022.²³⁹

Al voorafgaand aan de invoering van bovenstaande wet was het zijn van transgender al opgenomen in de Russische lijst van gedrags- en persoonlijkheidsstoornissen. Hoewel dit in theorie kon leiden tot het ontzeggen van een rijbewijs, kwam dit volgens een bron in de praktijk weinig voor.²⁴⁰

2.6 Regionale verschillen

In Rusland zijn er grote regionale verschillen in de leefomstandigheden van LHBTIQ+.

---

²³⁵ Vertrouwelijke bron d.d. 4 oktober 2024.

²³⁶ Vertrouwelijke bron d.d. 23 oktober 2024.

²³⁷ Vertrouwelijke bron d.d. 4 oktober 2024.

²³⁸ Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2024.

²³⁹ *Coming Out and Sphere*, [Report on the Life of LGBTQ+ in Russia 2023](#), p. 15.

²⁴⁰ De diagnose "transgender" heeft het nummer F64 op de lijst van stoornissen. vertrouwelijke bron d.d. 23 oktober 2024.

Volgens een bron konden enkele kleinere LHBTIQ+-ngo's in de regio's – buiten de grote steden van Rusland – nog onder de radar opereren. Hoewel zij te vrezen hadden voor aanvallen van medeburgers, voerde de politie geen actief opsporingsbeleid tegen hen. Volgens de bron hield dit verband met de begrensde capaciteit van de politie.²⁴¹

Noordelijke Kaukasus

In de republieken Ingoesjetië, Dagestan en Tsjetsjenië in de Noordelijke Kaukasus is sprake van een gesloten, patriarchale samenleving. De zware repressie tegen LHBTIQ+ door politie en familie uit de Noordelijke Kaukasus, werd door autoriteiten in andere delen van Rusland getolereerd, of er werd zelfs aan meegewerkt. Zo werden LHBTIQ+ vanuit andere delen van Rusland aan de lokale Kaukasische autoriteiten overgedragen, onder het voorwendsel van verdediging van 'traditionele waarden'. Dit resulteerde vaak in gewelddadige en soms moorddadige behandeling van LHBTIQ+-personen die probeerden te ontsnappen aan gewelddadige familieleden of de autoriteiten.²⁴² Conversietherapie was wijdverspreid, met name in Ingoesjetië en Dagestan.²⁴³ Zie inleiding paragraaf 2.

Tsjetsjenië

Ngo's en onafhankelijke media bleven berichten over een overheids campagne van geweld, martelingen en verdwijningen tegen personen die werden gezien als leden van de LHBTIQ+-gemeenschap. In Tsjetsjenië was volgens ngo's en de VN Speciaal Rapporteur voor Mensenrechten in Rusland sprake van systematische mensenrechtenschendingen op het gebied van LHBTIQ+. Voorbeelden van deze mensenrechtenschendingen waren moord, ontvoering en afpersing van de familie, geweld, en verdwijningen.²⁴⁴ Bij een bron waren er wel minder gevallen bekend dan in 2017, toen de Tsjetsjeense autoriteiten op zoek gingen naar homoseksuele mannen en enkele tientallen van hen arresteerde, mishandelde, folterde en vermoorde, maar dit wel nog aan de orde van de dag is. De politie gaat volgens deze bron nog steeds actief op zoek LHBTIQ+ door middel van ondervragingen van LHBTIQ+ en gedwongen afgifte van contactlijsten.²⁴⁵

Volgens mensenrechtenorganisaties was er in de verslagperiode nog geen enkel onderzoek ingesteld naar de buitengerechterlijke executies en martelingen van LHBTQ+-personen in Tsjetsjenië. Bovendien ontkende de overheid dat er LHBTIQ+ in Tsjetsjenië leefden.²⁴⁶ Daarnaast meldden mensenrechtenverdedigers dat Tsjetsjeense homoseksuele mannen worden gedwongen om in Oekraïne te

²⁴¹ Vertrouwelijke bron d.d. 4 oktober 2024; vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2024.

²⁴² Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 93; vertrouwelijke bron d.d. 4 oktober 2024; Amnesty International, [Halt returns of people from the North Caucasus to Russia where they are at risk of torture and abuse](#), 17 januari 2024. Zie voor een ander voorbeeld ook de arrestatie van Zarema Musaeva door Tsjetsjeense politie in Nizhny Novgorod: The Moscow Times, [Jailed Mother of Kayrov Critic Faces New Charges](#), 11 november 2024; RFERL, [Imprisoned Mother Of Chechen Activists Hospitalized](#), 28 maart 2024.

²⁴³ Vertrouwelijke bron d.d. 20 september 2024.

²⁴⁴ Coming Out / Sphere, LGBT+ Community in Russia in 2023, p. 6; vertrouwelijk bron d.d. 20 september 2024; UN Special Rapporteur on Russia, Report on the situation of Human Rights in Russia, [A/HRC/57/59](#), 13 september 2024, p. 14.

²⁴⁵ Vertrouwelijke bron d.d. 12 februari 2024.

²⁴⁶ US State Department Human Rights Report 2023 on Russia; vertrouwelijke bron d.d. 20 september 2024; SKSOS, NK SOS Crisis group [Yearly report 2023](#); vertrouwelijke bron d.d. 12 februari 2024.

vechten.²⁴⁷ In 2023 werden er volgens een bron vijf homoseksuele mannen in Tsjetsjenië gedetineerd op grond van hun seksuele geaardheid, mishandeld en gedwongen om militaire contracten te tekenen. Volgens een ooggetuige werden er nog meer mensen vastgehouden door de politie.²⁴⁸

Anders dan in bijvoorbeeld Dagestan of Ingoesjetië spoorden de Tsjetsjeense autoriteiten stelselmatig gevluchte LHBTIQ+ op en dwongen deze terug te keren naar Tsjetsjenië. Op verzoek van de familie of op initiatief van de autoriteiten zelf verspreidde de Tsjetsjeense politie arrestatiebevelen in heel Rusland, of voerde betrokkenen als (minderjarige) vermissingen op, om de medewerking van de politie in andere delen van Rusland te krijgen.²⁴⁹ Slachtoffers werden buitengerechtelijk gedetineerd, gemarteld en sommigen werden aan hun families overhandigd met een vrijbrief of soms zelfs een opdracht van de autoriteiten om eerwraak te plegen.²⁵⁰

Vrouwen uit Tsjetsjenië

De hierboven beschreven samenwerking met lokale of federale autoriteiten in andere delen van Rusland ten aanzien van homoseksuele mannen werd ook toegepast op cis-heterovrouwen uit Tsjetsjenië. De Tsjetsjeense autoriteiten en familie kregen hulp van de autoriteiten in andere delen van Rusland, om hun familielid onder dwang weer terug naar Tsjetsjenië te brengen. In het geval van Liya Zaurbekova, een Tsjetsjeense vrouw die Rusland had verlaten op de vlucht voor huiselijk geweld door haar familie, gaf het hoofd van de Tsjetsjeense republiek Kadyrov aan er persoonlijk voor te zullen zorgen dat de vrouw zou terugkeren. In dit geval was er geen sprake van speciale banden tussen de familie van de vrouw en Kadyrov.²⁵¹ De Tsjetsjeense Selima Ismailova probeerde naar het buitenland te vluchten voor haar gewelddadige familie maar werd op Vnukovo luchthaven in Moskou tegengehouden.²⁵²

Dagestan en Ingoesjetië

Ook in andere delen van de Noordelijke Kaukasus liepen LHBTIQ+-personen risico op mishandeling, ontvoering en gedwongen 'therapie' in psychiatrische klinieken of door traditionele 'helers'. In Dagestan en Ingoesjetië kwam de dreiging volgens ngo's echter niet zozeer van de kant van de autoriteiten, maar meer van de kant van de familie. Familieleden voelden zich vaak in de familie-eer gekrenkt door LHBTIQ+-geaardheid of -identiteit en probeerden het betreffende familielid tot 'inkeer' te bewegen door dreiging, geweld of conversietherapie. Ontvoeringen vanuit andere delen van Rusland terug naar huis zouden niet zozeer door medewerking van de autoriteiten worden uitgevoerd maar door de familieleden zelf. De autoriteiten in de andere delen van Rusland zouden echter niet actief optreden ter

---

²⁴⁷ Novaya Gazeta, [Chechen security forces accused of forcing detained gay men to fight in Ukraine](#), 5 september 2024; UN Special Rapporteur on Russia, Report on the situation of Human Rights in Russia, [A/HRC/57/59](#), 13 september 2024, p. 14; vertrouwelijke bron d.d. 12 februari 2024.

²⁴⁸ vertrouwelijke bron d.d. 12 februari 2024.

²⁴⁹ Vertrouwelijke bron d.d. 4 oktober 2024; Coming Out / Sphere, [LGBT+ Community in Russia in 2023](#), p. 6;

²⁵⁰ UN Special Rapporteur on Russia, Report on the situation of Human Rights in Russia, [A/HRC/57/59](#), 13 september 2024, p. 14; vertrouwelijke bron d.d. 12 februari 2024.

²⁵¹ Caucasisan Knot, [Escaped Chechen native Zaurbekova frightened by promise of Kadyrov's associates to return her to her family](#), 18 mei 2024; The Guardian, ['I did not want to disappear in silence': Chechen woman livestreamed attempted abduction by her family](#), 10 juni 2024; vertrouwelijke bron d.d. 4 oktober 2024;

²⁵² RFERL, [Woman Fleeing Domestic Violence Missing After Being Forcibly Returned To Chechnya](#), 15 juni 2023;

bescherming van betrokkenen tegen familieleden.²⁵³ Dit blijkt ook uit het voorbeeld van cis-vrouwen, bijvoorbeeld Aishat Magomedova, een vrouw van Dagestaanse afkomst die via Moskou probeerde te vluchten uit een gewelddadig huwelijk. Zij werd in augustus 2024 door familieleden ontvoerd naar Dagestan.²⁵⁴

Ngo's die helpen met evacuatie uit de Kaukasus konden om veiligheidsredenen maar weinig informatie prijsgeven over voorbeelden.²⁵⁵

---

²⁵³ Caucasian Knot, [Human rights defenders report whereabouts of Aishat Magomedova, who escaped from domestic violence](#), 2 augustus 2024; Coming Out / Sphere, *LGBT+ Community in Russia in 2023*, p. 6;

²⁵⁴ Caucasian Knot, [Human rights defenders report whereabouts of Aishat Magomedova, who escaped from domestic violence](#), 2 augustus 2024;

²⁵⁵ SKSOS, [NK SOS Crisis group Yearly report 2023](#);

3 Critici en opposanten

De ruimte voor critici op de overheid en voor het maatschappelijk middenveld is in de verslagperiode nog verder afgenomen. De oorlog in Oekraïne bracht deze ontwikkeling in een significante stroomversnelling en voegde een aantal zogenaamde 'rode lijnen' toe aan het publieke debat, die bij overschrijding tot vervolging leidden. Zo is bijvoorbeeld elke kritiek op de Russische invasie of het optreden van de Russische strijdmachten in Oekraïne uit den boze (zie paragraaf 3.7), evenals kritiek op president Poetin zelf, en elke samenwerking met buitenlandse media, overheden of andere organisaties uit landen die Rusland niet vriendelijk gezind zijn, en werden er nieuwe 'extremistische organisaties' geïdentificeerd, zoals de niet-bestaande 'internationale LHBT-gemeenschap' of de 'Anti-Russische Separatistische Beweging'.²⁵⁶ Etnische minderheidsorganisaties werden aangemerkt als terroristisch.²⁵⁷ Verspreiding van informatie over een zogenaamde 'kindvrije beweging'²⁵⁸ werd evenals 'LHBT-propaganda' (zie paragraaf 2.3.1) strafbaar.²⁵⁹ Vervolging leek nog steeds een tweetrapsraket te kennen: een eerste overtreding wordt veelal met een administratieve straf (boete) afgedaan, een tweede overtreding leidt tot strafrechtelijke vervolging.

Via wetwijzigingen (zie paragraaf 3.1) werd de maatschappelijke ruimte nog verder beperkt, en daarmee fundamentele mensenrechten en vrijheden ondermijnd. Er werd streng opgetreden tegen afwijkende meningen over met name de oorlog tegen Oekraïne; honderden mensen werden hierom aangehouden of gevangengezet. Van de 1.422 mensen die in december 2024 om politieke redenen in strafrechtelijke detentie zaten, was rond de helft na het begin van de oorlog gedetineerd.²⁶⁰ Prominente oppositieleiders als wijlen Alexei Navalny, Ilya Yashin en Vladimir Kara-Murza kregen jarenlange gevangenisstraffen opgelegd en zaten gevangen in erbarmelijke omstandigheden.²⁶¹ Het resultaat was een klimaat van angst onder in Rusland gebleven activisten om bijvoorbeeld hun baan kwijt te raken of strafrechtelijk vervolgd te worden.²⁶² Een onderzoek voor de PACE noemt repressie van anti-oorlogscritici stelselmatig.²⁶³

²⁵⁶ Currenttime, [Russia has declared a non-existent organization, the "Anti-Russian Separatist Movement", to be extremist](#), 7 juni 2024 (RU); OMCT, [Russia: Inclusion of Indigenous Peoples' and national minorities' rights organisations in the list of "extremist organisations"](#), 2 augustus 2024.

²⁵⁷ The Moscow Times, ["Horrific": Russia's Indigenous Activists Decry Sweeping 'Terrorist' Designation](#), 17 januari 2025.

²⁵⁸ Deze 'beweging' zou een kinderloosheid propageren en daarmee haaks staan op het Russische landsbelang.

²⁵⁹ FIDH, [Ban on "propaganda" in favor of childfree lifestyles](#), 14 november 2024; Novaya Gazeta, [Putin signs 'child-free propaganda' bill into law](#), 24 november 2024; RFERL, [Russian Government Moves To Stigmatize 'Extremist' Idea Of Not Having Children](#), 7 juli 2024.

²⁶⁰ OVD-Info, Dashboard [Criminal repression in Russia](#), geraadpleegd op 17 december 2024; OVD-Info hanteert de volgende definitie: "Political prisoners are those who are recognized as such by the Memorial organization in accordance with the Guidelines for the Definition of the Concept of «Political Prisoner» based on PACE Resolution No. 1900 (2012)."

²⁶¹ UN Special Rapporteur on Russia, Report on the situation of Human Rights in Russia, [A/HRC/57/59](#), 13 september 2024; HRW, [Repressive Laws Used to Crush Civic Freedoms](#), 7 augustus 2024; vertrouwelijke bron d.d. 6 juni 2023.

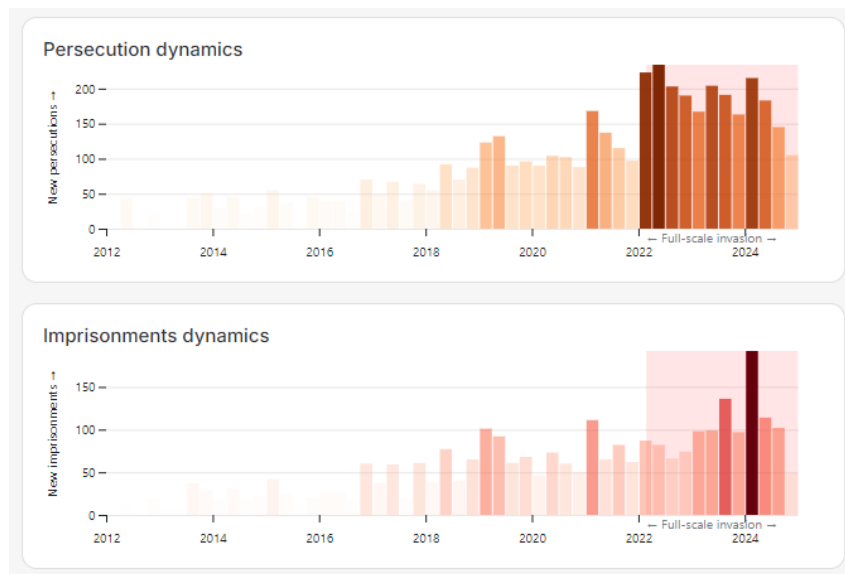
²⁶² Vertrouwelijke bron d.d. 8 oktober 2024.

²⁶³ PACE, [The arbitrary detention of Vladimir Kara-Murza and the systematic persecution of anti-war protesters in the Russian Federation and Belarus](#), 16 april 2024. Het onderzoek spreekt van zowel "persecution" als "repression".

De opsporingsmethodes werden geavanceerder en ingrijpender, zie bijvoorbeeld screening van sociale media en gezichtsherkenning (paragraaf [3.2](#)).

Onderstaande grafieken geven de strafzaken weer die volgens de ngo OVD-Info politiek gemotiveerd zijn. De grafieken laten een piek zien in het aantal opgestarte strafzaken aan het begin van de Russische invasie in Oekraïne in 2022, waarna het aantal bleef schommelen boven het niveau van voor de invasie. Het aantal strafzaken voor anti-oorlogskritiek steeg in 2023 ten opzichte van 2022 met meer nieuwe zaken van 378 naar 794. Het jaar 2024 leek juist weer een afname te laten zien.²⁶⁴ Volgens OVD-Info kwam deze afname niet door minder kritische uitingen, of door minder repressie vanuit de overheid, maar uitte de repressie zich op een andere, geraffineerdere wijze: in enkele gerichte grote strafrechtelijke zaken of door aanscherping van wetten en maatregelen. Die strafzaken en strengere wetten resulteerden volgens OVD-Info in zelfcensuur. Daardoor waren grootschalige arrestaties en strafzaken minder nodig.²⁶⁵ Daarnaast was er waarschijnlijk sprake van onderrapportage in verband met bemoeilijkte onderzoeksomstandigheden (zie paragraaf [3.7.1](#)). Zie voor aanscherping wetgeving paragraaf [3.1](#).

De onderstaande grafieken tonen de dynamiek in vervolging in politiek gemotiveerde zaken (alle zaken die met kritiek op de overheid te maken hebben). De tweede grafiek toont een piek in het aantal opgelegde strafrechtelijke gevangenisstraffen in politiek gemotiveerde zaken in het eerste kwartaal van 2024; daarna bleven de aantallen hoger dan voor de Russische invasie. Strafzaken kunnen maanden of jaren in beslag nemen, dus de aantallen zaken met opgelegde detentie reageren vertraagd op de actualiteit.²⁶⁶

Bron: OVD-Info, [Dashboard Criminal repression in Russia](#), geraadpleegd op 17 december 2024

²⁶⁴ OVD-Info, Dashboard [Criminal repression in Russia](#), geraadpleegd op 17 december 2024;

²⁶⁵ OVD-Info, [Repression in Russia in 2023. OVD-Info overview](#), 17 januari 2024.

²⁶⁶ OVD-Info, Dashboard [Criminal repression in Russia](#), geraadpleegd op 17 december 2024;

3.1 Nieuwe wetgeving, aanscherping van bestaande wetgeving en beleid

Onderstaand worden nieuwe wetten beschreven. Net als in het vorige ambtsbericht is daarbij belangrijk dat in Rusland niet zozeer de letter van de wet in Rusland geldt, maar het beleid dat is uitgestippeld door de overheid en dat achter de wet schuilt. Zie ook bovengenoemde 'rode lijnen'. Als beleid bepaalde gedragingen of personen onwenselijk acht, dient de handhaving van de wet ter ondersteuning van dit beleid – en worden dus personen vervolgd zelfs als hun gedraging niet in strikte zin onder deze wetgeving valt. Zie ook voor de werking van het Russische rechtssysteem en de ontbrekende onafhankelijkheid van de rechtspraak het vorige ambtsbericht.²⁶⁷

In het buitenland gepleegde feiten en toepassing van Russische wetten

Een trend in de rechtspraak was al voor de verslagperiode de extraterritoriale toepassing van administratieve wetten, dat wil zeggen de toepassing van Russisch administratief recht op feiten gepleegd in het buitenland.

Hoewel volgens artikel 1.8 CAO – op enkele uitzonderingen na²⁶⁸ – alleen bestuursrechtelijke overtredingen strafbaar waren als zij waren gepleegd in Rusland, werden in de praktijk politiek gevoelige administratieve overtredingen ook gestraft, als de feiten zich in het buitenland hadden afgespeeld, en ook indien de verdachten zich nog in het buitenland bevonden. Een wetsvoorstel van oktober 2024 moest deze reeds heersende praktijk ook wettelijk vastleggen. Online overtredingen van bijvoorbeeld de Wet op buitenlandse agenten (art. 19.34 CAO) en militaire censuur (bijvoorbeeld art. 20.3.3 CAO) werden door rechtbanken overigens gezien als in Rusland gepleegd, zelfs als deze online content niet in Rusland te zien was door internetcensuur.²⁶⁹ Twee bronnen verwachtten niet dat het wetsvoorstel zou worden aangenomen.²⁷⁰

Aanwezigheid van de overtreder in Rusland is niet nodig voor administratieve rechtbankprocedures. Hoewel een verdachte in absentia geen bestuursrechtelijke detentie opgelegd kan krijgen, kan beboeting – en volgens bovengenoemd wetsvoorstel ook administratiefrechtelijke ontneming van eigendommen – wel volgen.²⁷¹ Het wetsvoorstel was gedurende de verslagperiode nog niet aangenomen, maar zal naar verwachting weinig aan de praktijk veranderen.²⁷²

Voor het begin van een strafrechtelijke rechtbankprocedure is aanwezigheid van de verdachte in Rusland wel vereist. Strafrechtelijke onderzoeken kunnen wel worden opgestart terwijl de verdachte zich in het buitenland bevindt. Zo werd de Wet op ongewenste organisaties bijvoorbeeld in de verslagperiode toegepast op feiten gepleegd in het buitenland, waaruit betrokkenheid bij een ongewenste organisatie zou blijken.²⁷³ Zo werd tegen Kirill Martynov, de hoofdredacteur van de ongewenst

²⁶⁷ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 84 en 99.

²⁶⁸ Uitzonderingen zijn art. 20.33 CAO (deelname aan een ongewenst verklaarde organisatie); art. 15.27.3 CAO (witwassen voor een rechtspersoon); art. 19.28 CAO (onwettige betalingen namens een rechtspersoon). Zie SOVA, [The Duma introduced a bill on punishment for crimes committed abroad](#), 17 oktober 2024 (RU); vertrouwelijke bron d.d. 10 februari 2025.

²⁶⁹ vertrouwelijke bron d.d. 10 februari 2025.

²⁷⁰ vertrouwelijke bron d.d. 10 februari 2025; vertrouwelijke bron d.d. 12 februari 2025.

²⁷¹ SOVA, [The Duma introduced a bill on punishment for crimes committed abroad](#), 17 oktober 2024 (RU); vertrouwelijke bron d.d. 10 februari 2025.

²⁷² vertrouwelijke bron d.d. 10 februari 2025.

²⁷³ HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 83.

verklaarde krant *Novaya Gazeta Europe*, in november 2024 een arrestatiebevel uitgevaardigd wegens het leiden van een ongewenste organisatie. Martynov werkte vanuit het buitenland.²⁷⁴ Medebestuurder van de verkiezingsmonitor Golos, Grigory Melkonyants, werd in augustus 2023 gearresteerd op verdenking van samenwerking met het ongewenst verklaarde *European Network of Election Monitoring Organizations* (ENEMO). Hij riskeert zes jaar gevangenisstraf. In de verslagperiode zat hij nog in voorarrest.²⁷⁵

Ontnemingsmaatregelen

Ontnemingsmaatregelen werden sinds juli 2022 al ingevoerd voor tal van andere strafrechtelijke misdrijven. Sinds 14 februari 2024 zijn er meer ontnemingsmaatregelen mogelijk in geval van vastgestelde verrijking door middel van verspreiding van valse informatie, en van middelen die worden gebruikt voor het oproepen tegen de staatsveiligheid of voor het oproepen tot de implementatie van internationale sancties tegen Rusland en steun aan internationale organisaties. Meer concreet worden deze ontnemingsmaatregelen van toepassing op gesteld in diskrediet brengen van het leger, op publieke oproepen tot extremisme en oproepen tot sancties tegen Rusland of het helpen en aanmoedigen van de uitvoering daarvan. Iedereen die bijvoorbeeld buitenlandse autoriteiten of internationale organisaties steunde waarvan Rusland geen lid is, moest er ook rekening mee houden dat hun eigendommen en eretitels in de toekomst worden ontnomen.²⁷⁶ Het wetsvoorstel werd op 31 januari 2024 unaniem aangenomen in de derde lezing en op 14 februari 2024 ondertekend door president Poetin.²⁷⁷ Juristen wezen erop dat het alleen ging om ontneming van verkregen bezit door middel van het gestelde misdrijf. Hoewel de toepassing van de wet nog moet blijken, was hun verwachting dat het opleggen van boetes makkelijker zou zijn dan een ontnemingsprocedure.²⁷⁸

Zie ook paragraaf 1.3 voor de toepassing van deze wet op weigerende contractsoldaten, reservisten en dienstplichtigen.

De ontnemingsmaatregelen zijn van toepassing indien er sprake is van een veroordeling voor de volgende misdrijven:²⁷⁹

- Het verlenen van bijstand bij de uitvoering van beslissingen van internationale organisaties waaraan de Russische Federatie niet deelneemt, of buitenlandse staatsorganen (Artikel 284.3 WvS).

²⁷⁴ Novaya Gazeta Europe, [Russian court arrests Novaya Gazeta Europe editor-in-chief in absentia for running 'undesirable' organization](#), 7 november 2024; Meduza, [Russia orders arrest of journalist in first felony prosecution of an 'undesirable' media outlet's editor-in-chief](#), 7 november 2024.

²⁷⁵ Politico, [Russia arrests head of election watchdog, shuts human rights group](#), 18 augustus 2023; Frontline Defenders, [Grigory Melkonyants](#), geraadpleegd op 7 februari 2025.

²⁷⁶ Die Zeit, [Russisches Parlament will Kriegsgegner enteignen lassen](#), 31 januari 2024; Meduza, [Putin signs law enabling asset seizure for convictions related to desertion, genocide, and 'fake news' about army](#), 14 februari 2024; BNR, [Kremlin jaagt op kritische Russen in het buitenland](#), 2 februari 2024.

²⁷⁷ Wet nr. 533912-8 van 14 februari 2022; Meduza, [Putin signs law enabling asset seizure for convictions related to desertion, genocide, and 'fake news' about army](#), 14 februari 2024.

²⁷⁸ Telegram NetFreedomsProject, [bericht 965](#) d.d. 15 januari 2024 (RU). Andere misdrijven waarop ontneming kan volgen zijn: online misdrijven (artt. 272, 273, 274 en 274.1 WvS), sabotage (art. 281 WvS), het illegaal oogsten van bedreigde planten (art. 260 WvS), geheime samenwerking met vreemde mogendheden (art. 275 WvS) en het delen van staatsgeheimen (art. 283 WvS).

²⁷⁹ Meduza, [Putin signs law enabling asset seizure for convictions related to desertion, genocide, and 'fake news' about army](#), 14 februari 2024;

- Illegale overschrijding van de staatsgrens van de Russische Federatie (Artikel 322 WvS).
- Organisatie van illegale migratie (Artikel 322.1 WvS).
- Onrechtmatige wijziging van de staatsgrens van de Russische Federatie (Artikel 323 WvS).
- Niet-naleving van bevelen (Artikel 332 WvS).
- Desertie (Artikel 338 WvS).
- Gebruik van verboden middelen en methoden van oorlogvoering (Artikel 356 WvS).
- Plundering (Artikel 356.1 WvS).
- Genocide (Artikel 357 WvS).

Beperking op vastgoedtransacties en blokkeren rekeningen

Per 1 juni 2025 zal een verbod gelden op vastgoedtransacties voor mensen die voor een misdrijf zijn veroordeeld, waaronder het verspreiden van nepnieuws over de Russische strijdkrachten art. 207.3 WvS), of het herhaaldelijk in diskrediet brengen van de strijdkrachten (art. 280.3 WvS). Deze beperkingen worden opgeheven na verloop van tijd.²⁸⁰ Zie ook paragraaf 3.7 (kritiek op de oorlog).

Wet op Buitenlandse agenten

Een van de kernstukken van de wetgeving die de activiteiten van het maatschappelijk middenveld onderdrukte, was de Wet op buitenlandse agenten. Deze wet, aangenomen in 2012 om organisaties en individuen onder buitenlandse invloed te beperken in hun activiteiten, is sindsdien voortdurend gewijzigd en de reikwijdte verbreed. In de verslagperiode kon vrijwel elke Russische én buitenlandse maatschappelijk actieve organisatie of individu met banden met het buitenland, met een zichtbaar profiel en ook minder zichtbare actoren, worden aangemerkt²⁸¹ als een 'buitenlandse agent' of 'verbonden met een buitenlandse agent'. Buitenlandse agenten krijgen te maken met hoge regeldruk en riskeren bij overtreding administratieve en uiteindelijk strafrechtelijke procedures, zie het vorige ambtsbericht.²⁸² Voor hen werd de deelname aan het sociale en politieke leven dan ook drastisch beperkt. Zowel organisaties als personen konden hun werk in Rusland door de strikte beperkingen en hoge regeldruk veel moeilijker voortzetten.²⁸³

In juli en augustus 2024 werden wetswijzigingen doorgevoerd die samenwerking met 'buitenlandse agenten' strafbaar maakten. Hierdoor kwamen rechtspersonen en natuurlijke personen die als buitenlands agent waren aangemerkt – veelal journalisten en activisten – geïsoleerd te staan van collega's, werkgevers, adverteerders, verhuurders, donateurs of online-volgers. Elke soort connectie met een buitenlandse agent kan onder de nieuwe wetgeving leiden tot bestuursrechtelijke sancties, bijvoorbeeld waarschuwing en hoge boetes.²⁸⁴ Het negeren van een waarschuwing leidde tot verhoging van een later opgelegde boete,

²⁸⁰ Network Freedoms Telegram bericht d.d. 13 december 2024, nr. [1127](#). De beperkingen worden opgeheven als strafrechtelijke vervolging wordt gestaakt, en in geval van veroordeling na 1 tot 10 jaar, afhankelijk van de zwaarte van de opgelegde straf.

²⁸¹ Eind januari 2025 telde de lijst meer dan 900 namen. Zie voor de lijst <https://minjust.gov.ru/uploaded/files/reestr-inostrannyih-agentov-17012025.pdf>.

²⁸² Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 93.

²⁸³ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 93; vertrouwelijke bron d.d. 14 januari 2025; Novaya Gazeta, [Enemies of the State](#), 23 januari 2025.

²⁸⁴ HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 79; Novaya Gazeta, [Enemies of the State](#), 23 januari 2025.

namelijk 30.000 tot 50.000 roebel²⁸⁵ voor individuen, 70.000 tot 100.000 roebel²⁸⁶ voor ambtenaren of managers van organisaties of verbod van werkzaamheden gedurende maximaal twee jaar, en 200.000 tot 300.000 roebel²⁸⁷ voor rechtspersonen.²⁸⁸ Ook mogen buitenlandse agenten zich niet verkiesbaar stellen.²⁸⁹

Vrijwel alle ngo's en media in Rusland met banden met het buitenland zijn inmiddels aangemerkt als buitenlands agent. Zie voor voorbeelden van als 'buitenlands agent' aangemerkte journalisten en media paragraaf [3.6](#), voor activisten paragraaf [3.3](#) en voor familieleden van militairen [3.7.6](#).

Ongewenste buitenlandse organisaties

Terwijl Russische organisaties als 'buitenlands agent' aangemerkt kunnen worden, kunnen buitenlandse organisaties als 'ongewenste organisatie' aangemerkt worden. De Wet op ongewenst verklaarde buitenlandse en internationale organisaties uit 2015 kan bijvoorbeeld buitenlandse en internationale non-profit organisaties verbieden in Rusland activiteiten te ontplooiën, en hun banktegoeden bevriezen indien zij een gevaar vormen voor de veiligheid, verdediging of grondwet van Rusland. Daardoor bleek de wet een effectief middel om organisaties, groeperingen of individuen het zwijgen op te leggen, financieel droog te leggen en te isoleren van anderen, aangezien elk soort samenwerking of donatie strafbaar was. Daarnaast diende deze wet om de vrijheid van meningsuiting in te perken door verwijzingen naar deze organisaties – online en offline – strafbaar te stellen. Deze bepalingen golden voor Russen en Russische organisaties in en buiten Rusland. Zie voor meer informatie het vorige algemeen ambtsbericht.²⁹⁰

Betrokkenheid van mensen bij een 'ongewenste organisatie' werd in de verslagperiode nog makkelijker strafrechtelijk vervolgbaar. Waar hiervoor eerst een bestuursrechtelijke veroordeling vereist was, kan strafrechtelijke vervolging sinds augustus 2023 ook plaatsvinden indien betrokkene een bestuursrechtelijke veroordeling heeft voor gestelde betrokkenheid bij een 'ongeregistreerde organisatie' (zie hieronder). De definitie van 'ongewenste organisaties' werd uitgebreid naar elk soort organisatie die wordt gefinancierd door of die samenwerkt met buitenlandse overheden, uitgezonderd internationale organisaties waar Rusland lid van is.²⁹¹

Zie voor voorbeelden van vervolging hierboven onder het kopje "extraterritoriale misdrijven" aan het begin van paragraaf [3.1](#).

---

²⁸⁵ Omgerekend 284 respectievelijk 474 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

²⁸⁶ Omgerekend 664 respectievelijk 949 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

²⁸⁷ Omgerekend 1.898 respectievelijk 2.847 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

²⁸⁸ Federal Law № 364-FZ of July 24, 2023; HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 80.

²⁸⁹ Meduza, [Russia Moves to Ban 'Foreign Agents' From Running for Political Office](#), 6 mei 2024.

²⁹⁰ HRW, ['Undesirable' In Russia: What Does The Label Mean And What Are The Consequences?](#), 20 februari 2024; Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 95.

²⁹¹ DW, [Russia tightens 'undesirable organizations' law](#), 27 juli 2024; HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 180.

Registratie verplicht voor activiteiten in Rusland

Sinds 31 juli 2023 konden alleen nog organisaties met een vestiging in Rusland activiteiten ontplooiën in Rusland. Wie zich niet hield aan deze nieuwe wet riskeerde administratiefrechtelijke vervolging en boetes van 3.000 tot 5.000 roebel²⁹² voor individuen, 20.000 tot 50.000 roebel²⁹³ voor mensen in leidinggevende posities of overheidsdienaren, en 50.000 tot 100.000 roebel²⁹⁴ voor rechtspersonen, en uitzetting in combinatie met een inreisverbod voor buitenlandse overtreders. Ook strafrechtelijke vervolging en veroordeling tot maximaal twee jaar detentie voor niet-registratie in Rusland was mogelijk indien betrokkene al een eerdere administratieve veroordeling had voor deelname aan een ongewenste organisatie, of in geval van een derde dergelijke overtreding van de verplichte vestiging in Rusland binnen twee jaar. Bij deze berekening werden ook overtredingen met betrekking tot verboden organisaties meegerekend. Andersom werden overtredingen met betrekking tot ongewenste organisaties ook meegerekend bij veroordeling voor betrokkenheid bij niet-geregistreerde organisaties. Voor organisatoren van dergelijke ongeregistreerde activiteiten kon een eerste overtreding al onder het strafrecht worden vervolgd, en met maximaal drie jaar detentie worden gestraft.²⁹⁵

Inperking verkiesbaarheid

Mensen met gestelde betrokkenheid bij een extremistische organisatie of een veroordeling daarvoor, mochten zich voor de verslagperiode al niet verkiesbaar stellen voor de Federatieraad, zolang deze verdenking gold of hun strafblad na een veroordeling hiervoor nog niet was verjaard. Eind mei 2023 werd daar nog vijf jaar aan toegevoegd: kandidaten waren uitgesloten van verkiezingen voor de Federatieraad voor de duur van vijf jaar na verjaring van hun strafblad voor betrokkenheid bij extremistische organisaties. Ook campagnemateriaal dat mogelijk betrekking had op extremisme werd uitgesloten.²⁹⁶ Zie voor de aanmerking van Navalny's organisaties als extremistisch, en voor zijn veroordeling voor extremisme, paragraaf 3.3.1.

Kritiek op de oorlog

De wetten die kritiek op de oorlog moesten tegengaan werden niet gewijzigd in deze verslagperiode, maar de maximumstraffen werden wel verhoogd. Voor twee van de drie hieronder genoemde overtredingen – het openlijk in diskrediet brengen van de Russische strijdkrachten en het oproepen tot sancties – gold een eerste administratiefrechtelijke veroordeling als voorwaarde voor strafrechtelijke vervolging; rechtspersonen konden alleen administratiefrechtelijk worden vervolgd.²⁹⁷

- Artikel 207.3 WvS, publieke verspreiding van '**valse informatie**' over de Russische strijdkrachten en andere delen van de Russische overheid actief in

²⁹² Omgerekend 28 respectievelijk 47 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

²⁹³ Omgerekend 189 respectievelijk 474 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

²⁹⁴ Omgerekend 28 respectievelijk 47 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

²⁹⁵ Federal Law №409-FZ d.d. 31 juli 2023; Federal Law №412-FZ van 4 augustus 2023; Federal Law №413-FZ 4 augustus 2023; HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 81.

²⁹⁶ Federal Law №184-FZ van 29 mei 2023; HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 96.

²⁹⁷ HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 141.

het buitenland²⁹⁸, met boetes en detentie tot drie jaar of bij strafverzwarende omstandigheden, tot tien jaar, of bij ernstige gevolgen tot vijftien jaar;²⁹⁹

- Artikel 280.3 WvS, het openlijk 'in **diskrediet** brengen' van de Russische strijdkrachten en andere delen van de Russische overheid actief in het buitenland³⁰⁰: strafrechtelijke vervolging was mogelijk na één bestuursrechtelijke veroordeling binnen het voorgaande jaar voor de corresponderende bestuursrechtelijke overtreding (art. 20.3.3 CAO). Bestuursrechtelijke straffen varieerden tussen de 30.000 en 50.000 roebel³⁰¹, voor leidinggevend en ambtenaren was dat 100.000 tot 200.000 roebel³⁰² en voor rechtspersonen tussen de 300.000 en 500.000 roebel³⁰³. Strafrechtelijke sancties werden in de verslagperiode verhoogd van drie naar vijf jaar detentie, en bij strafverzwarende omstandigheden of in geval van bepaalde zware gevolgen, tot zeven jaar. In tegenstelling tot de delictsomschrijving van 'verspreiding van valse informatie' (zie boven) betrof de verdenking hier het uitdrukken van een mening, en niet het presenteren van 'valse' feiten als waarheid. Ook het benoemen van de militaire inval in Oekraïne als een invasie kon leiden tot een veroordeling voor het in diskrediet brengen.³⁰⁴
- Artikel 284.2 WvS: het **oproepen tot instellen van sancties** tegen Rusland, Russische staatsburgers of Russische rechtspersonen werd strafrechtelijk vervolgd met maximumstraffen van boetes tot drie jaar detentie. Voorwaarde voor strafrechtelijke vervolging was dat er al sprake was van een bestuursrechtelijke veroordeling binnen het voorgaande jaar voor de corresponderende bestuursrechtelijke overtreding (art. 20.3.4 CAO). Maximumstraffen onder dit bestuursrechtelijke artikel zijn 50.000 roebel voor individuen, en 500.000 roebel³⁰⁵ voor rechtspersonen.³⁰⁶

Zie voor voorbeelden van vervolging voor kritiek op de oorlog paragraaf 3.7.

Nationaliteitsrecht

Sinds 26 oktober 2023 konden genaturaliseerde Russen hun Russische staatsburgerschap kwijtraken en uitgezet worden uit Rusland als diegene onherroepelijk was veroordeeld voor bepaalde misdrijven. De genoemde misdrijven hadden vooral betrekking op de openbare orde en veiligheid, zoals bijvoorbeeld extremisme; activiteiten voor ongewenste organisaties; het toebrengen van schade aan de territoriale integriteit van Rusland; het in diskrediet brengen van het Russische leger en andere overheidsonderdelen in het buitenland; het oproepen tot sancties tegen Rusland, Russen of Russische organisaties en nog meer; en het

---

²⁹⁸ Hieronder vallen bijvoorbeeld ook ambassades, de Presidentiële Garde (Rosgvardiya), en sinds 1 maart 2023 ook contractsoldaten ("volunteers").

²⁹⁹ HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 137.

³⁰⁰ Hieronder vallen bijvoorbeeld ook ambassades, de Presidentiële Garde (Rosgvardiya), en sinds 1 maart 2023 ook contractsoldaten ("volunteers").

³⁰¹ Omgerekend 284 respectievelijk 474 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

³⁰² Omgerekend 949 respectievelijk 1.898 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

³⁰³ Omgerekend 2.847 respectievelijk 4.746 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

³⁰⁴ HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 139.

³⁰⁵ Omgerekend 474 respectievelijk 4.746 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

³⁰⁶ HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 141.

overtreden van regels voor buitenlandse agenten. Met eventuele staatloosheid ten gevolge van de intrekking wordt geen rekening gehouden. Indien er volgens de veiligheidsdienst FSB sprake was van bedreiging van de nationale veiligheid, kon de nationaliteit zonder tussenkomst van een rechter worden ingetrokken.³⁰⁷ In een half jaar tijd verloren volgens RFERL bijna 400 genaturaliseerde Russen hun Russische staatsburgerschap op basis van deze nieuwe wet.³⁰⁸

Hoogverraad en staatsveiligheid

De maximale straf op hoogverraad werd in april 2023 verhoogd naar levenslang.³⁰⁹ In deze verslagperiode werden de uitgebreide wetsartikelen genoemd in het vorige ambtsbericht toegepast.³¹⁰ Zo werd bijvoorbeeld het in 2022 ingevoerde misdrijf "vertrouwelijke samenwerking met niet-Russische personen" in 2023 veertig maal tenlastegelegd. Op dit misdrijf staat een maximale straf van acht jaar detentie. In totaal werden in 2023 volgens media 101 zaken wegens verraad, spionage en vertrouwelijke samenwerking aangespannen, vijf keer zoveel als in 2022. Ook het aantal strafrechtelijke vervolgingen wegens betrokkenheid bij 'ongewenste' organisaties nam toe, en er volgden nieuwe aanwijzingen van organisaties als 'ongewenst'. Volgens HRW vergrootte dit het risico op strafrechtelijke vervolging voor burgeractivisten.³¹¹

3.2 Opsporingsmethoden: Screening van sociale media en gezichtsherkenning

De autoriteiten screenden in de verslagperiode sociale media en andere online media op verboden content. Dit gebeurde niet alleen handmatig maar ook met behulp van AI-technologie. De reikwijdte van de monitoring werd daarmee vergroot: terwijl bij een handmatige screening circa 200 stuks beeldmateriaal gescreend kunnen worden, wordt dit volgens Amerikaans onderzoek met AI circa 200.000 per dag.³¹²

Het ging de autoriteiten om content die volgens hen een bedreiging vormde voor de openbare orde en gezondheid. Voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld de zogenaamde 'LHBT-propaganda' en als extremistisch aangemerkte content, maar ook 'nepnieuws' over bestuurders, politici en de staat in het algemeen, negatieve meningen of manipulaties van de openbare mening, zelfmoord, drugsgebruik en bedreiging van traditionele waarden. De autoriteiten testten de AI-systemen Vepr en Oculus om een deel van de content op te sporen en te laten verwijderen of blokkeren. Het Vepr-systeem bevond zich nog in een testfase en moest eind 2024 worden geïmplementeerd. Dit was in de verslagperiode nog niet het geval. Het systeem is ontworpen om "informatiebommen te zoeken en te neutraliseren". In februari 2023 maakte toezichthouder Roskomnadzor³¹³ bekend dat het Oculus-systeem, een

³⁰⁷ SOVA, [Inappropriate Enforcement of Anti-Extremist Legislation in Russia in 2023](#), 2 mei 2024; HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 147.

³⁰⁸ RFERL, [Some 400 Naturalized Russians Stripped Of Citizenship Under New Law](#), 30 april 2024.

³⁰⁹ Wet nr. 157-FZ van 28 April 2023.

³¹⁰ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 97; artikel 275 WvS.

³¹¹ HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 137.

³¹² Atlantic Council / DFRLab, [Russia takes next step in domestic internet surveillance](#), 17 februari 2023.

³¹³ De Federale Dienst voor Toezicht op Communicatie, Informatietechnologie en Massamedia, afgekort als *Roskomnadzor* (RKN), is het Russische federale uitvoerende agentschap dat

surveillancemiddel, onwettige informatie in afbeeldingen of video's identificeert, hetgeen kan leiden tot verwijdering van de content en identificatie van individuen op die beelden, bijvoorbeeld een foto van een persoon met een regenboogvlag op sociale media. Oculus was in februari 2023 al gelanceerd, en zou in 2025 een update krijgen.³¹⁴

Mensen konden strafrechtelijk worden vervolgd voor online-uitingen zoals kritiek op de oorlog, zie paragraaf 3.7.1. Het is niet bekend in hoeverre bovengenoemde AI-systemen waren in te zien door de politie of andere opsporingsautoriteiten, dan wel automatisch gegevens deelden met andere autoriteiten. Er waren geen gegevens beschikbaar in hoeveel gevallen van administratieve dan wel strafrechtelijke procedures gebruik is gemaakt van beelden verkregen via bovenstaande AI-technologie.

Volgens EUAA werden mensen niet alleen vervolgd voor hun eigen uitingen op sociale media, maar ook voor reacties op uitingen.³¹⁵ Ook konden mensen jaren later nog worden vervolgd voor hun uitingen op sociale media, zelfs als de uiting op het moment van plaatsen niet als overtreding gold.³¹⁶ Zolang een uiting niet was verwijderd, beschouwde de overheid deze namelijk als voortdurende overtreding, zie vorig ambtsbericht.³¹⁷ Zo werd een 18-jarige vrouw in december 2023 aangeklaagd en veroordeeld tot 30.000 roebel³¹⁸ voor het in diskrediet brengen van het Russische leger, ook al dateerde de post van twee jaar eerder, namelijk vóór de invoering van de strafbaarstelling van het 'in diskrediet brengen' van het leger.³¹⁹ Vóór de verslagperiode gebeurde dit al op beperkte schaal na demonstraties, mogelijk gemaakt door inzetting van gezichtsherkenningstechnologie.³²⁰ Het is echter niet bekend op welke schaal dit soort 'post factum' strafrechtelijke vervolging in de verslagperiode voorkwam. Zie ook paragraaf 3.9 over demonstraties.

Naast het screenen van sociale media door middel van AI plaatste de politie ook informanten in chatgroepen.³²¹

Zie voor een uitvoerige toelichting voor vrijheid van meningsuiting op sociale media het vorige ambtsbericht.³²²

---

verantwoordelijk is voor het toezicht op, de controle op en de censuur van de Russische massamedia.

³¹⁴ Freedom House, [Freedom on the Net 2024 – Russia](#); Novaya Gazeta, [IStories - Roskomnadzor plans to use AI to monitor 'manipulations and social polarisation' online](#), 8 februari 2023; OVD Info, [Human Rights and New Technology in Russia](#), 17 mei 2023; DFRLab, [Russia takes next step in domestic internet surveillance](#), 17 februari 2023.

³¹⁵ EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 9;

³¹⁶ Vertrouwelijke bron d.d. 8 oktober 2024.

³¹⁷ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 77.

³¹⁸ Omgerekend 284 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

³¹⁹ Novaya Gazeta, [I want them to see that I'm not afraid](#), 31 maart 2024.

³²⁰ OVD-Info, [How the Russian state uses cameras against protesters](#), 17 januari 2022.

³²¹ Freedom House, [Freedom on the Net 2024 – Russia](#);

³²² Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 76.

Gezichtsherkenning

De uitrol van technologie voor gezichtsherkenning in het openbaar vervoer, bekend uit de metro's van Moskou,³²³ werd in de verslagperiode voorbereid. In de verslagperiode was deze uitrol nog niet grootschalig, en betalen met gezichtsherkenning in de metro dan ook niet verplicht. Critici vreesden dat het beeldmateriaal uit het betalingssysteem in de metro ook door de opsporingsautoriteiten gebruikt zou worden, en tot zelfcensuur zou leiden.³²⁴

3.3 Politieke activisten

3.3.1 Alexei Navalny en zijn aanhangers

Alexei Navalny was een van de meest vooraanstaande oppositiepolitici in Rusland en jarenlang een van de boegbeelden van de Russische buitenparlementaire oppositie. De Russische autoriteiten weerden hem uit de Russische politiek. Hij maakte zich met zijn organisatie sterk voor het aan de orde stellen van grootschalige corruptie in Rusland. Op 16 februari 2024 stierf Navalny in gevangenschap. Volgens media duidde de eerste versie van officiële medische documenten omtrent zijn dood op vergiftiging. Deze informatie werd later verwijderd uit deze documenten. De Russische autoriteiten ontkenden dit; volgens hen stierf hij een plotselinge natuurlijke dood.³²⁵ Volgens zijn naaste medewerkers had Navalny als onderdeel van een gevangenenruil – die kort na zijn dood plaatsvond – vrij moeten komen, maar werd hij vermoord om dit te verhinderen.³²⁶ In de dagen na het overlijden van Navalny ontstonden er door heel Rusland spontane herdenkingen. Daarbij werden meer dan vierhonderd mensen door heel Rusland gearresteerd; sommigen werden hierbij geslagen door de politie. Voor zover bekend werden er alleen administratieve boetes opgelegd.³²⁷

Navalny's lichaam werd door de autoriteiten pas acht dagen na zijn dood vrijgegeven, na langdurig aandringen van nabestaanden, waardoor onafhankelijk onderzoek naar de doodsoorzaak werd bemoeilijkt. Nadat zijn familie met grote moeite een uitvaartonderneming en begraafplaats bereid had gevonden, mondde zijn begrafenis in Moskou op 1 maart 2024 uit tot de grootste demonstratie na de Russische inval in Oekraïne in februari 2022. Aan de eerste dag van de demonstraties zouden 16.000 Russen hebben deelgenomen in Moskou (waaronder soms mensen die het vliegtuig hadden genomen vanuit verafgelegen plaatsen), op de dagen erna enkele duizenden. In ten minste 19 andere steden vonden spontane bijeenkomsten plaats. De politie was massaal aanwezig bij de begrafenis, maar greep niet of nauwelijks in. Wel zouden op de dag van de begrafenis tussen de

---

³²³ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 93.

³²⁴ RFERL, ['Significant' Risks As Facial Recognition In Russia's Subways Goes Regional](#), 13 september 2024.

³²⁵ Politico, *Navalny may have been killed by poisoning, documents suggest*, 30 september 2024; The Insider, *Official documents obtained by The Insider confirm Navalny was poisoned in prison*, 29 september 2024; OVD Info, [Autopsy Report on Navalny's Death](#), 17 augustus 2024.

³²⁶ The Guardian, *Putin had Navalny killed to thwart prisoner swap, allies claim*, 26 februari 2024; Novaya Gazeta Europe, [No turning back](#), 17 februari 2024.

³²⁷ Amnesty International, [Authorities brutally suppress mourners of Aleksei Navalny](#), 19 februari 2024; vertrouwelijke bron d.d. 8 maart 2024; The New York Times, *Russia Targets Those Grieving Navalny Death*, 19 februari 2024.

100³²⁸ en 150 arrestaties hebben plaatsgevonden door heel Rusland; de dagen erna trad de politie strenger op. Gedenkplaatsen overal in Rusland werden verwijderd, en mensen die in de buurt van gedenkplaatsen voor Navalny rondliepen met bloemen, werden daarop aangesproken door de politie, geslagen of gearresteerd.³²⁹

De strafrechtelijke vervolging van Navalny's collega's en steunbetuigers kwam in de vorige verslagperiode al in een stroomversnelling met de aanmerking van zijn organisaties als extremistisch in juni 2021. De vervolging hield ook tijdens deze verslagperiode aan en stopte niet na het overlijden van Navalny.³³⁰ Op de aanmerking als extremistische organisatie in 2021 volgden strafrechtelijke veroordelingen tot jarenlange detentie tegen voormalig medewerkers van Navalny op basis van extremisme-gerelateerde aanklachten, ondanks dat zij hun activiteiten voor de organisatie van Navalny hadden gestaakt nadat deze als extremistisch was aangemerkt.³³¹ Tijdens het proces tegen Navalny zelf gingen de aanklagers nog een stap verder en betichtten hem van extremistische activiteiten voor een extremistische groepering sinds 2014, dus reeds voordat zijn organisaties waren aangemerkt als extremistische organisatie. Hij werd hiervoor veroordeeld tot 19 jaar cel. Volgens zijn advocaten maakte deze veroordeling de weg vrij voor extremismeaanklachten tegen Navalny's collega's en aanhangers, op basis van activiteiten die zij reeds hadden ontplooid vóór aanmerking als extremistische organisatie, en zelfs voor het enkele feit van (verondersteld) lidmaatschap van zijn organisatie na 2014 en voorafgaand aan juni 2021.³³²

Aanhangers en medewerkers van Navalny

De ngo Memorial houdt een overzicht bij van strafvervolging van aanhangers en collega's van Navalny bij. In november 2024 berichtte Memorial over 15 aanhangers en collega's van Navalny die tot op dat moment strafrechtelijk waren vervolgd en veroordeeld tot gevangenisstraffen voor de organisatie van een extremistische groepering (art. 282.1 WvS). 25 aanhangers en collega's die in het buitenland verbleven werden eveneens bij verstek vervolgd.³³³ In juni 2023 veroordeelde de rechtbank Lilia Chanysheva, het voormalige hoofd van het Navalny-hoofdkwartier in Oefa, tot 7,5 jaar gevangenisstraf. Ze werd beschuldigd van het creëren van een 'extremistische groepering' (art. 282.1 WvS) en deelname aan een 'NGO die inbreuk maakt op de rechten van burgers' (art. 239 WvS).³³⁴ In hoger beroep werd de straf

³²⁸ OVD Info, [Afscheid van Alexei Navalny, Lijsten van gedetineerden 1 maart 2024](#), bijgewerkt tot 23 mei (RU);

³²⁹ OVD Info, [Girls, didn't you know you're not allowed to carry flowers?](#), 19 maart 2024; OVD Info, [Afscheid van Alexei Navalny, Lijsten van gedetineerden 1 maart 2024](#), bijgewerkt tot 23 mei (RU); The Guardian, [Alexei Navalny funeral draws thousands to heavily policed Moscow church](#), 1 maart 2024; vertrouwelijke bron d.d. 8 maart 2024.

³³⁰ Meduza, [Hundreds of thousands of extremists](#), 10 juni 2021; RAAM, [After ban on Navalny's organisation as 'extremist' political life in Russia is dead](#), 26 april 2021; BBC, [Alexei Navalny: Moscow court outlaws 'extremist' organisations](#), 10 juni 2021; Interfax, [Court of Appeal dismisses appeals against ban on FBK, Navalny Headquarters as extremist](#), 4 augustus 2021; Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 19.

³³¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 19; The Moscow Times, [Navalny Ally Chanysheva Jailed 9.5 Years After Retrial for 'Extremism'](#), 9 april 2024; Novaya Gazeta Europe, [Guilt by association - How the Russian authorities have punished Navalny supporters](#), 2 maart 2024.

³³² AP, [Kremlin critic Navalny convicted of extremism and sentenced to 19 years in prison](#), 4 augustus 2023; Aljazeera, [Russia's Navalny defends himself over 'extremism charges'](#), 19 juni 2023; vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024.

³³³ Memorial, [De zaak van de extremistische groepering van Navalny aanhangers](#), 29 oktober 2021 met update van 16 augustus 2024, geraadpleegd op 12 november 2024;

³³⁴ Zona media, [Ze zetten hun extremistische activiteiten voort.](#), 24 juli 2023.

verhoogd naar 9,5 jaar. Een ander lokaal hoofd van Navalny's organisatie FBK, Vadim Ostanin, werd in juli 2023 veroordeeld tot 9 jaar detentie voor extremisme.³³⁵ Beiden werden uitgeruild tijdens de voornoemde gevangenenruil. Aangezien Navalny zelf voor extremisme werd vervolgd voor feiten die dateerden van vóór de datum dat zijn organisaties als extremistisch werden aangemerkt, bestaat de vrees dat ook medewerkers die in het verleden met hem werkten, vervolging riskeren.³³⁶ Zie voor toepassing van wetgeving met terugwerkende kracht het vorige ambtsbericht.³³⁷

Advocaten van Navalny

Met de arrestatie van Navalny's advocaten in 2023 werden voor het eerst ook mensen die vanuit hun beroep werkzaamheden uitoefenden die betrekking hadden op hem, doelwit van de autoriteiten. In oktober 2023 werden de advocaten van Navalny – Vadim Kobzev, Igor Sergunin en Aleksei Lipster – gearresteerd op beschuldiging van extremisme, omdat zij hem zouden hebben geholpen zijn extremistische activiteiten vanuit de gevangenis voort te zetten. Zij werden in voorarrest geplaatst, in november 2024 als extremisten aangemerkt en achter gesloten deuren berecht.³³⁸ In januari 2025 kregen zij 3,5 tot 5,5 jaar detentie opgelegd voor deelname aan een 'extremistische organisatie'. Zij zouden informatie hebben doorgespeeld vanuit de gevangenis aan medewerkers van Navalny. Het bewijs daarvoor was verkregen uit opnames van gesprekken tussen de advocaten en Navalny. In Rusland heeft de cliënt recht op vertrouwelijke communicatie met zijn advocaat. De advocaten spraken dan ook van onwettig verkregen bewijs.³³⁹

Olga Michailova, een andere advocaat van Navalny, besloot in januari 2024 na een aanklacht op dezelfde gronden, niet meer naar Rusland terug te keren vanuit haar verblijf in het buitenland.³⁴⁰ Na Navalny's overlijden werd één van zijn advocaten, Vasily Dubkov, in maart 2024 kort aangehouden wegens verstoring van de openbare orde.³⁴¹

Journalisten

Naast zijn advocaten werden ook journalisten, die beroepsmatig over Navalny berichtten, vervolgd voor extremismeaanklachten. Antonina Favorskaya en Artyom Kriger zouden volgens de aanklacht video's gemaakt hebben voor FBK en Navalny's youtube-kanaal. Zowel FBK als de werkgever van de journalisten, SOTAvision, ontkenden de aanklacht. De journalisten zouden alleen journalistiek verslag hebben gedaan van zaken rond Navalny.³⁴² Konstantin Gabov en Sergei Karelin werkten voor Moskva 24, MIR en Belsat, respectievelijk AP. Zij werden in april 2024

---

³³⁵ HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 96.

³³⁶ vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024.

³³⁷ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 19.

³³⁸ Reuters, [Russian judge bars observers from 'extremism' trial of Navalny's lawyers, says Mediazona](#), 12 september 2024.

³³⁹ NOS, [Advocaten Navalny veroordeeld tot jarenlange celstraffen](#), 17 januari 2025; BBC, [Russia jails lawyers who acted for late opposition leader Alexei Navalny](#), 17 januari 2025.

³⁴⁰ BBC, [Alexei Navalny: Opposition leader's lawyer briefly held in Moscow](#), 27 februari 2024.

³⁴¹ The Moscow Times, [Lawyer Who Helped Navalny's Mother Recover His Body Briefly Detained](#), 27 februari 2024.

³⁴² The Moscow Times, [She Photographed Russian Political Prisoners. Now She's Charged With 'Extremism.'](#), 16 april 2024; The Barents Observer, [Behind bars of truth: Russian Press Day in the age of censorship](#), 14 januari 2025.

gearresteerd en ook zij werden in verband gebracht met video's op het youtube-kanaal van Navalny.³⁴³

Medewerkers in het buitenland

In maart 2024 werd Leonid Volkov, langdurig collega van Navalny, in Vilnius aangevallen met een hamer. Het is niet officieel aangetoond wie achter deze aanslag zat.³⁴⁴

3.4 Andere activisten

Voor medewerkers van ngo's, met name ngo's die zich op politieke onderwerpen, op LHBTIQ+ en op het milieu richtten, werd de ruimte om te opereren in de verslagperiode nog smaller.³⁴⁵

'Buitenlands Agent'

Een van de kernstukken van de wetgeving die de activiteiten van het maatschappelijk middenveld onderdrukte, was de Wet op buitenlandse agenten. Zie voor een nadere toelichting paragraaf 3.1. In de praktijk was de aanmerking als buitenlands agent vaak een voorbode van verdergaande maatregelen. Indien de betrokken organisatie of persoon haar activiteiten niet staakte en deze tegen de zin van de autoriteiten in voortzette, volgden verdere maatregelen.³⁴⁶

'Ongewenst-verklaringen'

Buitenlandse organisaties die in Rusland opereerden konden als ongewenste organisatie worden aangemerkt.³⁴⁷ Uiteenlopende internationale non-profit-organisaties werden in 2023 en 2024 gedwongen hun operaties in Rusland te staken nadat zij ongewenst verklaard waren. Voorbeelden hiervan zijn Greenpeace, het World Wildlife Fund, de Noorse Human Rights House Foundation en Article 19.³⁴⁸

'Extremistische organisaties'

Anti-extremismewetgeving werd in de verslagperiode in toenemende mate toegepast op non-profit-organisaties en activisten. Zo werd Fail Alsynov, een milieuactivist in Bashkortostan, werd in januari 2024 veroordeeld voor het aanzetten tot haat (art. 182 WvS) tot vier jaar detentie. Na zijn veroordeling ontstond er een zeldzaam grootschalig protest buiten het gerechtsgebouw. Alsynov had in 2022 een toespraak gehouden op een demonstratie tegen milieuschade door industriële

---

³⁴³ The Moscow Times, [Trial Opens for Russian Journalists in Navalny 'Extremism' Case](#), 2 oktober 2024; NOS, [Rusland arresteert opnieuw twee journalisten](#), 28 april 2024.

³⁴⁴ Novaya Gazeta, [Navalny ally Leonid Volkov attacked with hammer outside home in Vilnius](#), 13 maart 2024;

³⁴⁵ Novaya Gazeta, [Pavlov: Staying and going to prison is an impermissible luxury for an activist today](#), 28 oktober 2024; ACF, [Oligarch Leonid Nevzlin Ordered the Attack on Leonid Volkov](#), 18 september 2024.

³⁴⁶ vertrouwelijke bron d.d. 5 november 2024.

³⁴⁷ HRW, ['Undesirable' In Russia: What Does The Label Mean And What Are The Consequences?](#), 20 februari 2024; Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 95.

³⁴⁸ Reuters, [Greenpeace to shut down in Russia after being declared 'undesirable organisation'](#), 19 mei 2023; WWF International, [WWF International statement on "undesirable" characterisation in Russia](#), 22 juni 2023; Politico, [Putin turns on the pandas!](#), 21 juni 2023; website Human Rights House, [Statement on "undesirable organisation" designation](#), 13 juli 2023; Article 19, [ARTICLE 19's 'undesirable' status is only about silencing Russians](#), 15 februari 2024; HRW, [Legislative minefield](#), p. 177.

goudwinning.³⁴⁹ Een andere milieuactivist, Marat Sharafutdinov uit Bashkortostan, werd in december 2023 veroordeeld tot negen jaar cel wegens onder andere lidmaatschap van een verboden organisatie. Drie andere demonstranten werden veroordeeld tot drie jaar cel.³⁵⁰

Met het aanmerken van de 'internationale LHBT-beweging' als extremistische organisatie, beperkten de autoriteiten zich niet meer tot het aanwijzen van aparte activisten of organisaties als extremistisch, maar bestempelden zij een hele groep als extremistisch. Zie voor nadere toelichting paragraaf [2.1](#).

Internationale bekendheid van activisten weerhield de autoriteiten niet van vervolging. Zo veroordeelde een rechtbank in Moskou mensenrechtenactivist Oleg Orlov tot twee jaar en zes maanden gevangenisstraf voor het in diskrediet brengen van het leger. De toen 70-jarige Orlov is een van de bekendste burgerrechtenactivisten van Rusland en medevoorzitter van de mensenrechtenstichting Memorial, die op 28 december 2021 door het Russische Hoogerechtshof werd verboden en in 2022 de Nobelprijs voor de Vrede kreeg.³⁵¹

3.5 Advocaten

Advocaten die in Rusland politiek gevoelige zaken³⁵² behandelden kregen in hun werk te maken met tegenwerking en een uitzonderlijk laag percentage vrijspraak.³⁵³ Hun focus was daarom al geruime tijd verschoven van het behalen van vrijspraak naar het voorkomen van mishandeling van hun cliënten, en het faciliteren van contact van gedetineerde cliënten met de familie. Zie hiervoor het vorige ambtsbericht.³⁵⁴

Waar advocaten in de vorige verslagperiode nog gebruik maakten van publiciteit om hun cliënten te beschermen, gingen advocaten er in deze verslagperiode steeds vaker toe over om geen commentaar te geven op zaken die achter gesloten deuren gevoerd werden, zoals aanklachten van staatsverraad. Publiciteit zou te veel negatieve aandacht vestigen op de cliënt evenals de advocaat zelf.³⁵⁵

---

³⁴⁹ EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 14; RFERL, [Hundreds Gather In Ufa To Support Imprisoned Activist Amid Crackdown](#), 19 januari 2024; Redaktionsnetzwerk, [Massendemo in Baimak: Russische Polizei sucht nach Teilnehmern](#), 18 januari 2024.

³⁵⁰ The Moscow Times, [Bashkortostan Court Sentences Kushtau Protester to 9 Years in Prison](#), 20 november 2024.

³⁵¹ RFERL, [Russian Veteran Rights Defender Oleg Orlov Sentenced To 2 1/2 Years In Prison](#), 27 februari 2024; Spiegel.de, [Russischer Bürgerrechtler Oleg Orlov zu zweieinhalb Jahren Haft verurteilt](#), 27 februari 2024.

³⁵² In politiek gevoelige zaken gaat het meestal om geschillen tussen de overheid en een burger. Deze paragraaf ziet dan ook vooral op advocaten die in het administratief recht (bestuursrecht) dan wel strafrecht actief zijn. Zie als referentie voor de definitie van 'politiek gevoelige zaken' ook de definitie van de term 'politiek gevangenen' van de [PACE](#), die door de vooraanstaande ngo [Memorial](#) is overgenomen.

³⁵³ Novaya Gazeta, [Guilty-oriented justice](#), 10 juni 2023.

³⁵⁴ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 35 e.v.

³⁵⁵ Novaya Gazeta, [Pavlov: Staying and going to prison is an impermissible luxury for an activist today](#), 28 oktober 2024.

In oktober 2023 werden de advocaten van Alexei Navalny op verdenking van het doorgeven van informatie gearresteerd en tot jarenlange celstraffen veroordeeld, zie paragraaf [3.3.1](#).

Volgens advocatenkantoor Department One werden in 2023 minstens 174 advocaten vervolgd in administratieve, strafrechtelijke en disciplinaire zaken. In 17% van deze zaken kregen advocaten zelf te maken met strafbare feiten tegen hen, zoals bijvoorbeeld fysiek geweld. 14% van de advocaten kreeg disciplinaire straffen opgelegd, en tegen 13% werden strafzaken aangespannen. Dit was een verslechtering ten opzichte van 2022.³⁵⁶ Advocaten moesten hun werk uitvoeren in een sfeer van angst voor het leven en de gezondheid van zichzelf en hun geliefden, zo stelden advocaten in 2023.³⁵⁷

3.6 Journalisten

Onafhankelijke journalisten die berichtten over politiek gevoelige onderwerpen, zoals bijvoorbeeld de 'rode lijnen' genoemd aan het begin van hoofdstuk 3, konden niet gevaarloos hun werk doen. Volgens de VN-Speciaal Rapporteur voor Mensenrechten in Rusland liepen journalisten werkzaam in Rusland steeds meer risico's, waardoor velen naar het buitenland vluchtten. De ngo Reporters Without Borders (RSF) sprak van willekeurige opname op de lijst van "buitenlandse agenten", een status die gepaard ging met zware bureaucratische hindernissen en juridische risico's, en de wet van "ongewenste organisaties", die elke vermelding van – of samenwerking met – deze organisaties – vaak ngo's en media – criminaliseerde (zie ook paragraaf [3.1](#)). Bijna 200 media organisaties en meer dan 100 journalisten waren tot september 2024 aangemerkt als buitenlands agent, waarvan er 87 bijkwamen in 2023.³⁵⁸ Geconfronteerd met extra risico's die zijn ontstaan sinds de invasie in Oekraïne in 2022, kozen veel journalisten die voor onafhankelijke media werkten noodgedwongen voor ballingschap. Volgens RSF blijven de autoriteiten druk op hen uitoefenen door familieleden te "bezoeken" of door hen bij verstek te veroordelen. Degenen die vanuit Rusland bleven berichten, liepen het risico strafrechtelijk vervolgd te worden als hun verhalen niet voldeden aan de wetten voor 'oorlogscensuur'. Minstens dertig journalisten zaten in september 2024 vast op grond van verschillende verzonnen aanklachten, volgens de VN Speciaal Rapporteur voor Mensenrechten in Rusland.³⁵⁹

Journalisten met gestelde connecties met oppositiepartijen, waaronder de Anti-Corruption Foundation van wijlen Navalny, werden volgens bronnen gedetineerd op grond van valse beschuldigingen van "extremisme en terrorisme". Voorbeelden hiervan waren Olga Komleva, Antonina Favorskaya, Artyom Kriger en Sergey Karelin die samen terechtstonden. Ook internationale journalisten, buitenlanders en mensen met een dubbele nationaliteit werden willekeurig vastgehouden op grond van

³⁵⁶ Department One, [In Rusland werden in 2023 minstens 174 advocaten vervolgd](#), 31 oktober 2024 (RU).

³⁵⁷ The Moscow Times, [Russian Lawyers Call on Authorities to End Harassment of Legal Community](#), 16 oktober 2023.

³⁵⁸ UN Special Rapporteur on Russia, Report on the situation of Human Rights in Russia, [A/HRC/57/59](#), 13 september 2024, p. 4.

³⁵⁹ UN Special Rapporteur on Russia, Report on the situation of Human Rights in Russia, [A/HRC/57/59](#), 13 september 2024, p. 7; RSF, [Russia Fact File](#), geraadpleegd op 26 november 2024.

verzonden beschuldigingen en gebruikt voor gevangenenruilen.³⁶⁰ Opgelegde straffen zijn onevenredig hoog, bijvoorbeeld 22 jaar gevangenisstraf voor journalist Ivan Safronov, en wordt vaak opgelegd als waarschuwing voor anderen. Zo werd journalist Roman Ivanov in maart 2024 veroordeeld tot zeven jaar gevangenisstraf voor het plaatsen van een rapport van de Verenigde Naties op sociale media en een artikel in de New York Times over de moord op burgers in Bucha, Oekraïne. Elena Trifonova, redacteur van People of Baikal in Siberia, een van de eerste publicaties die berichtte over de begrafenissen van Russische soldaten die in Oekraïne zijn gesneuveld en verborgen graven, vluchtte na een politie-inval op haar kantoor in september 2022.³⁶¹

De Oekraïense freelance journaliste Victoria Roshchyna stierf volgens een brief van het Russische Ministerie van Defensie die haar familie op 10 oktober ontving, op 19 september 2024 gedurende haar detentie in Rusland. Roshchyna was volgens RSF de dertiende journaliste die stierf vanwege haar werk sinds de Russische invasie op 24 februari 2022. Ze was één van de twintig Oekraïense journalisten die door Rusland werden vastgehouden vanwege hun verslaggeving.³⁶² Alesya Marokhovskaya, hoofdredacteur van het onafhankelijke nieuwsmedium IStories, week uit naar het buitenland na haar registratie als 'buitenlands agent' in augustus 2021. Na twee bestuurlijke boetes wegens overtredingen van de Wet op buitenlandse agenten, volgde een inval en huiszoeking bij haar ouders in Rusland. De politie droeg Marokhovskaya op om terug te keren naar Rusland. Nadat terugkeer uitbleef, werd zij een maand later op de opsporingslijst gezet.³⁶³

3.7 Kritiek op de oorlog

De ruimte voor kritiek op de overheid en regering, en met name op de oorlog, werd in de verslagperiode nog verder ingeperkt. Volgens een bron was er in afgelopen jaren vooral in de grote steden sprake van administratieve en strafrechtelijke vervolging, maar werden in de verslagperiode in toenemende mate ook in de regio's buiten de grote steden burgers veroordeeld voor kritiek op de overheid.³⁶⁴ Een onderzoek voor de PACE noemt repressie van anti-oorlogscritici stelselmatig.³⁶⁵

De wetten die kritiek op de oorlog moesten tegengaan zijn niet gewijzigd in deze verslagperiode, maar de maximumstraffen werden wel verhoogd. Zie voor deze en andere nieuwe wetgeving aangaande onder andere kritiek op de oorlog paragraaf 3.1.

³⁶⁰ UN Special Rapporteur on Russia, Report on the situation of Human Rights in Russia, [A/HRC/57/59](#), 13 september 2024, p. 7;

³⁶¹ UN Special Rapporteur on Russia, Report on the situation of Human Rights in Russia, [A/HRC/57/59](#), 13 september 2024, p. 7; RSF, [Russia Fact File](#), geraadpleegd op 26 november 2024.

³⁶² RSF, [Ukrainian journalist Victoria Roshchyna has died in a Russian jail](#), 10 oktober 2024.

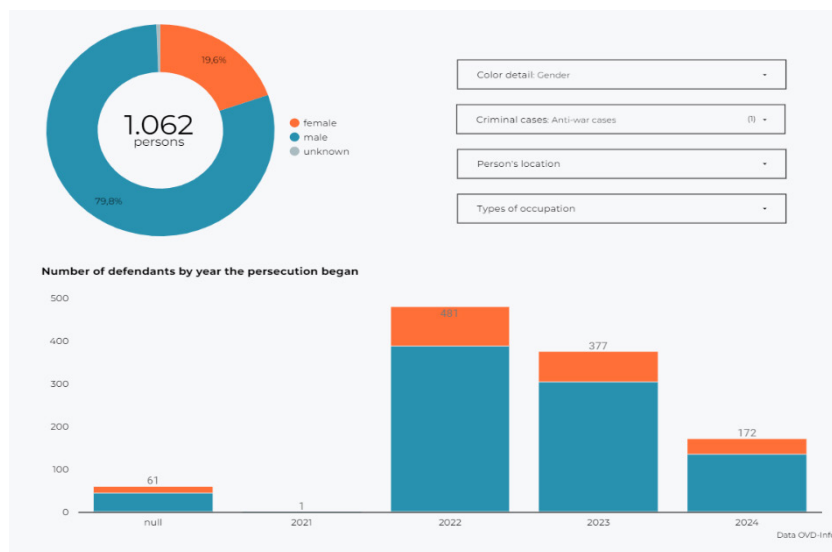
³⁶³ The Moscow Times, [Russian Police Issue Arrest Warrant for IStories Chief Editor](#), 17 januari 2025; Novaya Gazeta, [Russian police raid family home of exiled IStories editor-in-chief deemed 'foreign agent'](#), 5 december 2024.

³⁶⁴ Vertrouwelijke bron d.d. 8 oktober 2024.

³⁶⁵ PACE, [The arbitrary detention of Vladimir Kara-Murza and the systematic persecution of anti-war protesters in the Russian Federation and Belarus](#), 16 april 2024. Het onderzoek spreekt van zowel "persecution" als "repression".

3.7.1 Kritiek op de oorlog – strafzaken

Het grootste aantal strafrechtelijke vervolgingen voor het in diskrediet brengen van het leger, of het verspreiden van volgens de autoriteiten valse informatie over het leger, werd in april 2022, direct na invoering van deze nieuwe wetsartikelen, opgestart. Sindsdien nam het aantal opgestarte strafzaken in aantallen af, zie onderstaande grafiek van OVD-Info. Een actuele stand van zaken is te raadplegen via de link in de voetnoot.³⁶⁶ De ngo HRW citeerde een advocaat die de afname van zaken toeschrijft aan het stilvallen van het publieke debat over de oorlog door repressieve wetgeving.³⁶⁷ Daardoor was er sprake van zelfcensuur (zie het begin van [hoofdstuk 3](#)). Waarschijnlijk lag de oorzaak ook in onderrapportage door bemoeilijkte onderzoeksomstandigheden van OVD-Info.³⁶⁸ Zo werden strafzaken tegen deserterende militairen bijvoorbeeld niet meer in het openbaar behandeld, anders dan in het begin van de oorlog.

Bron: Dashboard OVD-Info, [Data on politically motivated criminal prosecutions in Russia](#), geraadpleegd op 17 december 2024.

Volgens OVD-Info hadden in 2023 ca. tweederde van de politiek gemotiveerde strafzaken betrekking op kritiek op de oorlog – 317 van de 483 zaken.³⁶⁹

³⁶⁶ Dashboard OVD-Info, [Data on politically motivated criminal prosecutions in Russia](#), geraadpleegd op 17 december 2024.

³⁶⁷ BBC, ["In naam van de Russische Federatie: dit is niet gebeurd"](#), 3 augustus 2022; HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 137.

³⁶⁸ Data van OVD zijn minimale data, dat wil zeggen er is een kans op onderrapportage. Vóór de oorlog kon OVD-Info data verzamelen via een netwerk van regionale activisten en lokale media. Sinds de invasie en de daaruit voortvloeiende repressie van de media en het maatschappelijk middenveld, is de organisatie echter overgestapt op onderzoek naar gepubliceerde gegevens van handhavingsinstanties, rechtbankgegevens en sociale medianetwerken, aangevuld met informatie van hun eigen bronnennetwerk. Naar eigen zeggen heeft dit het moeilijker gemaakt om betrouwbare informatie te verzamelen, hetgeen betekent dat de gegevens de omvang van de repressie waarschijnlijk onderschatten.

³⁶⁹ OVD Info, [Repression in Russia in 2023. OVD-Info overview](#), 17 januari 2024. OVD-Info hanteert de volgende definitie: "Political prisoners are those who are recognized as such by the Memorial organization in accordance with the Guidelines for the Definition of the Concept of «Political Prisoner» based on PACE Resolution No. 1900 (2012)."

Soorten misdrijven

Van de circa 1100 verdachten in strafzaken voor kritiek op de oorlog, gerekend vanaf het begin van de oorlog, waren de meest gebezigde verdenkingen de volgende: verspreiding van desinformatie over het leger (artikel 207.3 WvS, 347 verdachten); openbaar oproepen tot terrorisme (artikel 205.2 WvS, 226 verdachten) en het in diskrediet brengen van het leger (artikel 280.3 WvS, 214 verdachten).³⁷⁰ Brandstichting bij een rekruteringskantoor leidde tot een aanklacht voor terrorisme.³⁷¹

Niet alleen kritiek op de oorlog, maar ook humanitaire steun aan Oekraïners werd gestraft. Voor donaties die ten goede kwamen aan slachtoffers van de oorlog in Oekraïne werden jarenlange detenties opgelegd. In de eerste helft van 2024 werden in 52 strafzaken jarenlange detenties opgelegd voor hoogverraad. Dit was een sterke stijging van het aantal strafzaken onder dit artikel in vergelijking met 2023, toen het aantal strafzaken voor verraad 39 bedroeg. Een deel van de verdachten had geld overgemaakt voor humanitaire doelen in Oekraïne. De hoogte van het overgemaakte bedrag maakte niet uit voor de straf.³⁷²

Soorten verdachten

Onder de veroordeelde critici van de oorlog bevonden zich volgens een analyse van HRW zowel prominente oppositiefiguren en activisten, als mensen zonder enige politieke betrokkenheid. Zo werden politieke tegenstanders Ilja Yashin en Vladimir Kara-Murza in april 2022 respectievelijk december 2022 veroordeeld tot respectievelijk 8,5 jaar en 25 jaar detentie. In oktober 2023 werd Oleg Orlov, voormalig voorzitter van de ngo Memorial, in hoger beroep veroordeeld tot tweeënehalf jaar detentie wegens het in diskrediet brengen van de Russische strijdkrachten.³⁷³ Alexei Navalny werd in een politiek gemotiveerd schijnproces schuldig bevonden aan laster over een oorlogsveteraan.³⁷⁴ Alexei Gorinov, een Moskou's gemeenteraadslid, werd in november 2024 door een militaire rechtbank in Vladimir veroordeeld tot drie jaar gevangenisstraf met verzaamd regime wegens 'rechtvaardiging van terrorisme'. De straf volgde op de bijna zeven jaar die hij in 2022 al kreeg voor verspreiding van 'nepnieuws' toen hij aandacht vroeg voor de omgekomen kinderen in de oorlog in Oekraïne.³⁷⁵ Eind november 2024 werd advocaat Dmitri Talantov veroordeeld tot zeven jaar, en kreeg Anastasia Zibrova, een jonge moeder, een straf van vijf jaar, beiden voor 'nepnieuws'. Kort daarvoor kreeg kinderarts Nadezjda Boejanova 5,5 jaar strafkolonie, nadat de moeder van een patiënt over haar kritische uitingen betreffende de in Oekraïne gesneuvelde vader van het kind had geklaagd bij de politie.³⁷⁶

³⁷⁰ OVD-Info, [Anti-war criminal cases](#), geraadpleegd op 17 december 2024;

³⁷¹ OVD-Info, Dashboard [Criminal repression in Russia](#), geraadpleegd op 17 december 2024; OVD-Info, [Persecution of the anti-war movement report](#), 28 februari 2024.

³⁷² Onder verraad valt ook het steunen van een buitenlandse organisatie die tegen de belangen van Rusland handelt, zie artikel 275 WvS. Rights in Russia, [Ivan Pavlov: "Staying and going to prison is an impermissible luxury for an activist today"](#), 28 oktober 2024, vertaling van het artikel in het Russisch in [Novaya Gazeta](#), d.d. 28 oktober 2024 (RU); IStories, [The Traitors, The Spies, The Terrorists](#), 18 oktober 2024.

³⁷³ HRW, [Russia's legislative minefield](#), 7 augustus 2024, p. 141.

³⁷⁴ Amnesty International, [Opposition politician Ilya Yashin sentenced to eight and half years in jail for denouncing Russia's war crimes in Ukraine](#), 9 december 2022; DW, [Alexei Navalny found guilty in slander case](#), 20 februari 2021.

³⁷⁵ NOS, [Opnieuw kritische politicus veroordeeld in Rusland](#), 30 november 2024.

³⁷⁶ NOS, [Opnieuw kritische politicus veroordeeld in Rusland](#), 30 november 2024; The Guardian, [Moscow doctor accused by patient of criticizing war is jailed for five years](#), 12 november 2024;

Opgelegde straffen

Opgelegde straffen voor critici waren hoog, zie bovenstaande voorbeelden. Indien de rechter tot detentie besloot, was dit vaak jarenlang – slechts 17% van de politiek gedetineerden kreeg onder de 4 jaar opgelegd. 43% van de tot detentie veroordeelde verdachten kreeg tussen de 4 en 10 jaar, en 20% tussen de 10 en 15 jaar. 14% kreeg 15-20 jaar opgelegd.³⁷⁷ In Rusland ligt het percentage vrijspraak rond de 0,15%.³⁷⁸

Van alle strafrechtelijke procedures die OVD-Info als politiek gemotiveerd bestempelde, ging tot begin 2024 rond de 65% om kritiek op de oorlog. Het grootste gedeelte van strafzaken in anti-oorlogskritiek werd gevoerd op basis van bewijs dat online was verkregen, dus uit sociale media zoals Telegram of VKontakte of Instagram. Ook brandstichting bij een rekruteringskantoor was een veelvoorkomende aanklacht.³⁷⁹

3.7.2 *Kritiek op de oorlog – bestuursrechtelijke zaken*

Het aantal arrestaties (kortdurende detentie voor administratieve overtreding, of voorarrest in afwachting van een strafrechtelijke aanklacht) op verdenking van kritiek op de oorlog lag tussen het begin van de oorlog in Oekraïne en 14 februari 2024 rond de 20.070. Er was een drastische daling te zien in vergelijking met de vorige verslagperiode. Terwijl er in 2022 nog 18.910 mensen waren gearresteerd, lag dit aantal in 2023 rond de 274, en in de eerste tien maanden van 2024 rond 34.³⁸⁰ Deze daling kan meerdere verklaringen hebben: Waarschijnlijk werd er minder gedemonstreerd in de verslagperiode. Daarnaast stelde de politie zich bij een aantal grootschalige demonstraties terughoudender op omdat zij door gezichtsherkenning de mogelijkheid hadden tot latere arrestaties, zie paragraaf 3.9. Daarnaast was er waarschijnlijk ook sprake van toegenomen zelfcensuur (zie het begin van [hoofdstuk 3](#)), en onderrapportage in verband met bemoeilijkte onderzoeksomstandigheden (zie paragraaf [3.7.1](#)).

Wel werden veel administratieve zaken aangespannen in de verslagperiode. Volgens Mediazona werd vooral het artikel 20.3.3 CAO daarbij gebruikt: het in diskrediet brengen van Russische militaire en staatsinstellingen. In 2023 werden rond de 2.830 administratieve zaken wegens kritiek op de oorlog onder dit artikel opgestart. Daarvan eindigde driekwart in een administratieve straf – dat wil zeggen maximaal een maand administratieve detentie of een boete.³⁸¹ Een tweede overtreding voor in diskrediet brengen, of het verspreiden van valse informatie, kon resulteren in strafrechtelijke vervolging.

3.7.3 *Militaire bloggers*

Kritische militaire bloggers die zich uitspraken vóór de oorlog in Oekraïne maar kritiek uitten op de wijze van oorlogsvoering, werden door de autoriteiten in de vorige verslagperiode nog redelijk ongemoeid gelaten, of de overheid zocht samenwerking met hen door hen prijzen uit te reiken of officiële posities aan te

³⁷⁷ OVD-Info, Dashboard [Criminal repression in Russia](#), geraadpleegd op 17 december 2024;

³⁷⁸ Novaya Gazeta, [Guilty-oriented justice](#), 10 juni 2023.

³⁷⁹ OVD-Info, Dashboard [Criminal repression in Russia](#), geraadpleegd op 17 december 2024; OVD-Info, [Persecution of the anti-war movement report](#), 28 februari 2024.

³⁸⁰ OVD-Info, [Persecution of the anti-war movement report](#), 28 februari 2024. BBC podcast minuut 20.45 [UkraineCast - Navalny's Funeral: Is protest dead in Putin's Russia? - BBC Sounds](#), 1 maart 2024.

³⁸¹ OVD Info, [Repression in Russia in 2023. OVD-Info overview](#), 17 januari 2024.

bieden.³⁸² In deze verslagperiode breidden de autoriteiten de controle en censuur over deze groep uit. Door middel van arrestaties van prominente bloggers werd getracht deze groep tot zelfcensuur aan te zetten.³⁸³ Zo werd bijvoorbeeld de oorlogsblogger Yegor Guzenko gearresteerd nadat hij zich kritisch geuit had over "verraders in het Kremlin" en mensen die "ongemakkelijk" zouden zijn "zoals Igor Girkin"³⁸⁴. Volgens de blogger was hem bij zijn arrestatie invrijheidstelling aangeboden in ruil voor een contract met het ministerie van Defensie. Nadat hij weigerde, omdat hij zijn activiteiten als blogger niet wilde opgeven, werd hem geweldpleging tegen een overheidsdienaar tijdens zijn arrestatie (art. 318 WvS) ten laste gelegd. Dat geweld zou hij hebben gepleegd tijdens zijn arrestatie. Uiteindelijk tekende hij het aangeboden militair contract, sloot zich aan bij een eenheid aan het front, en werd zijn zaak voorwaardelijk geseponeerd.³⁸⁵ Een andere oorlogsblogger, Alexander Sladkov, berichtte dat er tegen hem een strafrechtelijk onderzoek liep wegens het in diskrediet brengen van het Russische leger. Deze aanklacht werd ingetrokken en Sladkov kreeg in september 2024 een prijs uitgereikt voor zijn werk. Na zijn aanvankelijk zeer kritische houding ten opzichte van het Russische leger was Sladkov zich positief gaan uiten over de nieuwe minister van Defensie, Belousov. Dit wijst volgens het ISW op een samenwerking met het Kremlin. Een soortgelijke samenwerking zou er ook met blogger Yevgeny Poddubny zijn.³⁸⁶ Bloggers met meer dan 10.000 volgers moeten zich vanaf 1 november 2024 registreren bij Roskomnadzor. Vanaf 1 januari 2025 kunnen kanalen op bijvoorbeeld TikTok of Telegram geblokkeerd worden als zij zich niet hebben geregistreerd bij Roskomnadzor.³⁸⁷

3.7.4 *Kinderen en jongvolwassenen*

Kinderen werden in de verslagperiode in toenemende mate doelwit van propaganda en repressie. Voor bepaalde misdrijven, waaronder sabotage met bedreiging van de openbare veiligheid, werd de minimale leeftijd voor vervolging van 16 naar 14 jaar verlaagd.³⁸⁸ Volgens onderzoek van de onafhankelijke krant *Novaya Gazeta* zaten sinds de invasie in Oekraïne ten minste 78 kinderen wegens hun anti-oorlogsuitingen in jeugddetentie of voorarrest waar zij maanden wachtten op hun berechting.³⁸⁹ Zo werd een vijftienjarige jongen voor een anti-oorlogspamflet gearresteerd en veroordeeld tot vijf jaar cel. Hij berichtte over mishandeling door medegevangenen tijdens zijn detentie. Zijn hoger beroep werd in november 2024

³⁸² ISW, [Russian Offensive Campaign Assessment](#), 22 juli 2024.

³⁸³ ISW, [Russian Offensive Campaign Assessment](#), 5 augustus 2024.

³⁸⁴ Voormalig commandant Igor Girkin vervulde een sleutelrol in de annexatie van de Krim in 2014 en in de inval in Oekraïne, maar werd na sterke kritiek op de oorlogvoering op 21 juli 2023 gearresteerd in zijn huis.

³⁸⁵ iStories, ["War correspondent" Yegor Guzenko, accused of attacking a police officer, has been released from custody. He will go to war with Ukraine](#), 15 november 2024; Newsweek, [Russian Pro-War Blogger Slams Putin](#), 9 september 2024.

³⁸⁶ ISW, [Russian Offensive Campaign Assessment, September 8, 2024](#);

³⁸⁷ NetFreedomsProject, Telegram bericht d.d. 5 oktober 2024, nr. [1112](#); NetFreedomsProject, Telegram bericht d.d. 1 november 2024, nr. [1116](#).

³⁸⁸ Onder het oude Russische WvS konden 14-jarigen reeds worden aangeklaagd voor misdaden als moord, afpersing, gijzeling en vandalisme. De wijziging neemt ook sabotage, training voor sabotage en het organiseren van of lidmaatschap van een sabotagegroep op in deze lijst misdrijven. Zie TASS, [Russian cabinet backs bill aiming to lower age of responsibility for sabotage to 14 years](#), 11 maart 2024; Novaya Gazeta, ["I didn't do anything wrong, mum"](#), 3 juli 2024.

³⁸⁹ Novaya Gazeta, [Stolen by the state](#), 28 november 2024; The Moscow Times, [The Anti-War Russian Teenagers Facing Long Prison Sentences](#), 16 juli 2024.

afgewezen.³⁹⁰ Een tienjarig meisje werd op school berispt voor haar whatsapp-profielfoto met een anti-oorlogs *meme*, na een klacht van de schooldirecteur over haar. Vervolgens werd er een huiszoeking gedaan bij de moeder, en werden burens ondervraagd die de moeder betichtten van extremisme om haar anti-oorlogshouding. De vrouw heeft vervolgens Rusland met haar dochters verlaten.³⁹¹ Een 16-jarige jongen werd veroordeeld tot zes jaar cel voor poging tot een terroristische aanslag, nadat hij molotov-cocktails op twee militaire rekruteringskantoren had gegooid. Een 17-jarig meisje werd verwijderd van haar universiteit en werd met 30.000 roebel³⁹² beboet voor online-anti-oorlogssleuzen. Het jaar daarop werd ze strafrechtelijk vervolgd voor het herhaald in diskrediet brengen van het Russische leger, omdat zij gedichten van een Oekraïense dichter en anti-oorlogssleuzen op standbeelden had bevestigd.³⁹³

Op middelbare scholen werd de module gezondheid, veiligheid en militaire training veranderd in uitsluitend militaire training waarin ook de structuur en uitrusting van het leger werd geleerd.³⁹⁴ Daarnaast lanceerden de autoriteiten een propagandacampagne op scholen op alle onderwijsniveaus. Vanaf september 2022 werden lessen met de naam "Belangrijke gesprekken" toegevoegd aan het schoolprogramma. In deze lessen werd onder andere gesproken over de rechtvaardiging van de Russische invasie van Oekraïne.³⁹⁵

3.7.5 *Punitieve psychiatrische behandeling*

Onderzoek van het *Andrej Sacharov Research Center for Democratic Development* en het *Federation Global Initiative on Psychiatry* toonde een toename van gedwongen psychiatrische behandeling als straf tegen burgers voor kritiek op de oorlog. Tussen februari 2022 en november 2024 waren er minimaal 67 voorbeelden van gedwongen psychiatrische behandeling voor echte of vermeende strafbare feiten. Waarschijnlijk lagen de echte aantallen hoger. Slachtoffers kregen te maken met ernstige inbreuk op hun rechten, waaronder bedreiging met geweld, seksuele vernedering, verplichte medicatie, en vrijheidsberoving. Het onderzoek toonde een drastische stijging aan sinds de invasie in Oekraïne, waarbij de meerderheid van de gevallen gerelateerd is aan de oorlog of kritiek op de oorlog. De oplegging en duur van gedwongen psychiatrische behandeling was afhankelijk van het oordeel van artsen, die volgens bronnen niet onafhankelijk durfden te adviseren in politieke gevallen.³⁹⁶ De 19-jarige Maxima Lypkan werd in Moskou aangeklaagd voor het herhaaldelijk in diskrediet brengen van het Russische leger in kritische uitingen op

³⁹⁰ Novaya Gazeta, [‘I didn’t do anything wrong, mum’](#), 3 juli 2024; Novaya Gazeta, [Unapologetic](#), 26 oktober 2024; BBC, [Russian anti-war teenager faces five years in jail after failed appeal](#), 7 november 2024.

³⁹¹ Amnesty International, [Your children will go to an orphanage](#), 31 mei 2024.

³⁹² Omgerekend 284 euro volgens xe.com, geraadpleegd op 17 januari 2025.

³⁹³ The Moscow Times, [The Anti-War Russian Teenagers Facing Long Prison Sentences](#), 16 juli 2024; OVD-Info website, [Daria Kozyreva](#), geraadpleegd op 19 december 2024; Novaya Gazeta, [I want them to see that I’m not afraid](#), 31 maart 2024.

³⁹⁴ Novaya Gazeta, [Child soldiers](#), 28 november 2024.

³⁹⁵ Amnesty International, [Your children will go to an orphanage](#), 31 mei 2024.

³⁹⁶ Website Andrei Sakharov Research Centre for Democratic Development, [Political Abuse of Psychiatry in Russia](#), geraadpleegd op 20 december 2024; Andrei Sakharov Research Centre for Democratic Development, [Political abuse of Psychiatry in Russia](#) as of November 4, 2024; The Lancet, [Warnings over misuse of psychiatry in Russia](#), 4 mei 2024; The Moscow Times, [Punitive Psychiatry: An Increasingly Common Tool in Russia’s Crackdown on Activists](#), 28 oktober 2024.

Telegram. Lypkan werd na acht maanden voorarrest door de rechter naar een psychiatrisch ziekenhuis gestuurd voor gedwongen behandeling.³⁹⁷

3.7.6 *Vrouwen en moeders van militairen*

Vrouwen en moeders van gemobiliseerde reservisten vormden in november 2023 een beweging genaamd 'Put Domoj' (*Way Home*) en protesteerden in Moskou en andere steden. Na enkele vreedzame protestacties volgden arrestaties van journalisten en intimidatie van deelnemers door de politie. De beweging en haar hoofd Maria Andreeva werden in mei 2024 als buitenlandse agent aangemerkt.³⁹⁸ Door de administratieve verplichtingen van een buitenlandse agent werd de beweging beperkt in haar slagkracht. Buitenlandse agenten krijgen te maken met hoge regeldruk en riskeren bij overtreding administratieve en uiteindelijk strafrechtelijke procedures, zie paragraaf 3.1 en het vorige ambtsbericht.³⁹⁹

3.8 **Monitoring van Russen buiten Rusland**

De AIVD en NCTV berichtten in oktober 2024 over mogelijke monitoring van de Russische gemeenschap in Nederland, en noemden enkele voorbeelden. Zo meldde de koepelorganisatie Universiteiten Nederland in 2022 dat een Russische wetenschapper en diverse Russische studenten intimiderende telefoontjes hadden gekregen. De bellers waren naar eigen zeggen van de Russische overheid en vroegen hen waar hun loyaliteit lag in de oorlog met Oekraïne. De AIVD bevestigde de praktijken na de gemelde incidenten en legde een direct verband met de Russische inval in Oekraïne. Russen in Nederland hebben toegang tot vrije media en contact met familie of kennissen in Rusland. De kritische blik die zij overbrengen, ziet de Russische overheid als onwenselijk.⁴⁰⁰

Rusland beschikte over offensieve cyberprogramma's die volgens de AIVD en NCTV werden ingezet in Nederland en werden gebruikt om onder andere heimelijk gegevens te verzamelen over personen in diasporagemeenschappen. Daarbij ging het bijvoorbeeld om personen en organisaties die door de overheid zijn aangemerkt als dissident.⁴⁰¹

Volgens media wil het Russische ministerie van Binnenlandse Zaken (MVD) een databank aanleggen met gegevens van Russen die voor een opleiding naar 'onvriendelijke landen' zijn vertrokken. Mensenrechtenactivisten vrezen dat die gebruikt zal worden om kritische Russen aan te pakken bij terugkeer uit het buitenland. Het binnenlandse paspoort van Russen die naar het buitenland zijn

³⁹⁷ The Moscow Times, [Punitive Psychiatry: An Increasingly Common Tool in Russia's Crackdown on Activists](#), 28 oktober 2024.

³⁹⁸ zdf.de: Moskau: Friedensdemo endet mit Festnahmen, 3 februari 24; Committee to Protect Journalists, [Moscow police detain around 20 journalists during protest by soldiers' wives](#), 7 februari 2024; Moscow Times, [Branded 'Foreign Agents,' Wives and Mothers of Mobilized Russian Soldiers Face Uncertain Future](#), 18 juni 2024; EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 november 2024; RFERL, [Mothers, Wives, Children Of Russian Soldiers Protest, Demand Demobilization](#), 22 september 2024; Currenttime, [In Moscow, near the building of the Russian Ministry of Defense, police detained participants in the action of wives and mothers of mobilized soldiers](#), 21 september 2024 (RU).

³⁹⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, [Algemeen ambtsbericht Russische Federatie](#) maart 2023, p. 93.

⁴⁰⁰ AIVD en NCTV, [Fenomeenanalyse statelijke inmenging](#), 24 oktober 2024, p. 23.

⁴⁰¹ AIVD en NCTV, [Fenomeenanalyse statelijke inmenging](#), 24 oktober 2024, p. 28.

uitgeweken kan volgens media worden ingetrokken wegens hun kritiek op de oorlog.⁴⁰²

Sociale media van in het buitenland verblijvende activisten en critici van de Russische overheid kunnen gemonitord worden. Het is niet bekend of ten aanzien van hen een ander beleid geldt dan voor uitingen van mensen die in Rusland verblijven. Zie ook Screening van sociale media door middel van AI en gezichtsherkenning (paragraaf 3.2) en berechting van in het buitenland gepleegde overtredingen (paragraaf 3.1 onder 'In het buitenland gepleegde feiten').

3.9 Demonstraties

Door repressief beleid van de overheid waren er in 2023 minder grootschalige demonstraties. Daardoor bleven ook grootschalige arrestaties uit.

Mensen die de in detentie omgekomen oppositieleider Alexei Navalny (zie ook paragraaf 3.3.1) herdachten door bloemen neer te leggen of een eenmansprotest te houden, werden door de politie gehinderd en gearresteerd. Tussen 16 en 19 februari 2024 werden tussen de 400 en 600 mensen gearresteerd, met name in grote steden als Sint-Petersburg, Moskou en Nizhny Novgorod. De VN-Speciaal Rapporteur sprak van gevallen van mishandeling en marteling, zonder dat de daders gestraft werden. Op de dag van Navalny's begrafenis kwamen er nog 119 arrestaties bij.⁴⁰³

Ook tijdens de presidentiële verkiezingen in maart 2024 vonden er weliswaar geen grootschalige arrestaties plaats, maar gaven duizenden mensen gehoor aan de oproep van onder andere de organisatie van Navalny om massaal precies om 12 uur te gaan stemmen.⁴⁰⁴ De politie arresteerde 135 personen rond de verkiezingen.⁴⁰⁵

Nadat Fail Alsynov, een milieuactivist in Bashkortostan, in januari 2024 tot vier jaar detentie was veroordeeld voor aanzetten tot haat (art. 182 WvS), ontstond er een zeldzaam grootschalig protest buiten het gerechtsgebouw. Alsynov had in 2022 een toespraak gehouden op een demonstratie tegen milieuschade door industriële goudwinning. De politie trad gewelddadig op tegen de protesten rond zijn veroordeling, en arresteerde meer dan 80 mensen. In juli 2024 werd een van de demonstranten, veroordeeld tot vijf jaar cel. Twee arrestanten stierven in voorarrest, een gedetineerde werd opgenomen in het ziekenhuis na gestelde mishandeling.⁴⁰⁶ Een andere milieuactivist, Marat Sharafutdinov uit Bashkortostan, werd in december 2023 veroordeeld tot negen jaar cel wegens onder andere lidmaatschap van een verboden organisatie. Drie andere demonstranten werden veroordeeld tot drie jaar cel.⁴⁰⁷

⁴⁰² Volkskrant, [Russen die in onvriendelijke landen zaten belanden straks in databank](#), 26 juli 2024.

⁴⁰³ EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 14.

⁴⁰⁴ The Spectator, [The genius of the 'Noon against Putin' protest](#), 19 september 2024.

⁴⁰⁵ EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 14.

⁴⁰⁶ EUAA, [Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service](#), 21 November 2024, p. 14; RFERL, [Hundreds Gather In Ufa To Support Imprisoned Activist Amid Crackdown](#), 19 januari 2024; Redaktionsnetzwerk, [Massendemo in Baimak: Russische Polizei sucht nach Teilnehmern](#), 18 januari 2024.

⁴⁰⁷ The Moscow Times, [Bashkortostan Court Sentences Kushtau Protester to 9 Years in Prison](#), 20 november 2024.

Door het verzamelen van beeldmateriaal tijdens demonstraties kon de politie op een later tijdstip mensen thuis arresteren, en daardoor grootschalige confrontaties tijdens de demonstratie vermijden. Het is niet bekend hoeveel zogenaamde “post factum”-arrestaties in de verslagperiode werden verricht. Al voor de verslagperiode berichtte OVD-Info dat deze methode tot de werkwijze van de politie behoorde. Zo werden er in de tweede helft van 2020 121 “post factum”-arrestaties verricht.⁴⁰⁸ Evenmin is er een verjaringstermijn voor dergelijk bewijsmateriaal bekend. Het wetboek van Strafrecht noemt wel verschillende verjaringstermijnen voor diverse overtredingen en misdrijven. Zie ook Screening van sociale media door middel van AI en gezichtsherkenning (paragraaf [3.2](#)).

---

⁴⁰⁸ OVD-Info, [How the Russian state uses cameras against protesters](#), 17 januari 2022.

4 Bijlagen

4.1 Literatuurlijst

ACF

- Oligarch Leonid Nevzlin Ordered the Attack on Leonid Volkov, 18 september 2024.

Activata

- The military registration and enlistment office did not issue a military ID to a 27-year-old man, 14 maart 2023 (RU).

AIVD en NCTV

- Fenomeenanalyse statelijke inmenging, 24 oktober 2024.

Aljazeera

- Russia's Navalny defends himself over 'extremism charges', 19 juni 2023.

Amnesty International

- Authorities brutally suppress mourners of Aleksei Navalny, 19 februari 2024;
- Halt returns of people from the North Caucasus to Russia where they are at risk of torture and abuse, 17 januari 2024.
- Officials target drag show in first-ever LGBTI-related 'extremism' case, 19 maart 2024;
- Opposition politician Ilya Yashin sentenced to eight and half years in jail for denouncing Russia's war crimes in Ukraine, 9 december 2022;
- Russia: Surge in abuse of anti-terrorism laws to suppress dissent, 19 februari 2024;
- Your children will go to an orphanage, 31 mei 2024.

Andrei Sakharov Research Centre for Democratic Development

- Political abuse of Psychiatry in Russia as of November 4, 2024.

AP

- Kremlin critic Navalny convicted of extremism and sentenced to 19 years in prison, 4 augustus 2023;

Article 19

- ARTICLE 19's 'undesirable' status is only about silencing Russians, 15 februari 2024;

Atlantic Council / DFrLab

- Russia takes next step in domestic internet surveillance, 17 februari 2023.

BAMF

- Länderkurzinformation Russische Föderation SOGI, oktober 2024.

BBC Monitoring

- More Russian conscripts paid for enforced 'contract' service, 23 October 2024;

BBC

- Ukrainecast - Navalny's Funeral: Is protest dead in Putin's Russia? - BBC Sounds, 1 maart 2024;

- Tientallen dienstplichtigen zijn verdwenen in de buurt van Koersk en het aantal dode vrijwilligers groeit, 23 augustus 2024 (RU);
- Ze zijn er. Hoe Russische dienstplichtigen sterven in de Russische oorlog met Oekraïne, 9 augustus 2024;
- "In naam van de Russische Federatie: dit is niet gebeurd", 3 augustus 2022;
- Alexei Navalny: Moscow court outlaws 'extremist' organisations, 10 juni 2021;
- Alexei Navalny: Opposition leader's lawyer briefly held in Moscow, 27 februari 2024;
- Russian anti-war teenager faces five years in jail after failed appeal, 7 november 2024.
- Russian opposition activist killed fighting for Ukraine, 7 oktober 2024.
- Russian parliament bans gender reassignment surgery for trans people, 14 juli 2023.

Bitter Winter

- Accusations of "Satanism" Used as a Tool for Anti-LGBT Repression, 11 oktober 2024.

BNR

- Kremlin jaagt op kritische Russen in het buitenland, 2 februari 2024.

Business Insider

- Putin signs law allowing some Russian recruits to write off bad debts, 24 november 2024;
- Russia is seizing thousands of passports from people who might flee the war in Ukraine or run off with secrets, 12 december 2023;
- Russia is trying to keep its army going, 19 juli 2023.

Carnegie Endowment

- Russia's Database of Draft Dodgers Will Only Cause More Chaos, 3 mei 2023;

Caucasian Knot

- Human rights defenders report whereabouts of Aishat Magomedova, who escaped from domestic violence, 2 augustus 2024;
- Escaped Chechen native Zaurbekova frightened by promise of Kadyrov's associates to return her to her family, 18 mei 2024.

Center for Civil Liberties

- The illegality of conscription of Crimean Tatars, and other Ukrainian civilians, into the Russian army in occupied territories, 30 december 2022.

Center T

- Coming out in Russia, 11 oktober 2023.

Citizens' Watch and Sphera

- Judicial harassment against LGBT+ under the 'propaganda' law in Russia, augustus 2024, p. 22.

Coming Out / Sphere,

- LGBT+ Community in Russia in 2023;
- LGBT+ in Russia 2023, short conclusions;

Committee to Protect Journalists

- Moscow police detain around 20 journalists during protest by soldiers' wives, 7 februari 2024;

Current Time

- Een journalistiek onderzoek heeft voor het eerst conversietherapie sessies voor LGBTQ-mensen in Rusland vastgelegd, 4 maart 2024 (RU);
- Currenttime.tv, Eigenaardigheden in plaats van mobilisatie, 14 mei 2024.

Department One

- Hoe je jezelf kunt beschermen als je een LGBT-persoon bent in Rusland of gewoon uit solidariteit, geraadpleegd op 25 oktober 2024 (RU);
- In Rusland werden in 2023 minstens 174 advocaten vervolgd, 31 oktober 2024 (RU);
- Is het gevaarlijk om mensen te helpen die op de lijst van 'extremisten' en 'terroristen' staan?, geraadpleegd op 23 december 2024.

Deutsche Welle

- Russian police raid Moscow gay clubs, 2 december 2023;
- Alexei Navalny found guilty in slander case, 20 februari 2021;
- Russia offers debt relief to recruits for Ukraine war, 23 november 2024;
- Russia tightens 'undesirable organizations' law, 27 juli 2024;
- Ukraine reports first clash with North Korean troops, 6 november 2024;
- What's behind Russia's plan to ban 'child-free' ideology?, 28 september 2024;
- Who are the Russian volunteers fighting for Ukraine?, 24 mei 2023;
- Russia: Man accused of organizing LGBTQ+ tours dies in jail, 29 december 2024.

DFRLab

- Russia takes next step in domestic internet surveillance, 17 februari 2023.

Die Zeit

- Russisches Parlament will Kriegsgegner enteignen lassen, 31 januari 2024;

EUAA

- Major developments in the Russian Federation regarding the human rights situation and military service, 21 November 2024;

Euronews

- Russia's autumn conscription: How many of the 133,000 draftees will end up in Ukraine?, 1 oktober 2024.

FIDH

- Ban on "propaganda" in favor of childfree lifestyles, 14 november 2024.

Freedom House

- Freedom on the Net 2024 – Russia;
- Freedom World Russia, 2023.

Frontline Defenders

- Human Rights defender Yan Dvorkin fined RUR 100,000 under 'LGBT propaganda' Law, 9 maart 2023.

Garant.ru

- SMO-deelnemers zullen worden vrijgesteld van strafrechtelijke aansprakelijkheid, 25 maart 2024.

Holod

- De vrouw van de Russische commandant ontvoerde hem uit het leger, 27 juli 2024 (RU).

HRW

- Russia's legislative minefield, 7 augustus 2024;
- Repressive Laws Used to Crush Civic Freedoms, 7 augustus 2024;
- First Convictions Under LGBT 'Extremist' Ruling, 15 februari 2024;
- Supreme Court Bans "LGBT Movement" as "Extremist", 30 november 2023;
- Trans Health Care, Families Bill Violates Rights, 15 juli 2023;
- 'Undesirable' In Russia: What Does The Label Mean And What Are The Consequences?, 20 februari 2024.

Instructions Peace Plea

- instructions.peaceplea.org, geraadpleegd op 3 december 2024.

Interfax

- Court of Appeal dismisses appeals against ban on FBK, Navalny Headquarters as extremist, 4 augustus 2021.

IStories

- "War correspondent" Yegor Guzenko, accused of attacking a police officer, has been released from custody. He will go to war with Ukraine, 15 november 2024;
- IStories, "Vrijwilligers" voor oorlog: migranten, faillieten, schuldenaren en werklozen, 2 november 2023 (RU);
- A Runaway Regiment, 19 november 2024;
- Conscripts in Moscow Were Notified They Are Banned From Leaving the Country, 12 november 2024;
- Een 19-jarige dienstplichtige werd in Primorye neergeschoten nadat hij weigerde te gaan vechten in de Koersk-regio, 6 december 2024 (RU);
- Russia Plans to Recruit at Least 225.000 People on Contract with the Defense Ministry in the Next Three Years, 4 oktober 2024;
- Staatsverraders, spionnen, terroristen, 18 oktober 2024;
- The Traitors, The Spies, The Terrorists, 18 oktober 2024;
- Wartime social security, 11 november 2024 (RU).

ISW

- Russian Offensive Campaign Assessment, 19 oktober 2022;
- Russian Offensive Campaign Assessment, 30 oktober 2022;
- Russian Offensive Campaign Assessment, 11 december 2023;
- Russian Offensive Campaign Assessment, 31 maart 2024;
- Russian Offensive Campaign Assessment, 22 juli 2024;
- Russian Offensive Campaign Assessment, 5 augustus 2024;
- Russian Offensive Campaign Assessment, 22 augustus 2024;
- Russian Offensive Campaign Assessment, 8 september, 2024;
- Russian Offensive Campaign Assessment, 19 september 2024;
- Russian Offensive Campaign Assessment, 23 oktober 2024;
- Russian Offensive Campaign Assessment, 1 november 2024.

Jamestown Foundation

- After Prigozhin: The Anatomy of Russia's Evolving Private Military and Mercenary Industry, 3 maart 2024.

Kommersant

- De regering heeft de mogelijkheid van militaire registratie goedgekeurd zonder persoonlijke verschijning bij het militaire registratie – en rekruteringsbureau, 28 juli 2023;
- Generale Staf: er zijn geen plannen voor een tweede mobilisatiegolf, 31 maart 2023;
- Het digitale register van dienstplichtigen krijgt vorm, 5 oktober 2023;
- Kartapolov: failure to appear at the military registration and enlistment office during mobilization will be considered evasion, punishable by up to 5 years, 4 augustus 2023;
- Kartapolov: in een aantal regio's zullen elektronische oproepen voor militaire training worden verzonden, 5 oktober 2023 (RU);
- Poetin verhoogde de boetes voor het niet verschijnen op een dagvaarding en het niet assisteren van militaire registratie- en dienstnemingsbureaus, 31 juli 2023 (RU);
- Reservisten en reservemilitairen werden naar trainingskampen geroepen, 5 oktober 2023;
- Restrictions for non-applying to the military enlistment office will be introduced not immediately, but in the next call, 11 april 2023 (RU);
- Voor mensen onder de dertig, 25 juli 2023 (RU).

Landinfo

- Rusland: Rekrutering til krigen i Ukraina, 8 augustus 2024.

Le Monde

- Russia raises conscription age from 27 to 30, 29 juli 2023.

Mediazona

- "Ze zetten hun extremistische activiteiten voort.", 24 juli 2023 (RU);
- 34 AWOL sentences a day. Russian military courts set a new record in March 2024, 12 april 2024;
- Belangrijke vragen over militaire registratie- en rekruteringskantoren, dagvaardingen en uw rechten. Instructies voor de 'Oproep tot het geweten', 1 oktober 2024 (RU);
- Een jaar van mobilisatie in rechtbanken en vonnissen, 21 september 2023;
- Evading > refusing > fleeing. A year of mobilization in Russia through trials and verdicts, 21 september 2023;
- Hunting season, 28 mei 2024;
- Hunting season. In Moscow, conscripts trying to escape the army were locked in a collection point and taken to a military unit at night, 28 mei 2024;
- Relatives of Russian fighters recount tales of a torture prison in a Donetsk suburb, 22 november 2024;
- Russia's pioneering "LGBT extremism" case, 5 april 2024;
- Russia's wanted list. An updated and user-friendly database, 26 november 2024;
- Torture, Bribes, and an escape, 11 december 2024;
- When soldiers say no, 11 april 2023;
- Telegram bericht nr. 116732 d.d. 14 november 2024;
- Desperate for new army recruits, Russian authorities resort to planting drugs and posting fake job ads, 13 november 2024;
- Even after doubling its sign-on bonus payment, the Russian army's recruitment rate is falling., 4 december 2024;

- How a Russian draftee, tortured by his commander, fled the army and continues to evade capture, 13 december 2024;
- How getting out of the Russian army became all but impossible, 29 oktober 2024;
- Hundreds of thousands of extremists, 10 juni 2021;
- More than a million more soldiers, 27 juli 2024.

Meduza

- New Russian law lets criminal suspects join the army at any stage of their trial, 8 oktober 2024;
- Putin signs law enabling asset seizure for convictions related to desertion, genocide, and 'fake news' about army, 14 februari 2024;
- Russia passes law allowing war participants to write off debts worth \$100,000, 20 november 2024;
- Russian lawmaker says legalization of electronic military summonses will apply to all draft-eligible citizens, not just annual conscripts, 11 april 2023;
- Russians deserting the army often turn to their families for help — but in small communities, hiding can prove impossible, 1 oktober 2024;
- Russia orders arrest of journalist in first felony prosecution of an 'undesirable' media outlet's editor-in-chief, 7 november 2024;
- Toy soldiers, 16 augustus 2024;
- A Russian travel agent accused of organizing LGBTQ tours died in a Moscow jail, 2 januari 2025.

Memorial

- De zaak van de extremistische groepering van Navalny aanhangers, 29 oktober 2021 met update van 16 augustus 2024, geraadpleegd op 12 november 2024.

Migrationsverket

- Russia – Recruitment of Chechens to the War in Ukraine, april 2024.

Ministerie van Buitenlandse Zaken

- Algemeen ambtsbericht Russische Federatie maart 2023.

NetFreedomsProject

- Telegram bericht d.d. 5 oktober 2024, nr. 1112;
- Telegram bericht d.d. 1 november 2024, nr. 1116;
- Telegram bericht d.d. 13 december 2024, nr 1127.

New York Times

- Putin signs a harsh new law targeting transgender people in Russia, 24 juli 2023;
- September Was Deadly Month for Russian Troops in Ukraine, U.S. Says, 10 oktober 2024.

Newsweek

- Russian Pro-War Blogger Slams Putin, 9 september 2024;
- Yemeni Fighters Reportedly Join Russia's War in Ukraine, 24 november 2024.

NOS

- Financial Times: Rusland rekruteert Jemenieten om te vechten in Oekraïne, 24 november 2024;
- Opnieuw kritische politicus veroordeeld in Rusland, 30 november 2024;

- Rusland arresteert opnieuw twee journalisten, 28 april 2024.

Novaya Gazeta

- An army of one, 4 september 2024;
- IStories - Roskomnadzor plans to use AI to monitor 'manipulations and social polarisation' online, 8 februari 2023;
- Guilt by association - How the Russian authorities have punished Navalny supporters, 2 maart 2024;
- Moscow travel agent remanded in custody for catering to queer clients, 2 december 2024;
- No turning back, 17 februari 2024;
- 'I didn't do anything wrong, mum', 3 juli 2024;
- Chechen security forces accused of forcing detained gay men to fight in Ukraine, 5 september 2024;
- Child soldiers, 28 november 2024;
- Guilty-oriented justice, 10 juni 2023;
- Head of Russian LGBT group detained for leading an 'extremist organisation', 29 mei 2024;
- I want them to see that I'm not afraid, 31 maart 2024;
- Moscow queer venues raided on first anniversary of LGBT 'extremism' ruling, 30 november 2024;
- Navalny ally Leonid Volkov attacked with hammer outside home in Vilnius, 13 maart 2024;
- Pavlov: Staying and going to prison is an impermissible luxury for an activist today, 28 oktober 2024;
- Putin orders boost to Russian troop numbers with additional 180,000 service personnel, 16 september 2024;
- Russian conscript tortured and killed for refusing to fight in Ukraine, 7 december 2024;
- Russians with access to state secrets ordered to notify FSB one month before going abroad, 21 mei 2024;
- Serieuze kwetsbaarheid gevonden in het elektronische register, 18 september 2024 (RU);
- Stolen by the state, 28 november 2024;
- Unapologetic, 26 oktober 2024;
- Woman accused of burning husband's corpse joins Russian army in Ukraine, 5 november 2024;
- Putin signs 'child-free propaganda' bill into law, 24 november 2024;
- Russian court arrests Novaya Gazeta Europe editor-in-chief in absentia for running 'undesirable' organization, 7 november 2024;
- Novaya Gazeta, Enemies of the State, 23 januari 2025.

NRC

- Stuurt Moskou Noord-Koreaanse militairen als 'kanonnenvoer' naar het front in Oekraïne?, 24 oktober 2024.

OCHCR

- Report on human rights situation in Ukraine;

OFPRA

- Ukraine: Russian military recruitment in the occupied territories, 17 mei 2024;

Open Democracy

- Russia plans crackdown on men avoiding the draft, 11 april 2023;

Open Democracy

- Russia plans crackdown on men avoiding the draft, 11 april 2023;

Österreichisches Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl

- Russische Föderation - Militärdienst vor dem Hintergrund des Ukraine-Kriegs, 4 april 2024;

OVD Info

- Afscheid van Alexei Navalny, Lijsten van gedetineerden 1 maart 2024, bijgewerkt tot 23 mei (RU);
- Autopsy Report on Navalny's Death, 17 augustus 2024;
- Dashboard OVD-Info, Data on politically motivated criminal prosecutions in Russia, geraadpleegd op 17 december 2024;
- Girls, didn't you know you're not allowed to carry flowers?, 19 maart 2024;
- Human Rights and New Technology in Russia, 17 mei 2023;
- Repression in Russia in 2023. OVD-Info overview, 17 januari 2024;
- Daria Kozyreva, geraadpleegd op 19 december 2024;
- Anti-war criminal cases, geraadpleegd op 17 december 2024;
- Criminal repression for anti-war stance in Russia, geraadpleegd op 17 december 2024;
- How the Russian state uses cameras against protesters, 17 januari 2022;
- Persecution of the anti-war movement report, 28 februari 2024;
- Repression in Russia in 2023. OVD-Info overview, 17 januari 2024.

PACE

- The arbitrary detention of Vladimir Kara-Murza and the systematic persecution of anti-war protesters in the Russian Federation and Belarus, 16 april 2024.

Peaceplea

- Instructions: What counts as desertion?, geraadpleegd op 21 december 2024.

Politico

- Navalny may have been killed by poisoning, documents suggest, 30 september 2024;
- Putin turns on the pandas!, 21 juni 2023.

RAAM

- After ban on Navalny's organisation as 'extremist' political life in Russia is dead, 26 april 2021;
- From digital Paradise to digital Gulag, 17 april 2023.

RBC

- The Supreme Court has declared the LGBT movement extremist. What does this mean?, 30 november 2023.

Redaktionsnetzwerk

- Massendemo in Baimak: Russische Polizei sucht nach Teilnehmern, 18 januari 2024.

Reuters

- Greenpeace to shut down in Russia after being declared 'undesirable organisation', 19 mei 2023;
- Russia extends eligibility for military call-up by at least five years, 19 juli 2023;
- Russian judge bars observers from 'extremism' trial of Navalny's lawyers, says Mediazona, 12 september 2024;
- 'They're just meat': Russia deploys punishment battalions in echo of Stalin, 3 oktober 2023;
- Ukraine's Kursk incursion tests young Russian conscripts' mettle, 29 August 2024.

RFERL

- Putin Signs Law Allowing Criminal Defendants To Join Military, 3 October 2024;
- "We are terrified, we don't want to fight." Conscripts are paid under fake contracts, 20 oktober 2024;
- Er is een kwetsbaarheid gevonden in het elektronisch dagvaardingsregister, 19 september 2024 (RU);
- Hundreds Gather In Ufa To Support Imprisoned Activist Amid Crackdown, 19 januari 2024;
- In Rusland is een register met elektronische dagvaardingen aan het leger gelanceerd, 1 november 2024 (RU);
- Inside Russia's Improvised System For Mobilizing Men For The Ukraine War, 15 mei 2024;
- Maximum Effort to Send to the Front: Conscription Campaign in the South and North Caucasus, 9 april 2024 (RU);
- Meldingen over het uitreisverbod werden naar dienstplichtigen gestuurd, 12 november 2024 (RU);
- Moscow Conscripts Banned From Leaving Russia, 13 november 2024;
- Moscow Court Sentences Leader Of Russian Volunteer Corps Fighting On Ukraine's Side To Life, 16 november 2023;
- Noted Russian LGBT activist fined for 'gay propaganda', 4 maart 2023;
- Russia Accuses Medical Director Of Satanism Amid Crackdown On 'Nontraditional Values', 7 oktober 2024;
- Russia Reportedly Recruiting Fighters From Yemen Through Huthi Intermediaries, 24 november 2024;
- Russian Soldier Who Fled War In Ukraine Captured In Armenia, 10 april 2024;
- Russian Veteran Rights Defender Oleg Orlov Sentenced To 2 1/2 Years In Prison, 27 februari 2024;
- 'Significant' Risks As Facial Recognition In Russia's Subways Goes Regional, 13 september 2024;
- Young Russian Conscript's Father Suspects Son May Have Been Beaten To Death For Refusing To Fight In Ukraine, 26 november 2023;
- 'Er is op ons gejaagd', 25 maart 2023 (RU);
- Imprisoned Mother Of Chechen Activists Hospitalized, 28 maart 2024;
- Woman Fleeing Domestic Violence Missing After Being Forcibly Returned To Chechnya, 15 juni 2023;
- Russian Government Moves To Stigmatize 'Extremist' Idea Of Not Having Children, 7 juli 2024.

- Crushing the Defence, 19 oktober 2023;
- Ivan Pavlov: "Staying and going to prison is an impermissible luxury for an activist today", 28 oktober 2024, vertaling van het artikel in het Russisch in Novaya Gazeta, d.d. 28 oktober 2024 (RU).

RSF

- Russia Fact File, geraadpleegd op 26 november 2024;
- Ukrainian journalist Victoria Roshchyna has died in a Russian jail, 10 oktober 2024.

RTVI

- De Doema sprak over de najaarsoproepen voor de dienstplicht in 2024, 21 september 2024.

Verstka

- Service to contract: "It's hard to protect yourself when you're inside", 27 maart 2024 (RU);
- "Het wordt bijna onmogelijk om de dienstplicht te ontlopen", 11 april 2023 (RU);
- Ontduiking van de militaire dienst, 18 oktober 2024 (RU);
- Human rights activists have reported an increase in the number of complaints from conscripts about being forced to sign a contract with the Ministry of Defense, 13 november 2024 (RU).

Victims & Offenders

- Sergey Katsuba (2024), The Decade of Violence: A Comprehensive Analysis of Hate Crimes Against LGBTQ in Russia in the Era of the "Gay Propaganda Law" (2010–2020), Victims & Offenders, 19:3, 395-418.

SKSOS

- NK SOS Crisis group Yearly report 2023.

SOVA Center

- Freedom of Expression in Russia. SOVA Center's statement at Warsaw Human Dimension Conference, 8 oktober 2024;
- Inappropriate Enforcement of Anti-Extremist Legislation in Russia in 2023, 2 mei 2024;
- Misuse of Anti-Extremism in July 2024, 9 september 2024;
- Misuse of Extremism in May 2024, 25 juni 2024;
- The Duma introduced a bill on punishment for crimes committed abroad, 17 oktober 2024 (RU).

Sphere

- Mental health and human rights in Russia: LGBT+ perspective (spherequeer.org).

Spiegel.de

- Russischer Bürgerrechtler Oleg Orlov zu zweieinhalb Jahren Haft verurteilt, 27 februari 2024.

Stiftung Wissenschaft und Politik

- Klein, M., How Russia Is Recruiting for the Long War, SWP Comment, No. 24, 27 juni 2024.

Svobodnye Novosti

- Vernietiging van traditionele waarden en feminisme, 18 januari 2024 (RU);

Tamil Guardian

- Trapped in a different war, 25 november 2024.

TASS

- Russian cabinet backs bill aiming to lower age of responsibility for sabotage to 14 years, 11 maart 2024;
- Vladimir Putin signed a decree on the spring conscription of Russian citizens for military service, 31 maart 2024);

NetFreedomsProject

- Telegram bericht 965 d.d. 15 januari 2024 (RU).

Peace Plea

- Telegram bericht 1024, Een beroep doen op het geweten, 11 december 2024 (RU).

The 'Call to Conscience' coalition

- The Right to Conscientious Objection to Military Service in Russia During Full-Scale War, 31 May 2024.

The Guardian

- 'I did not want to disappear in silence': Chechen woman livestreamed attempted abduction by her family, 10 juni 2024;
- Alexei Navalny funeral draws thousands to heavily policed Moscow church, 1 maart 2024;
- Moscow doctor accused by patient of criticizing war is jailed for five years, 12 november 2024;
- Putin had Navalny killed to thwart prisoner swap, allies claim, 26 februari 2024;
- Russia raises the maximum age of conscription as it seeks to replenish Ukraine forces, 26 juli 2023;
- Russia raises the maximum age of conscription, 26 juli 2023.
- Russian Duma passes draft law banning gender change, 15 juli 2023;
- Three Navalny lawyers go on trial in Russia for 'extremism', 12 september 2024;

The Insider

- «Threatening mothers and sisters.» How Chechen «volunteers» are forcibly sent to fight in Ukraine, 15 juni 2022;
- Official documents obtained by The Insider confirm Navalny was poisoned in prison, 29 september 2024;
- Prosecution requests terms of over 5 years in prison for Alexei Navalny's lawyers on charges of alleged "extremism", 17 december 2024;
- Russia's fall conscription drive reaches new levels of brutality, 24 december 2024.

The Lancet

- Warnings over misuse of psychiatry in Russia, 4 mei 2024.

The Moscow Times

- Branded 'Foreign Agents,' Wives and Mothers of Mobilized Russian Soldiers Face Uncertain Future, 18 juni 2024;

- How Russia's covert mobilization finds manpower for the war, 21 mei 2024;
- Mass raids on conscripts resume in Moscow, 12 november 2024;
- How Russia's covert mobilization finds manpower for the war, 21 mei 2024;
- How Russia's 2013 'Gay Propaganda' Law Catalyzed a Decade of Anti-LGBTQ+ Violence, 26 december 2023;
- Bashkortostan Court Sentences Kushtau Protester to 9 Years in Prison, 20 november 2024;
- Lawyer Who Helped Navalny's Mother Recover His Body Briefly Detained, 27 februari 2024;
- Navalny Ally Chanysheva Jailed 9.5 Years After Retrial for 'Extremism', 9 april 2024;
- Punitive Psychiatry: An Increasingly Common Tool in Russia's Crackdown on Activists, 28 oktober 2024;
- Russia Delays Launch of Digital Military Summons Until 2025, Lawmaker Says, 23 september 2024;
- Russian Lawyers Call on Authorities to End Harassment of Legal Community, 16 oktober 2023;
- She Photographed Russian Political Prisoners. Now She's Charged With 'Extremism.', 16 april 2024;
- The Anti-War Russian Teenagers Facing Long Prison Sentences, 16 juli 2024;
- Trial Opens for Russian Journalists in Navalny 'Extremism' Case, 2 oktober 2024;
- Russian Court Rules to Deport Chinese LGBT Blogger, 6 april 2023;
- Russian Police Issue Arrest Warrant for IStories Chief Editor, 17 januari 2025.

The New York Times

- How to Escape From the Russian Army, 27 juni 2024;
- Russia Moves to Expand Conscription, 25 januari 2023, updated 7 januari 2023;
- Russia Targets Those Grieving Navalny Death, 19 februari 2024.

The Spectator

- The genius of the 'Noon against Putin' protest, 19 september 2024.

UN Special Rapporteur on Russia

- Report on the situation of Human Rights in Russia, A/HRC/57/59, 13 september 2024.

US State Department

- Human Rights Report 2023 on Russia.

Vedomosti

- The state Duma adopted a law raising the conscription age to 30, 25 juli 2024 (RU).

Volkskrant

- Russen die in onvriendelijke landen zaten belanden straks in databank, 26 juli 2024.

Andrei Sakharov Research Centre for Democratic Development

- Political Abuse of Psychiatry in Russia, geraadpleegd op 20 december 2024.

Human Rights House

- Statement on “undesirable organisation” designation, 13 juli 2023.

Kremlin

- Additional legislative measures to protect state secrets taken, 4 augustus 2023.

WWF International

- WWF International statement on “undesirable” characterisation in Russia, 22 juni 2023.

zdf.de

- Moskau: Friedensdemo endet mit Festnahmen, 3 februari 24.

4.2 Afkortingen

AWOL	Absent Without Leave
CAO	Code of Administrative Offences
COI	Country of Origin Information
EUAA	Europees Asielagentschap
ISW	Institute for the Studies of War
RFERL	Radio Free Europe / Radio Liberty
SCP	Single Conscription Point
WvS	Wetboek van Strafrecht